

บทที่ 9

การสิ้นสุดแห่งการสมรส

เมื่อมีการทำการสมรสกันแล้วการสมรสนั้นจะสิ้นสุดลงเมื่อใด ถ้าพิจารณาจากกฎหมายที่บัญญัติไว้ก็จะเห็นว่าการสมรสจะสิ้นสุดลงได้สองลักษณะคือ หนึ่ง หมวด 5 เรื่อง ความเป็นโมฆะของการสมรส และสอง หมวด 6 เรื่อง การสิ้นสุดแห่งการสมรส การสิ้นสุดลงของการสมรสในลักษณะแรกคือ การสมรสเป็นโมฆะ เมื่อศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะก็จะถือว่าการสมรสนั้นเสียเปล่าไป และลักษณะที่สองคือ การสิ้นสุดแห่งการสมรสซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กรณี คือ 1. ความตาย 2. การหย่า และ 3. ศาลพิพากษาให้เพิกถอน หรือการสมรสเป็นโมฆะนั้นเอง สำหรับการสิ้นสุดแห่งการสมรสนี้ได้มีการกล่าวถึงเรื่องการสมรสเป็นโมฆะไปแล้ว ดังนั้นจะได้อธิบายถึงกรณีการสิ้นสุดแห่งการสมรสเพราะความตาย และการหย่าต่อไปตามลำดับคือ

1. ความตาย

มาตรา 1501 บัญญัติว่า "การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน" ความตายที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนี้ คือความตายตามธรรมชาติที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตไป ถ้ามีพฤติการณ์ที่น่าเชื่อได้ว่าเสียชีวิตแล้วก็ยังไม่ถือว่าถึงแก่ความตาย เช่น เกิดน้ำท่วมคนน้ำหายไปแล้วไม่พบศพ จะถือว่าถึงแก่ความตายแล้วทำให้การสมรสสิ้นสุดลงไม่ได้เป็นต้น แต่การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหายสาบสูญไปนั้นสามารถร้องขอต่อศาล ให้สั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญได้ แต่การสาบสูญของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนี้แม้จะถือว่าเป็นความตายในทางกฎหมายแต่ก็ไม่ทำให้การสมรสของกลุ่มสมรสนั้นสิ้นสุดลง เพียงแต่เป็นเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (5) ที่บัญญัติว่า "สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ.....อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" เท่านั้น สามีหรือภริยาที่ยังมีชีวิตอยู่จึงต้องฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตายตามกฎหมาย และเมื่อศาลพิพากษาให้หย่าการสมรสนั้นจึงจะสิ้นสุดลง

2. การหย่า

การสมรสจะทำได้ก็ต่อเมื่อชายและหญิงยินยอมตกลงใจอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา แต่การสมรสนั้นก็อาจสิ้นสุดลงได้โดยผลของกฎหมายคือสามีหรือภริยาถึงแก่ความตาย หรือโดยการ

สมรสนั่นเองมีข้อบกพร่องทำให้สามารถดำเนินการให้การสมรสนั้นเสียเปล่าไปหรือสิ้นสุดลงได้ หรือประการสุดท้ายสามีภริยาดำเนินการทำให้การสมรสสิ้นสุดลงด้วยความต้องการของตนเองคือการหย่า โดยสามีและภริยาคงลงใจยุติการสมรสด้วยความสมัครใจคือการหย่าโดยความยินยอม หรือสามีหรือภริยาคงลงใจยุติการสมรสด้วยการฟ้องศาล คือ การฟ้องหย่า ทั้งนี้เพราะชีวิตสมรสนั้นไม่ได้ง่ายดายหรือสวยงามเพียงเพราะการมีคู่ครองหรือมีครอบครัวเท่านั้น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันพฤติกรรมของชายหญิงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเมื่อต่างฝ่ายต่างมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน มีความหลากหลาย อาทิ ความรับผิดชอบพื้นฐานจากครอบครัวเดิมของตน การศึกษา อาชีพการทำงาน ทัศนคติ ความอดทน สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจอีกด้วย เมื่อประกอบกันแล้วจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปราะบางเมื่อมาอยู่ด้วยกัน ดังนั้นเมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันจึงเป็นปัญหาที่เก็บสะสมไว้นานในที่สุดก็อาจถึงกับไม่สามารถทนอยู่ด้วยกันอีกต่อไปได้ ซึ่งสามารถเห็นปัญหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เหล่านี้ได้จากหนังสือพิมพ์และสื่อวิทยุโทรทัศน์ต่าง ๆ โดยทั่วไป เช่น คดีครอบครัวพ่วงหย่าร้างนำโด่ง ชี้นุ่นใหม่ "ชีวิตคู่-หย่าร้าง" เรื่องปกติ เป็นต้น สิ่งที่พบเห็นก็คือการหย่าร้างมีจำนวนสูงขึ้น การสมรสมีจำนวนลดน้อยลง การอยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสมีเพิ่มมากขึ้น เช่น การจดทะเบียนหย่า ปี 2538 มีเพิ่มขึ้นจากปี 2537 กว่า 6,600 คู่ ปี 2539 มีเพิ่มขึ้นจากปี 2538 กว่า 3,100 คู่ ปี 2540 มีการหย่าทั้งสิ้นประมาณ 62,000 กว่าคู่ คือเพิ่มขึ้นจากปี 2539 ประมาณ 5,600 คู่ ส่วนการจดทะเบียนสมรส พบว่า ปี 2539 มีการจดทะเบียนสมรสลดลงจากปี 2538 ร้อยละ 7.7 เป็นการสมรส 436,000 คู่ ปี 2540 มีการจดทะเบียนสมรสลดลงจากปี 2539 ร้อยละ 10.05 เหลือมีคู่สมรสในปี 2540 ประมาณ 396,000 คู่ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่า ในปี 2538 มีการหย่าคิดเป็นร้อยละ 11.38 ของการสมรส ในปี 2539 มีร้อยละ 13 และในปี 2540 มีร้อยละ 15.72 เป็นสัดส่วนที่มีจำนวนการหย่าสูงขึ้นตามลำดับ (หนังสือพิมพ์ "กรุงเทพธุรกิจ" เดือนกุมภาพันธ์ 2542) เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า สามีภริยาที่มีปัญหาชีวิตครอบครัวได้เลือกใช้วิธีการหย่ามากขึ้นตามลำดับ

การหย่าเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ แต่ก็มี ความแตกต่างกันไป ตามแต่ลักษณะพื้นฐานทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ อีกทั้งการนับถือศาสนาของแต่ละประเทศ อีกด้วย อย่างไรก็ตามการหย่าในอดีตไม่ได้เป็นที่ยอมรับดังเช่นในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลตามแนวคิดของศาสนาที่ถือว่าการหย่าเป็นการทำบาป จึงทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันทั้ง เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย สำหรับกฎหมายไทยนั้นได้ยอมรับเรื่องการหย่ามาโดยตลอด ทั้งนี้ด้วย

อิทธิพลของแนวคิดในทางศาสนาพุทธที่ว่าเป็นเรื่องของบุญกรรมของแต่ละบุคคล เมื่อสิ้นบุญต่อกันแล้วก็แยกจากกันไป กฎหมายครอบครัวของไทยตั้งแต่กฎหมายลักษณะพิธีเมียบจนกระทั่งถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว ปัจจุบันก็ได้มีการกำหนดวิธีการหย่าไว้เป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาการสมรส ซึ่งมาตรา 1514 วรรคแรก บรรพ 5 ปัจจุบันได้กำหนดถึงเรื่องการหย่าไว้ว่า การหย่านั้นจะทำได้แต่โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายหรือโดยคำพิพากษาของศาล จึงเห็นได้ว่าการหย่านั้นสามารถทำได้ 2 วิธี คือ การหย่าโดยความยินยอม และการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

2.1 การหย่าโดยความยินยอม

สามีภริยาที่ไม่ต้องการใช้ชีวิตสมรสร่วมกันต่อไปถ้าสามารถตกลงกันได้กฎหมายได้กำหนดวิธีการให้สามารถทำให้การสมรสสิ้นสุดลงได้โดยถือว่าเป็นเสรีภาพของกลุ่มสมรสนั้นคือการหย่าโดยความยินยอม ทั้งนี้เพราะถือว่าสามีภริยานั้นเต็มใจและยินยอมที่จะยกเลิกสัญญาสมรสที่ได้ทำไว้ระหว่างกันเสีย ซึ่งมาตรา 1514 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า “การหย่าโดยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน” และมาตรา 1515 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ การหย่าโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภริยาได้จดทะเบียนการหย่าแล้ว” จึงเห็นได้ว่า การหย่าโดยความยินยอมจะต้องทำเป็นหนังสือประการหนึ่ง และจะต้องจดทะเบียนการหย่าด้วยอีกประการหนึ่ง

2.1.1 ต้องทำเป็นหนังสือ

ประการแรกนั้น การหย่าจะต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคนด้วย การทำเป็นหนังสือหย่านี้ไม่ได้มีการกำหนดไว้ว่าจะต้องทำอะไร ดังนั้นหนังสือหย่าจึงอาจมีลักษณะเป็นอย่างไรก็ได้เพียงแต่ให้มีใจความที่เข้าใจได้ว่า สามีและภริยามีความต้องการหย่ากันด้วยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย แต่หนังสือนั้นจะต้องลงลายมือชื่อของบุคคลนั้นด้วย ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 9 หนังสือหย่าจึงอาจอยู่ในลักษณะต่าง ๆ กันได้หลายแบบ เช่น เป็นหนังสือสัญญาหย่า เป็นบันทึกในรายงานประจำวันที่สถานีตำรวจ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3190/2533) เป็นคำร้องยื่นต่ออำเภอที่ลงลายมือชื่อของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่าย (คำพิพากษาฎีกาที่ 610/2496) และจะต้องเป็นหนังสือหย่าที่มีการลงลายมือชื่อของทั้งสองฝ่ายด้วย เมื่อสามีเป็นผู้ทำหนังสือหย่าและลงลายมือชื่อคนแต่ฝ่ายเดียวย่อมไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 937/2485) หนังสือหย่าอาจทำเป็นฉบับเดียวหรือสองฉบับก็ได้ โดยอาจทำการลงลายมือชื่อของกลุ่ม

สมรสทั้งสองฝ่ายในหนังสือหย่าทั้งคู่ หรือต่างฝ่ายต่างลงลายมือชื่อไว้คนละฉบับ เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยึดถือไว้เป็นหลักฐานก็ได้ หนังสือหย่านี้ถือว่าสมบูรณ์ตามกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1160/2494) หรือหนังสือสัญญาบันทึกข้อตกลงระบุว่า “ฝ่าย ข. และฝ่ายหญิง ตกลงที่จะไปดำเนินการจดทะเบียนหย่าในวันที่ ณ สำนักงานเขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร หลังจากที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงดำเนินการทำสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางแล้ว” ถือว่าข้อตกลงนี้มีเงื่อนไขบังคับก่อน เมื่อเงื่อนไขดังกล่าวยังไม่สำเร็จเพราะยังมิได้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามที่ได้ตกลงไว้ แม้จะมีการอ้างว่าที่ยังไม่ได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันเป็นเพราะจำเลยไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูก็ตาม แต่เมื่อยังรับฟังไม่ได้ว่าเหตุที่ยังไม่มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันเป็นเพราะจำเลยเป็นฝ่ายไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในหนังสือสัญญาบันทึกข้อตกลง กรณีจะอ้างว่าจำเลยเป็นฝ่ายไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในหนังสือสัญญาบันทึกข้อตกลงดังกล่าวหาได้ไม่ ข้อตกลงเรื่องจดทะเบียนการหย่าในหนังสือสัญญาบันทึกข้อตกลงจึงยังไม่มีผลใช้บังคับ โจทก์จะบังคับให้จำเลยไปจดทะเบียนการหย่ากับโจทก์ยังไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 865/2540)

นอกจากนี้มาตรา 1514 วรรคสอง ยังกำหนดไว้อีกว่าจะต้องมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคนด้วย บุคคลที่ลงลายมือชื่อเป็นพยานนี้อาจเป็นบุคคลที่มีเจตนาเป็นพยานจึงลงลายมือชื่อไว้ หรืออาจเป็นบุคคลที่ไม่ได้ตั้งใจเป็นพยานแต่ได้ลงลายมือชื่อไว้ในฐานะอื่นแต่ถือว่าเป็นผู้รับรู้รับทราบในข้อความนั้นและลงลายมือชื่อไว้ก็ถือได้ว่าเป็นพยานในหนังสือหย่านั้นแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 2838/2522 ; 3190/2533) ดังนั้นบุคคลที่ลงลายมือชื่อไว้อาจมีเจตนาเป็นพยานหรือไม่ก็ตามแต่ถ้าได้ลงลายมือชื่อไว้โดยรู้ถึงเนื้อความดังกล่าว ก็ถือได้ว่าเป็นหนังสือหย่าที่ทำ ถูกต้องแล้วตามมาตรา 1515 วรรคสอง แต่ถ้าบุคคลที่ลงลายมือชื่อไว้ไม่ทราบว่าข้อความดังกล่าวเป็นเรื่องอะไรเมื่อมีผู้นำหนังสือมาให้เซ็นก็เซ็นไป จึงเห็นได้ว่าไม่รู้ถึงข้อความนั้น เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นหนังสือหย่าตามกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 417/2494) สำหรับการลงลายมือชื่อในหนังสือหย่า นั้นมิได้บังคับว่าจะต้องลงลายมือชื่อพร้อมกันแม้ภริยาจะลงลายมือชื่อเมื่อพยานคนหนึ่งไปเสียแล้วก็ถือว่าสมบูรณ์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 151/2487) แต่พยานจะต้องมีอย่างน้อยสองคนถ้ามีพยานลงลายมือชื่อไว้เพียงคนเดียวหนังสือหย่านั้น ไม่สมบูรณ์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1639/2522) หรือขณะที่โจทก์ฟ้องคดีนี้ปรากฏว่าหนังสือที่โจทก์จำเลยสมัครใจจะหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยา โดยจะไปจดทะเบียนหย่าที่สำนักงานเขตต่อไปนั้น มีพยานลงลายมือชื่อเพียงคนเดียวจึงไม่สมบูรณ์ตามประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514 วรรคสอง โจทก์ฟ้องขอให้บังคับจำเลยให้หย่าขาดจาก
โจทก์ตามหนังสือดังกล่าวไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 592/2538)

2.1.2 ต้องจดทะเบียนการหย่า

อีกประการหนึ่ง การหย่าโดยความยินยอมนั้น แม้ว่าจะได้มีการทำเป็นหนังสือ
และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคนแล้วก็ตามแต่ก็ยังไม่มีการสมรสนั้นสิ้นสุดลง ทั้งนี้
เพราะกฎหมายยังกำหนดไว้ดีกว่าให้จดทะเบียนการหย่านั้นด้วยการหย่าจึงจะสมบูรณ์ทำให้การ
สมรสสิ้นสุดลง ส่วนการดำเนินการในขั้นตอนอื่นอันเกี่ยวกับการจดทะเบียนครอบครัวซึ่งกำหนด
ให้นายทะเบียนที่รับการจดทะเบียนต้องแจ้งการจดทะเบียนการหย่าไปยังที่ว่าการอำเภอที่จดทะเบียน
สมรสหรือต้องแจ้งไปยังสำนักงานทะเบียนกลางกรุงเทพฯ ก็คือ เป็นเพียงการปฏิบัติตาม
ระเบียบราชการให้มีหลักฐานปรากฏเพื่อประโยชน์ในการควบคุมและตรวจสอบการรับจดทะเบียน
อันเป็นเรื่องระเบียบภายในให้ถือปฏิบัติระหว่างเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยด้วยกันเท่านั้น
เมื่อยังไม่ได้ดำเนินการตามนั้นก็หาทำให้การหย่าไม่สมบูรณ์แต่ประการใดไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่
595/2534) เพราะฉะนั้นถ้ามีการทำเป็นหนังสือหย่าโดยมีการตกลงแบ่งทรัพย์สินกันไว้แต่ยังไม่
มีการจดทะเบียนการหย่าการสมรสนั้นก็ยังไม่สิ้นสุดลง การตกลงในเรื่องการแบ่งทรัพย์สินเพราะการ
หย่าจึงไม่สามารถใช้บังคับได้ ทรัพย์สินนั้นจึงยังคงเป็นสินสมรสที่สามีและภริยาจะต้องจัดการร่วม
กัน หรือต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อน

แต่อย่างไรก็ดี มาตรา 1515 กำหนดไว้ว่า เมื่อได้จดทะเบียนสมรสตามประมวล
กฎหมายนี้ การหย่าโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภริยาได้จดทะเบียนการหย่านั้นแล้ว
เห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดให้ทำการจดทะเบียนการหย่าสำหรับกรณีการสมรสที่ได้ทำการจดทะเบียน
สมรสตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าคู่สมรสใดทำการ
สมรสตามกฎหมายอื่น ๆ จึงไม่จำเป็นต้องทำการจดทะเบียนการหย่า เพียงแต่ทำเป็นหนังสือและมี
พยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคนการสมรสนั้นก็ถือว่าได้ทำการหย่าโดยสมบูรณ์แล้ว เช่น การ
สมรสที่เกิดขึ้นในช่วงของการใช้กฎหมายลักษณะผัวเมีย ถ้าต้องการหย่ากันเมื่อมีการประกาศใช้
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้ คือ
มาตรา 1514 วรรคสอง การหย่าโดยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อย
สองคน โดยไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนการหย่านั้นการหย่าก็สมบูรณ์ (คำพิพากษาฎีกาที่
1200/2508, 334/2513, 882/2518, 2296/2520) หรือเป็นการสมรสที่ต่างประเทศซึ่งไม่ได้จดทะเบียน

ต่อพนักงานทูตหรือกงสุลไทยก็ไม่ถือว่าเป็นการจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การหย่าโดยความยินยอมแม้ว่าจะทำเป็นคำร้องยื่นต่อกรมการอำเภอลงลายมือชื่อคู่สมรสทั้งสองฝ่าย มีพยานลงลายมือชื่อด้วยสองคน โดยไม่ได้ทำการจดทะเบียนการหย่า การหย่านี้ก็มีผลสมบูรณ์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 610/2496) เป็นต้น

แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้การหย่าโดยความยินยอมจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนการหย่าก็ตาม แต่ถ้าคู่สมรสใดยินยอมทำเป็นหนังสือแล้วแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ยินยอมไปจดทะเบียนการหย่าแล้ว กรณีดังกล่าวนี้คู่สมรสฝ่ายที่ต้องการหย่าสามารถดำเนินการฟ้องศาลเพื่อยังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งไปทำการจดทะเบียนการหย่าได้ ทั้งนี้เพราะได้มีการยินยอมทำเป็นหนังสือหย่าไว้แล้วแต่คดีสัญญา ไม่ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปให้การหย่ามีผลสมบูรณ์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1291/2500, 3838/2528) และถ้าศาลมีคำพิพากษาให้ไปทำการจดทะเบียนการหย่าแต่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมไปจดทะเบียนการหย่าตามคำพิพากษาของศาลแล้ว เช่นนี้ก็ให้ถือเอาคำพิพากษาของศาลมาแสดงแทนเจตนาของคู่สมรสฝ่ายที่ไม่ยอมไปจดทะเบียนได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 213 (คำพิพากษาฎีกาที่ 580/2508) จึงไม่จำเป็นต้องฟ้องศาลเพื่อยังคับให้ไปจดทะเบียนการหย่าถ้าจำเลยไม่ยินยอมปฏิบัติตาม

2.2 การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

การสมรสเป็นเรื่องการสมัครใจยินยอมอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยาของชายกับหญิง การยินยอมเป็นสามีภริยากันจึงเป็นเงื่อนไขแห่งการสมรส เมื่อทำการสมรสแล้วการยินยอมอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยาก็ยังเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอยู่ของคู่สมรสนั้น ในทางปฏิบัติแต่ถ้าคู่สมรสนั้นไม่ต้องการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยากันอีกต่อไปก็อาจตกลงทำการหย่ากัน โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายก็ได้ หากว่าไม่สามารถตกลงกันได้และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการมีชีวิตร่วมกันฉันสามีภริยากันอีกต่อไปก็อาจฟ้องศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกันได้แต่ต้องเป็นไปตามเหตุและผลที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย

สามีภริยาที่ไม่สามารถตกลงกันเพื่อทำการหย่าโดยความยินยอม ได้ก็สามารถดำเนินการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดให้ทำได้คือการฟ้องหย่า โดยจะต้องมีสาเหตุตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1516 เมื่อกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ว่ามีกรณีใดบ้างที่จะฟ้องหย่าได้แล้วหากสามีหรือภริยาต้องการฟ้องหย่าแต่ได้กล่าวอ้างสาเหตุอื่น ๆ ซึ่งมีใช้สาเหตุที่กำหนดไว้ในมาตรา 1516 ขึ้นอ้างเป็นเหตุผลในการฟ้องหย่าแล้ว ศาลก็คงจะไม่สามารถพิจารณาให้ได้เพราะ ไม่มีมูลเหตุตามกฎหมายที่

อนุญาตให้ทำการฟ้องหย่าได้นั้นเอง เช่น การสมรสซ้อน เป็นการสมรสที่เป็นโมฆะ สามารถฟ้องศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาว่าเป็น โมฆะได้ แต่การที่เป็น โมฆะนี้ไม่ใช่สาเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 ถ้าสามีหรือภริยานำเหตุแห่งการสมรสที่เป็น โมฆะมาฟ้องหย่าศาลก็ชอบที่จะยกฟ้องได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3246/2533) เป็นต้น ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้สามีภริยาหย่าขาดจากกันแล้วตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 มาตรา 16 กำหนดให้ผู้มีส่วนได้เสียยื่นสำเนาคำพิพากษาอันถึงที่สุดที่รับรองถูกต้องต่อนายทะเบียน และขอให้ให้นายทะเบียนบันทึกการหย่านั้นไว้ในทะเบียนโดยคู่สมรสไม่จำเป็นต้องไปแสดงเจตนาของจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนอีก กรณีการฟ้องหย่าจึงไม่จำเป็นต้องร้องขอต่อศาลเพื่อให้สั่งให้ถือเอาคำพิพากษาแทนการแสดงเจตนาของคู่สมรส (คำพิพากษาฎีกาที่ 3608/2531)

สาเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามกฎหมายมีบัญญัติไว้ในมาตรา 1516 ซึ่งมีเหตุฟ้องหย่าอยู่มากมายหลายประการ ถ้าวิเคราะห์สาเหตุแห่งการฟ้องหย่าที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วจะเห็นได้ว่ามีที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาที่กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของสามีภริยาไว้ว่า เมื่อทำการสมรสกันแล้วสามีภริยามีหน้าที่ต้องอยู่กันด้วยกันฉันสามีภริยา ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน (มาตรา 1461) ภาระหน้าที่ดังกล่าวระหว่างสามีภริยานี้เมื่ออยู่ในรายละเอียดจริง ๆ แล้วจะพบว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนในทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี ที่จะต้องคำนึงถึง ดังนั้นหากสามีภริยาไม่รักกันแล้ว ไม่รับผิดชอบต่อกัน กระทำผิดต่อกัน ทะเลาะดูหมิ่นเหยียดหยามกัน ไม่เป็นห่วงเป็นใยกัน ทำร้ายกัน ไม่อาศัยอยู่ร่วมกัน จนกระทั่งไม่สามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันซึ่งเป็นความต้องการตามธรรมชาติของสัตว์มนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องถึงการมีลูกหลานสืบพันธุ์ต่อไปแล้ว ล้วนเป็นสาเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ทั้งสิ้น ตามกฎหมายแล้วได้มีการแยกแยะแบ่งสาเหตุต่าง ๆ ออกเป็นส่วน ๆ ได้ถึง 10 อนุมาตรา ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปตามลำดับคือ

1. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 1 "สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยาหรือภริยามีชู้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" เหตุฟ้องหย่าต่าง ๆ โดยสภาพของตัวมันเองนั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับสามีหรือภริยา เมื่อเกิดเหตุฟ้องหย่าแล้วอีกฝ่ายหนึ่งก็สามารถนำมากล่าวอ้างเป็นเหตุผลในการฟ้องศาลเพื่อพิพากษาให้หย่าได้ เหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (1) ก็เป็นเหตุที่เกิดขึ้นจากสามีหรือภริยาซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตการสมรส คือ กรณีสามีได้อุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยาหรือกรณีภริยามีชู้

กรณีสามีได้อุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา เมื่อชายหญิงทำการสมรสเป็น

สามีภริยากันก็จะผูกพันมีความสัมพันธ์กันระหว่างสามีภริยา คือต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา และต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน (มาตรา 1461) จึงกล่าวได้ว่า สามีจะต้องอยู่กินฉันสามีภริยาและอุปการะเลี้ยงดูภริยา ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่สามีต้องมีต่อภริยาคน ถ้าไม่ทำหรือทำผิดไปจากหน้าที่ที่ควรจะต้องทำย่อมถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ ถูกต้องอาจจะเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ แต่ถ้าจะอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 1 นี้จะต้องเป็นที่เห็นได้ว่า สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา ดังนั้นถ้าสามีชอบเที่ยวเตร่มีความสัมพันธ์หลับนอนกับผู้หญิงสองสามครั้งแล้วก็หยุด หลังจากนั้นก็ยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงคนใหม่อีก หรืออุปการะเลี้ยงดูเพราะเคยมีบุญคุณกับบิดามารดาของหญิงมาก่อนแต่ไม่มีความสัมพันธ์กันแบบสามีภริยา หรือรู้จักกับชายที่ทำตัวแบบผู้หญิงซึ่งอาจทำการผ่าตัดแปลงเพศหรือไม่ก็ได้ และได้มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันจนไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ตัวอย่างต่าง ๆ นี้ภริยาไม่สามารถยกเป็นเหตุฟ้องหย่าตาม อนุ 1 เพื่อฟ้องหย่าสามีได้

ดังนั้น ถ้าจะเป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 1 ได้จะต้องเป็นกรณีสามีอุปการะเลี้ยงดูหรือ ยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา การที่สามีกระทำโดยไม่เปิดเผยหรือแอบกระทำเมื่อมีโอกาสหรือพยายามปกปิดไม่ให้บุคคลอื่นทราบจึงไม่ใช่เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 1 นี้ได้ เหตุฟ้องหย่านี้จึงต้องเป็นที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในลักษณะเป็นการยอมรับและเปิดเผยกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ซื้อมันอยู่อาศัยด้วยกัน โดยเปิดเผย แนะนำให้เพื่อนฝูงและบุคคลอื่นทราบว่าเป็นภริยา หรือสามีมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นนั้นก่อนทำการสมรสและเมื่อทำการสมรสแล้วสามียังมีความสัมพันธ์และยกย่องเป็นภริยาอย่าง ออกนอกหน้าอีก (คำพิพากษาฎีกาที่ 467/2525) หรือสามีมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นก่อนทำการสมรสและเมื่อทำการสมรสแล้วได้กลับไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงอื่นนั้น โดยกล่าวอ้างว่าเพื่อให้เด็กที่เกิดมามีบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย และยังให้ช้อยู่อีกเป็นการสมรสซ้อน และเป็นกรณีที่สามีอุปการะเลี้ยงดู หรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยาตามมาตรา 1516 (1) ด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 2308/2527) เป็นต้น

กรณีภริยามีชู้ การมีชู้เป็นอย่างไรอาจกล่าวได้ว่า คือการที่หญิงมีสามีแล้วได้ร่วมประเวณีกับชายอื่น กล่าวคือ อวัยวะเพศชายได้ล่วงล้ำเข้าไปในอวัยวะเพศหญิง ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะได้อำนาจความใคร่หรือไม่ก็ตาม ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้หญิงได้รู้ถึงการกระทำนั้น เช่นนี้เป็นลักษณะของการมีชู้ซึ่งเป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 1 แต่ถ้าอยู่ในลักษณะอื่น ๆ ย่อมไม่ใช่การมีชู้ เช่น ภริยาถูกชายอื่นบังคับร่วมหลับนอนเป็นการข่มขืนกระทำชำเรา หรือภริยาได้มีความสัมพันธ์

กับหญิงอื่นโดยใช้อุปกรณ์อวัยวะเทียมช่วยในการสำเร็จความใคร่ หรือเป็นเพียงมีการสัมผัสทางร่างกาย กอด จูบ คลำ เท่านั้น เช่นนี้ข่อมไม่ใช้การมีผู้ที่จะนำมาตรา 1516 (1) มาฟ้องหย่าได้ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดีในความเป็นจริงคงจะเป็นเรื่องยากที่จะพบเห็นการมีผู้จนมีหลักฐานชัดเจนให้เห็นได้ ดังนั้นถ้ามีข้อเท็จจริงประกอบกับพฤติการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ที่ทำให้เชื่อได้ว่าภริยาที่มีคู่สวลดก็อาจพิพากษาให้หย่าได้ เช่นภริยาได้นัดพบกับชายอื่นในสถานที่ต่าง ๆ ในคืนเกิดเหตุภริยาไปค้างคืนที่บ้านของชายอื่น โดยลำพังและไม่มีผู้ใดพักอยู่ในบ้านหลังนั้นเลย ถือได้ว่าภริยาที่มีคู่สามีฟ้องหย่าได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1151/2529) หรือสามีไปทำงานต่างถิ่น ชายอื่นมาหาภริยาที่บ้านบ่อยครั้งกว่าจะกลับก็เป็นเวลากว่า 23:00 นาฬิกา บุตรยืนยันว่าเห็นมารดาออกจูบและร่วมประเวณีกับชายอื่นนั้น ประกอบกับมีบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้านเห็นว่ามีกรอกจูบกันด้วย เช่นนี้รับฟังได้ว่าเป็นผู้กัน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 454/2533) เป็นต้น

2. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 2 “สามีหรือภริยาประพฤดิชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤดิชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชัง เพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤดิชั่วอยู่คู่ต่อไป หรือ

(ค) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบอีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้”

เหตุฟ้องหย่านี้เป็นเรื่อง การประพฤดิชั่ว คือเป็นการกระทำที่ไม่ดี ที่เลวร้ายที่ชั่วของบุคคล ซึ่งถ้าเป็นกรณีทั่วไปแล้วก็คงจะพิจารณาจากความนึกคิดของวิญญูชน โดยทั่วไปว่าอย่างไร เป็นความประพฤดิชั่ว โดยมองจากพื้นฐานความนึกคิดทั่วไปของสังคมเป็นหลักแต่ข่อมไม่ใช้เรื่องเล็กน้อยอย่างแน่นอน เพราะคำว่า ชั่ว มีความหมายไปในทางที่เลวร้ายมากไม่ใช้การกระทำ ความผิดตามธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้ สำหรับคำว่า “ประพฤดิชั่ว” ตามมาตรา 1516 (2) เป็นเรื่องของเหตุฟ้องหย่าระหว่างสามีกับภริยา ความหมายของประพฤดิชั่วที่เป็นเหตุฟ้องหย่านี้จึงมีความหมายไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือมีเจตนาไม่ดีต่อความเป็นสามีภริยาเป็นสำคัญไม่ใช่มองเพียงการกระทำว่ามีลักษณะที่ไม่ดีในลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้

การประพฤดิชั่วของสามีหรือภริยานี้ กฎหมายกำหนดว่า ไม่ว่าจะความประพฤดิชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ก็ตาม แสดงให้เห็นว่าเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 2 นี้ ไม่ได้เน้นว่าจะต้อง

เป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายอาญาแม้ไม่ถึงขนาดเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาก็สามารถเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ คือก่อให้เกิดผลเสียหาย ผลกระทบต่อคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งในฐานะที่เป็นสามีภริยากันในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ได้รับความอับอายขายหน้า ได้รับความดูถูกเกลียดชัง ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ดังนั้น การประพฤดิชั่วที่เป็นเหตุฟ้องหย่านี้จึงมุ่งเน้นไปในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความเป็นสามีภริยากันต่อไปเป็นสำคัญ มากกว่าที่จะพิจารณาว่าเป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายต่าง ๆ หรือไม่ เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 2 นี้ จึงอาจเป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายอาญาด้วยหรือไม่ได้เป็นการกระทำผิดต่อกฎหมายใด ๆ เลยก็เป็นได้

การประพฤดิชั่วที่จะเป็นเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (2) นี้หรือไม่จึงต้องพิจารณาถึงผลของการกระทำด้วยว่ามีผลกระทบต่อความเป็นสามีภริยากันในทางสังคมเพียงใด ถ้าการกระทำดังกล่าวมีเจตนาดีต่อครอบครัวต่อความเป็นสามีภริยากันต่อไป แม้ว่าการกระทำนั้นจะดูไม่ดีไม่เหมาะสมหรือเป็นการประพฤดิชั่วก็ตาม ก็ไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่า แต่ถ้าการกระทำนั้นคู่สมรสผู้กระทำมีเจตนาที่ไม่ดี เป็นลักษณะประพฤดิชั่วทำให้เป็นผลร้ายต่อครอบครัวต่อชีวิตคู่สมรสในทางสังคม เช่นนี้ก็ถือว่าเป็นเหตุหย่า ดังนั้นจึงจะขอยกตัวอย่างกรณีการประพฤดิชั่วที่มีลักษณะเป็นเหตุหย่าตามมาตรา 1516 (2) และที่ไม่ใช่เหตุหย่าตามลำดับ

กรณีตัวอย่างที่ถือว่าเป็นเหตุหย่าคือ สามีเข้ามาอยู่กินในบ้านบิดามารดาหญิงแล้วลักพาน้องภริยาอายุ 15 ปีไปทำความชอกช้ำแก่บิดามารดาหญิง (คำพิพากษาฎีกาที่ 671/2489) หรือสามีติดสุราเมาสุราเสมอแล้วทุบตีว่าภริยาเสมอ ภริยาและบุตรห้ามก็ไม่ฟัง บางครั้งก็เตะและใช้ไม้ทำร้ายภริยาและทำลายสิ่งของโดยใช่เหตุ ใช้มีดทำร้ายก็เคย บางครั้งก็ต่อยถึงฟันหัก (คำพิพากษาฎีกาที่ 1466/2493) หรือภริยาสมคบกับพี่สาวลักเช็คของสามีและภริยาขังขังขอกหรือฉ้อโกงเงินราชการ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1372/2503) หรือภริยาให้ชายอื่นเข้าไปหลับนอนในร้านของภริยา เมื่อสามีไปพบเห็นก็ไปเจรจากันที่สถานีตำรวจ พฤติกรรมแสดงว่ามีความสัมพันธ์กันในงานของคู่สาว ถือได้ว่าเป็นการประพฤดิชั่วทำให้สามีได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 529/2525) หรือสามีปลุกปล้ำและทำร้ายลูกจ้างหญิงโดยส่อเจตนาว่าจะใช้กำลังบังคับขืนใจให้ร่วมประเวณีด้วย แม้จะเกิดภายในบ้านแต่ก็ถือได้ว่าเป็นการประพฤดิชั่วทำให้ภริยาได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1845/2529) หรือภริยาชอบเล่นการพนัน สามีห้ามปรามก็ไม่เชื่อ บางครั้งนำทรัพย์สินภายในบ้านไปจำนำเอาเงินไปเล่นการพนัน เคยถูกจับดำเนินคดีจนศาลพิพากษาลงโทษก็ยังไม่เลิก สามีเป็นตำรวจถูกผู้บังคับบัญชาเรียกไปตักเตือน ถือว่าเป็นการ

ประพุดิชั่วตามมาตรา 1516 (2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 2141/2531) หรือจำเลยด่าโจทก์ต่อหน้า
ธารกำนัลว่า "อีดอกทอง มึงไปประชุมที่โรงแรมก็ไปนอนให้เขา....." "มึงมีขี้จอน.....เน่า จนต้องไป
ตัด....." เป็นถ้อยคำหมิ่นประมาทและเหยียดหยาม โจทก์สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้แก่โจทก์
ซึ่งดำรงตำแหน่งครูใหญ่และผู้จัดการ โรงเรียน จึงเป็นเรื่องร้ายแรงเกินควรแก่สภาพและฐานะของ
โจทก์อันจะพึงรับได้ กรณีมีเหตุตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (2) (ค) (3) ที่
โจทก์จะฟ้องหยาได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1856/2538) หรือเดิมโจทก์จำเลยเป็นสามีภริยากตะเบียน
สมรสกันมีบุตรด้วยกัน 1 คน ต่อมาจดทะเบียนหย่าแล้วจดทะเบียนสมรสกันอีก ก่อนฟ้องคดีนี้
โจทก์จำเลยแยกกันอยู่ โดยโจทก์กับบุตรอยู่ในประเทศไทย ส่วนจำเลยพักอาศัยอยู่ประเทศสหรัฐ
อเมริกาตามลำพัง โจทก์พำบุตรเดินทางไปเยี่ยมจำเลยตามปกติพบชายอื่นพักอาศัยอยู่ร่วมห้องกับ
จำเลยในอพาร์ทเมนต์ของจำเลย โจทก์จำเลยมีปากเสียงกันหลังจากนั้นประมาณ 3 ปี โจทก์พำบุตร
เดินทางไปพบจำเลยเนื่องจากต้องการให้จำเลยลงชื่อให้ความยินยอมในการขายที่ดินสมรส
โจทก์ก็พบจำเลยพักอาศัยอยู่ร่วมห้องกับชายอื่นอีกคนหนึ่ง ใน อพาร์ทเมนต์ของจำเลยอีก โจทก์
จำเลยมีปากเสียงกันเช่นเคย เมื่อจำเลยเดินทางจากประเทศสหรัฐอเมริกาไปที่ประเทศไทย จำเลยก็
มากับชายอื่นและเช่าอพาร์ทเมนต์อยู่ด้วยกัน แทนที่จำเลยจะพักอยู่บ้าน โจทก์ผู้เป็นสามีพฤติการณ์
ของจำเลยจึงเป็นการประพุดิชั่วอันเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรง ทั้งเป็นการ
ทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นภริยาอย่างร้ายแรง โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องหยาได้ตามประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(2)(ก)(ข) และ (6) แม้ในระหว่างที่จำเลยเป็นภริยาโดย
ชอบด้วยกฎหมายของโจทก์ โจทก์ได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงอื่น และให้ความอุปการะเลี้ยงดู
ด้วย ซึ่งเป็นการโต้แย้งสิทธิของจำเลยก็ชอบที่จำเลยจะยกขึ้นว่ากล่าวเอาความกับโจทก์ตามสิทธิที่มี
อยู่ กรณีหาเป็นเหตุทำให้อำนาจฟ้องของโจทก์สิ้นไปไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 195/2543)

กรณีตัวอย่างที่ไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่าคือ ภริยาทำเสน่ห์เพราะรักสามี (คำพิพากษาฎีกาที่
412/2501) หรือภริยาไม่เชื่ออันควรเชื่อว่าสามีมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับหญิงอื่น จึงเกิดอารมณ์หึง
หวงทะเลาะกับสามีบางครั้งก็ทะเลาะกับสามีในสถานที่ทำงานของสามีต่อหน้าลูกค้าของธนาคาร
(คำพิพากษาฎีกาที่ 1648/2524) หรือภริยาต่อว่าสามีที่เป็นคนชอบดื่มสุราและเจ้าชู้แล้วทะเลาะกัน
(คำพิพากษาฎีกาที่ 577/2529) หรือภริยาไม่ยอมพูดกับสามีหากมีเรื่องต้องปรึกษาหารือกัน ก็จะ
เขียนจดหมายแทนการพูดทั้งนี้เพราะสามีกระทำความผิดมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่น และ
เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้บุตรได้ยินการทะเลาะกันและเพื่อไม่ให้ทำร้ายคน ถือไม่ได้ว่าเป็นการประพุดิ

ชั่วคราวตามมาตรา 1516 (2) หรือเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรงตามมาตรา 1516 (6) (คำพิพากษาฎีกาที่ 1335/2533) หรือภริยาร้องเรียนกล่าวโทษสามีต่อผู้บังคับบัญชาว่า สามีมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับหญิงอื่น เป็นเหตุให้สามีถูกลงโทษทางวินัย ถือว่าภริยามีความชอบธรรมที่จะป้องกันและขัดขวางมิให้เกิดเหตุที่จะทำให้ครอบครัวเดือดร้อนได้ ไม่เป็นเหตุฟ้องหย่า ตามมาตรา 1516 (2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 1761/2534) หรือการเข้าร่วมประชุมสมาคมแม่บ้านมหาดไทย เป็นสิทธิโดยชอบของจำเลย จำเลยไม่มีหน้าที่ต้องขอความยินยอมจากโจทก์เสียก่อน ทั้งวัตถุประสงค์ของสมาคมที่จำเลยเข้าร่วมประชุมก็เพื่อช่วยเหลือสังคมและประกอบภารกิจต่าง ๆ จึงไม่เป็นการประพฤติชั่ว เมื่อจำเลยดำรงตำแหน่งประธานชมรมแม่บ้านมหาดไทย จังหวัดมหาสารคาม มีอำนาจกระทำการต่าง ๆ เกี่ยวกับการกุศลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรเหล่ากาชาดซึ่งเป็นองค์กรเกี่ยวกับการกุศล การที่จำเลยในฐานะภริยาโจทก์ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดได้โทรศัพท์ไปยังเสมียนตราจังหวัดมหาสารคามให้บริจาการเงินของเหล่ากาชาด จึงน่าจะกระทำได้เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกุศลไม่เป็นการประพฤติชั่ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 5347/2538) หรือการที่ภริยาร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชาของสามี เป็นการกระทำด้วยอารมณ์ หึงหวง เนื่องจากถูกสามีทอดทิ้งและถูกทำร้ายทางจิตใจ เพราะสามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น แม้ภริยาจะขอให้ผู้บังคับบัญชาลงโทษทางวินัยแก่สามีก็เป็นเพียงวิธีการที่จะให้สามีเลิกมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น และเหตุก็เกิดขึ้นจากความผิดของสามีเอง การกระทำของภริยายังไม่เพียงพอที่จะถือว่าได้กระทำการให้สามีได้รับความยับยั้งชั่งใจอย่างร้ายแรง และได้รับความเสียหายเดือนร้อนเกินควร อันจะเป็นเหตุให้สามีฟ้องหย่าได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 274/2539) หรือการที่จำเลยที่ 2 ร้องเรียนต่อสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ว่า โจทก์ (สามี) ไม่เลี้ยงดูจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นบุตรโดยจำเลยที่ 1 ได้ขอให้ทางสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยให้โจทก์จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูจำเลยที่ 2 เพราะจำเลยที่ 1 ไม่สามารถเบิกจ่ายจากทางราชการได้ เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีให้สิทธิสามีเป็นผู้เบิกเงินค่าช่วยเหลือบุตร แต่ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้สมาคมฯ จึงแนะนำให้จำเลยที่ 1 ร้องต่อศาลขอเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองจำเลยที่ 2 ฝ่ายเดียวเพื่อใช้สิทธิเบิกเงินค่าช่วยเหลือบุตรจากทางราชการ การที่จำเลยที่ 1 ร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชาโจทก์และสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ดังกล่าว เป็นการร้องขอความช่วยเหลือตามสิทธิแห่งกฎหมาย เนื่องจากโจทก์ซึ่งเป็นสามีไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดการกระทำของจำเลยที่ 1 จึงมิใช่เป็นการประพฤติ

ชั่วอันเป็นเหตุให้โจทก์มีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยที่ 1 ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3102/2541) การที่จำเลยไปเที่ยวกับผู้ชายในเวลากลางคืน โดยไม่ได้ความชัดว่าจำเลยประพฤติตนเช่นนั้นเป็นปกติวิสัยหรือไม่ ชายที่จำเลยไปด้วยมีความสัมพันธ์กับจำเลยเกินกว่าปกติธรรมดาหรือไม่ และจำเลยไปกับชายดังกล่าวเพียงลำพังสองต่อสองหรือไม่ จึงไม่อาจฟังได้ว่าจำเลยประพฤติชั่ว อันจะเป็นเหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 1581/2542)

3. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 3 "สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกาย หรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ถ้าเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" เหตุฟ้องหย่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือ เป็นเรื่องทำร้ายหรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรงประการหนึ่ง และเป็นเรื่องหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรงอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะได้กล่าวถึงตามลำดับ

ประการที่หนึ่ง สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ เหตุฟ้องหย่ากรณีนี้เป็นเรื่องการทำร้ายหรือทรมาณ คือเป็นการกระทำต่อบุคคลอื่นให้ได้รับอันตรายได้รับบาดเจ็บอันอาจถึงขั้นเลือดตกยางออกหรือไม่ก็ได้ การกระทำดังกล่าวย่อมมีผลต่อร่างกายและจิตใจของผู้ถูกกระทำด้วยอย่างแน่นอน แต่ถ้าการกระทำนั้นผู้กระทำต้องการให้ผู้ถูกกระทำได้รับผลเจ็บปวดจากการกระทำนั้นมากกว่าเพียงการทำร้ายให้ได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บเท่านั้นก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการต้องการทรมาณซึ่งก็เป็นการทำร้ายอยู่ในการกระทำนั้นด้วย การทำร้ายหรือทรมาณนี้จะต้องมีผลต่อร่างกายหรือจิตใจของผู้ถูกกระทำด้วยซึ่งอาจอยู่ในลักษณะต่าง ๆ คือ เลือดออก แขนขาหัก ศีรษะแตก ตกใจกลัวเมื่อพบเจอหรือนึกถึงจนขวัญผวาอยู่ในจิตใจตลอดเวลา การกระทำ ดังกล่าวอาจเป็นการกระทำต่อคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าเกิดกับบุคคลอื่น ๆ จะไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่าตามอนุ 3 นี้ และที่สำคัญที่สุดคือการกระทำนั้นต้องเกิดขึ้นและเป็นการร้ายแรง ถ้ามีการพยายามทำหรือกระทำแล้วไม่เกิดผลก็ไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่าตามข้อนี้

ลักษณะข้อเท็จจริงที่ถือได้ว่าเป็นเหตุหย่าในกรณีนี้คือ สามีใช้กำปั้นตี ใช้เท้าเตะ และใช้ไม้โตเท้าผลส้มเขียวหวานตีภริยา มีบาดแผลบวมช้ำเขียวรวม 23 แห่ง ต้องรักษาตัวรวมกว่า 20 วัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 995/2495) หรือสามีทำร้ายร่างกายภริยาบาดเจ็บสาหัสถึงขนาดน้ำหล่อเลี้ยงสมองไหลออกจากจมูกและกระดูกคั่งงอกแตกร้าย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1078/2525) จะเห็น

ได้ว่าเป็นการกระทำที่ร้ายแรงและมีผลของการกระทำนั้นเกิดขึ้นประกอบด้วยสาเหตุที่เกิดการกระทำนั้นไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นในชีวิตสมรส แต่อย่างไรก็ดีถ้าสาเหตุที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ขึ้นนั้นเป็นเรื่องที่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตครอบครัว ซึ่งเป็นการทะเลาะเบาะแว้งของสามีภริยาที่เปรียบเทียบกันกับพื้นที่อาจกระทบกระทั่งกันได้ และถ้าไม่เป็นการรุนแรงจนเกินควรแล้ว ก็จะไม่ถือ ว่าเป็นเหตุหย่าคือภริยาเอาเล็บข่วนหน้าสามีเป็นรอยถูกข่วนเพียงเล็กน้อยเลือดออกซิบ ๆ เท่านั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 677/2506) หรือบาดแผลชกต้อยเป็นรอยชำเลือดที่แขนเจ็ดแห่งรักษาเจ็ดวันหายไม่ถึงอันตรายแก่กาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 2092/2519) หรือสามีละทิ้งภริยาไปอยู่กินกับภริยาใหม่ ภริยาคำว่าสามีในบ้านด้วยความหวังหวงว่าความขาดความยังคิด สามีลุกขึ้นภริยาเงื้อมือจะตบ สามีเอามือปิดภริยาหยิบขูดน้ำปลาตีหน้าสามีแตกโลหิตไหลแล้วสามีก็ขึ้นไปชั้นบนบ้าน ถือว่าเป็นเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันภายในบ้านเนื่องจากการหวังหวง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2506/2523) หรือการที่ภริยาตัดสายห้ามล้อรถยนต์เพื่อมิให้สามีออกจากบ้าน ยังห่างไกลต่อการที่จะฟังว่าภริยาได้ทำร้ายสามี แม้สามีภริยาจะทะเลาะกันเป็นประจำก็ไม่ใช่เหตุฟ้องหย่า (คำพิพากษาฎีกาที่ 2943/2524) และถ้าไม่เกิดผลเป็นการทำร้ายร่างกายจากการกระทำนั้นไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่า เช่น ภริยาไล่แทงสามีแต่สามีหนีทัน ไม่ใช่การทำร้ายร่างกายที่จะเป็นเหตุหย่า (คำพิพากษาฎีกาที่ 215/2519) เป็นต้น

ประการที่สอง สามีหรือภริยาหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ เหตุฟ้องหย่านี้เป็นเรื่องการหมิ่นประมาทคือการกล่าวดูถูก กล่าวให้เขาเสียชื่อเสียง การเหยียดหยามเป็นลักษณะของการกล่าวถากถางดูถูกไม่ให้เกียรติ หรือเป็นการแสดงออกในลักษณะดูหมิ่น รังเกียจ ถ้าลักษณะของการกระทำมีเจตนาที่จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียหายแล้วถือว่าเป็นเหตุหย่าได้ คือ สามีขับไล่และกล่าวประจานภริยาว่า “พวกมึงเป็นเหล่าลัทธิโมขมา เลี้ยงไม่ได้” และใช้คำหยาบถ่วงเกินต่อบิดาของภริยาว่า “มึงเอาลูกของมึงไปเลี้ยงเถิด กูเลี้ยงไม่ได้ เลี้ยงไว้ก็เสียสกุลบ้าน เป็นเสนียดจัญไร” ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทต่อภริยาและบุพการีของภริยา (คำพิพากษาฎีกาที่ 1136/2500) หรือภริยาส่งจดหมายถึงสามีว่า สามีเป็นสัตว์ป่าในร่างมนุษย์ ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 539/2511) หรือสามีหมิ่นประมาทบิดาของภริยาว่า “โคตรของหลวงสมานนี้เลวทั้งโคตร คบไม่ได้” ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทบุพการีของภริยาเป็นการร้ายแรงแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 1290/2514) หรือสามีด่าภริยาและมารดาภริยาด้วยถ้อยคำหยาบคาย ตะแคงตบทำร้ายร่างกายภริยา หมิ่นประมาทภริยาว่ามีชู้ บุตรที่เกิดก็ว่าเกิดกับชู้ หมิ่นประมาทมารดาภริยาเป็นหญิงสำสอนให้ชาวบ้าน

ร่วมประเวณี เป็นการหมิ่นประมาทร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2345/2517) หรือสามีค่าภริยาและมารดาภริยาว่าเป็นคนคอกทอง และภริยาเป็นลูกคนคอกทอง มารดาก็จะชักชวนภริยาไปเป็นคนคอกทอง เป็นการหมิ่นประมาทบุพการีอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2396/2517) หรือโจทก์พาบุตรออกจากบ้านจำเลยไปอยู่กับบิดามารดา การที่บิดามารดาจำเลยแจ้งความกล่าวหาโจทก์ว่าลักทรัพย์ มิใช่เหตุที่โจทก์จะยกขึ้นอ้างเพื่อฟ้องขอหย่าได้ แต่การกระทำของจำเลยที่พาดำรงไปจับกุมโจทก์ตามข้อกล่าวหาของบิดามารดาจำเลย ถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นต่อเกียรติยศและชื่อเสียงของโจทก์ อันเป็นการหมิ่นประมาทและเหยียดหยามโจทก์อย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2985/2525) หรือสามีเมาสุรากลับบ้านและค่าภริยาว่า "มึงเผลอ มึงมีซู้ ไม่สมควรอยู่กับกู แม่มึงไม่ดีไม่เคยสั่งสอน" แล้วสามีได้ทุบตีภริยาได้รับบาดเจ็บบริเวณขอบตาซ้ายจนต้องเข้ารับการรักษาจากแพทย์ และภริยาต้องออกจากบ้านไปอาศัยอยู่กับน้องสาวเพราะได้รับความคับแค้นใจ ถือได้ว่าเป็นการหมิ่นประมาทภริยาและบุพการีของภริยาอย่างร้ายแรง อีกทั้งเป็นการทำร้ายร่างกายด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 2980/2533)

แต่อย่างไรก็ดี ชีวิตสมรสก็อาจมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างเพราะชายกับหญิงซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่างกันต้องมาใช้ชีวิตร่วมกัน ประกอบกับในระหว่างสมรสก็มีอุปสรรคปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย จากความเป็นจริงดังกล่าวถ้าสามีหรือภริยามีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างซึ่งมีลักษณะเป็นการกระทบกระทั่งกันโดยทั่วๆ ไปในครอบครัวแล้ว หากไม่ใช่เจตนาร้ายต่อคู่สมรส อีกฝ่ายหนึ่งที่ต้องการเลิกจากกันและไม่เป็นการรุนแรงเกินควรแล้ว จะถือเป็นเหตุหย่าไม่ได้ คือสามีพูดกับเพื่อนถึงภริยาว่า "กูเบื่อแล้วของไม่ดี ของเก่าแล้วกูไม่เอาแล้ว" โดยพูดเมื่อภริยาและบิดามารดาของภริยาไม่ประสงค์ให้สามีอยู่กินเป็นสามีภริยากัน เช่นนี้เป็นเพียงคำพูดกระทบกระทั่งกันไม่ถึงกับเป็นการหมิ่นประมาทภริยาอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1121/2514) หรือสามีพูดว่า "ภริยาไปใช้นามสกุลเดิม ภริยาก็เป็นเมียพ่อชื" เป็นคำกล่าวประชดประชันไม่ทำให้ผู้ใดเข้าใจผิด ไม่เป็นการหมิ่นประมาท (คำพิพากษาฎีกาที่ 2092/2519) หรือสามีละทิ้งภริยาไปอยู่กับภริยาใหม่ การที่ภริยาค่าสามีในบ้านภายในครอบครัวด้วยความหวังว่าความขัดแย้งจะยุติลงได้มีเจตนาหมิ่นประมาทสามีจริงจึงไม่ เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความรักหวงแหนในสามีไม่เป็นการหมิ่นประมาท (คำพิพากษาฎีกาที่ 2506/2523) หรือภริยาค่าสามีทางโทรศัพท์ว่า "อ้ายบ้า อ้ายหน้าตัวเมีย กูจะหาเรื่องให้มึงออกจากงาน กูจะไปฟ้องผู้บังคับบัญชาและจะหย่ากันก็ได้ถ้าหาเงินสดมาให้" เป็นการคำด้วยอารมณ์วู่วาม ขาดความขังคิด อันเกิดจากความผิดหวังที่ตนต้องยาก

ลำบากเพื่อครอบครัวแต่กลับถูกสามีทอดทิ้งโดยเจตนาขอหย่า ภริยาจึงหามีเจตนาหมั้นประมาท สามีจริงไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2962/2526) หรือสามีหึงหวงภริยาและเข้าใจว่าภริยามีผู้จึงค้าทอกัน เป็นปกติวิสัย ภริยาจะเอาข้อความที่สามีกล่าวในการค้าทอกันหลังจากกลับไปเที่ยวบางแสนโดยมี ชายอื่นไปด้วยว่า “โคตรแม่มีงไม่สั่งสอน มีงมันคอกทอง” มาเป็นข้ออ้างว่าสามีดูหมิ่นภริยาและ บุพการีของภริยาอย่างร้ายแรงไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 739/2528) หรือการที่มารดาโจทก์เป็นลม เนื่องจากทะเลาะกับจำเลยเรื่องเกี่ยวกับการที่จำเลยต้องการนำบุตรชายไปเที่ยวนอกบ้านแต่มารดา โจทก์ไม่ยินยอมนั้น เหตุดังกล่าวยังถือไม่ได้ว่าจำเลยได้หมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามบุพการี โจทก์อย่างร้ายแรงอันจะเป็นเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (3) ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1335/2533) หรือ การที่จำเลยหึงหวงและโกรธที่โจทก์หนีไปมีความสัมพันธ์ทางชู้สาวกับหญิงอื่นจึงว่าโจทก์ และบุพการีว่ามีงมันเลวเหมือน โคตรมีงนั้น ไม่เป็นการหมิ่นประมาท โจทก์หรือบุพการีของโจทก์ เป็นการร้ายแรง เพราะเป็นเพียงถ้อยคำที่จำเลยกล่าวด้วยความน้อยใจ การกระทำของจำเลยต่อ โจทก์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะโจทก์เป็นผู้ก่อขึ้น ถือว่าเป็นเรื่องกระทบกระทั่งกันระหว่างสามีภริยา ทั่วไปไม่ร้ายแรงถึงกับเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (3) (คำพิพากษาฎีกาที่ 5161/2538) หรือการที่ภริยาต่อว่าญาติและเพื่อนของสามีต่อหน้าสามีว่าทำไม ไม่ออกเงินค่าสุราอาหารเองบ้าง และการที่ภริยาบอกว่าตนโตมาได้เพราะพ่อแม่ชู้เลี้ยงไม่ใช่ เพราะแม่ของสามี ยังไม่ถึงขนาดทำให้สามีได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรงหรือเป็นการ เียดหยามบุพการีของสามีอย่างร้ายแรงไม่เป็นเหตุหย่าตามกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 5389/2539) หรือแม้จะถูกฟ้องหย่าหลายครั้ง จำเลยก็ไม่เคยคิดที่จะฟ้องหย่าโจทก์ (สามี) หรือมี ความประสงค์ที่จะหย่าขาดจากโจทก์แต่อย่างใด รวมทั้งไม่ปรากฏว่าจำเลยมีพฤติกรรมในทำนองชู้ สาวกับชายอื่นหรือนอกใจโจทก์ ตรงข้ามกับโจทก์ซึ่งมีพฤติกรรมอันสื่อแสดงว่านอกใจจำเลยและ ยกย่องหญิงอื่นฉันทภริยา จึงเป็นเหตุที่ทำให้จำเลยต้องทำหนังสือร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่อ ปลัดกระทรวงมหาดไทยและสำนักราชเลขาธิการ รวมทั้งทำหนังสือชี้แจงข้อเท็จจริงต่อบิดาและ มารดาของหญิงที่อยู่เกี่ยวกับสามีของตน ตลอดจนฟ้องเรียกค่าทดแทนจากหญิงนั้นด้วย การที่ จำเลยต้องกล่าวพาดพิงถึงโจทก์ในหนังสือร้องเรียนและเบิกความเป็นพยานในคดีดังกล่าวเป็นการ หมิ่นประมาทโจทก์อย่างร้ายแรงนั้น แม้ถ้อยคำบางคำอาจเกินเลยและรุนแรงไปบ้างก็ล้วนเป็นข้อ เท็จจริงที่จำเลยกล่าวด้วยความหึงหวงในตัวสามีอันเป็นธรรมชาติของภริยาโดยทั่วไป ทั้งเป็นการ กล่าวโดยสุจริต โดยชอบธรรมเพื่อป้องกันส่วนได้เสียตามคลองธรรม จึงมิใช่เป็นการหมิ่นประมาท

ดังนั้น ถ้อยคำดังกล่าวมิใช่เป็นการหมิ่นประมาท โทกข์อย่างร้ายแรงอันต้องด้วยเหตุหย่าตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (3) อีกทั้งพฤติการณ์ระหว่าง โทกข์และจำเลยยังมี ใจภักดีที่สมัครใจแยกกันอยู่ตามมาตรา 1516 (4/2) แต่เป็นกรณีโทกข์เป็นฝ่ายแยกไปเองโดยยก ย่องหญิงอื่นฉันทริยา เมื่อจำเลยมิได้ประสงค์จะหย่าขาดจากโทกข์ โทกข์ก็ไม่อาจอ้างเป็นเหตุฟ้อง หย่าจำเลยได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1412/2543) จากตัวอย่างต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่อง ของการทะเลาะเบาะแว้งในชีวิตครอบครัว ความไม่เข้าใจกัน ความไม่ไว้วางใจต่อกัน แต่ไม่ใช่ การกระทำที่เกิดจากเจตนาร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่งโดยตรง

4. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4 “สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่ง ไปเกินหนึ่ง ปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้” เหตุฟ้องหย่านี้เป็นเรื่องการละทิ้งร้างกัน ปกติแล้วสามีภริยาต้องอยู่ กินด้วยกันฉันสามีภริยาซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่ตามกฎหมายแม้ในความเป็นจริงจะบังคับให้เรา อยู่กินกันด้วยความเต็มใจไม่ได้ก็ตาม แม้กฎหมายจะกำหนดให้สามีภริยาจะต้องอยู่กินด้วยกันฉัน สามีภริยาก็คงตามแต่กฎหมายก็กำหนดให้สามีภริยาแยกกันอยู่ได้ตามมาตรา 1462 ในกรณีที่มีเหตุจำ เป็นบางประการในการอยู่กินกันฉันสามีภริยาไม่ได้ แต่การแยกกันอยู่ดังกล่าวนี้เป็นการแยกกันอยู่ ตามกฎหมายจึงไม่ใช่เรื่องสามีหรือภริยากระทำผิดต่อภาระหน้าที่ ด้วยเหตุผลในภาระหน้าที่ ดังกล่าวถ้าสามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปีจึงเป็นเหตุในการฟ้องหย่าได้

การละทิ้งร้างที่จะเป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4 นี้ จะต้องเป็นการเจตนาคือจงใจ เป็นการละทิ้งร้างคือไม่ต้องการอยู่กินด้วยกันไม่อุปการะเลี้ยงดูในฐานะที่เป็นสามีภริยากัน แต่ถ้า การไม่ได้อยู่กินด้วยกันนั้นเป็นความตกลงกันเองของสามีภริยาก็คงไม่ใช่การละทิ้งร้างกันที่จะกล่าว ว่าเป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4 นี้ ได้ประการสำคัญต่อมา การละทิ้งร้างจะต้องมีระยะเวลาานพอสมควร ที่พึงเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาไม่สามารถดำเนินต่อไปได้แล้วโดยกฎหมายกำหนด ไว้หนึ่งปี ดังนั้นถ้ามีการจงใจละทิ้งร้างกันเกินหนึ่งปีก็เป็นเหตุฟ้องหย่าได้ สำหรับระยะเวลาหนึ่ง ปีนี้จะต้องเป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องกันจนเกินหนึ่งปี การละทิ้งร้างกันเป็นระยะ ๆ จะนำระยะเวลา แต่ละช่วงมานับรวมกันไม่ได้ ลักษณะที่เป็นเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4 นี้ คือ สามีทอดทิ้งขาดการ อุปการะภริยา 5 ปีและแต่งงานกับหญิงอื่นถึง 2 คน (คำพิพากษาฎีกาที่ 203/2491) หรือทำหนังสือ หย่ากันแต่ไม่ได้จดทะเบียนหย่า สามีก็ขนทรัพย์สิ่งของอพยพไปอยู่ภูมิลำเนาเดิมมิได้เกี่ยวข้องกับ ภริยาแต่อย่างใดเกินหนึ่งปี เป็นการละทิ้งร้างกันเกินหนึ่งปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 1148/2494) หรือ สามีไม่ทำมาหากินภริยาบอกให้ทำงานเลี้ยงครอบครัวก็โกรธและขนของออกจากบ้านไปได้หญิง

อื่นเป็นภริยาไม่ส่งเสียเลี้ยงดูภริยากับบุตรอีกเลย เป็นการจงใจละทิ้งแล้วสามีจะอ้างว่าตนมีสิทธิเลือกภูมิลำเนา ภริยามีหน้าที่ติดตามไปอยู่กับตนหาได้ไม่เป็นการทิ้งร้างเกินหนึ่งปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 458/2506) หรือภริยาพาบุตรออกจากบ้านไปเพราะถูกสามี ขับไล่แล้วสามีก็ไม่ส่งเสียเลี้ยงดูตามที่สามารทำได้เกินหนึ่งปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 2574/2520) หรือภริยาแยกไปอยู่บ้านเดิมได้ 25 ปีสามีไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดู เหตุที่แยกไปเพราะสามีหาเหตุทะเลาะวิวาทและขับไล่ไสส่งให้ออกไปจากบ้าน เมื่อภริยาไม่ยอมออกสามีก็พาบุตรทั้งหมดที่เกิดกับน้องสาวภริยาหนีออกจากบ้านไปเป็นการเปิบมังคัล เป็นการจงใจทิ้งร้าง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1450/2521) หรือภริยามีเจตนาไม่ต้องการอยู่กับสามีจึงแยกไปอยู่ที่อื่นบางกรณีก็ย้ายที่อยู่หลบหนีเพื่อไม่ให้สามีติดตามและไปอยู่ด้วย เมื่อระยะเวลาเกินกว่าหนึ่งปี สามีฟ้องหย่าได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2550/2521; 2143/2523; 1568/2524) หรือสามีกล่าวหาภริยาว่าทำให้ตนถูกบดขยี้จนทนไม่ไหว จึงทำร้ายภริยาแล้วออกจากบ้านไปอยู่กับภริยาเก่า โดยไม่กลับมาอยู่กับภริยาอีกเลย แม้จะปรากฏว่าสามีเคยช่วยออกค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา และค่าโทรศัพท์ในบ้านภริยา แต่เมื่อพบกันก็ไม่พูดกัน ถือว่าเป็นการจงใจละทิ้งร้างกัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 5747/2531)

แต่อย่างไรก็ตาม สามีภริยาอาจจะไม่ได้อยู่ด้วยกันก็ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหน้าที่การงาน หรือมีเหตุผลที่จำเป็น หรือเป็นการตกลงกัน เมื่อไม่มีเจตนาจะเป็นการทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งแล้วจะอ้างเป็นเหตุหย่าตามอนุ 4 นี้ไม่ได้ ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นเหตุหย่าตามอนุ 4 คือ สามีหรือภริยาอาจต้องไปประกอบอาชีพ ณ ที่แห่งอื่นหรือบางครั้งต้องไปต่างประเทศ ไม่ใช่การละทิ้งร้างหรือต้องไปอยู่ต่างจังหวัดเพราะมีคำสั่งทางราชการให้ย้ายตำแหน่งหน้าที่ ไม่ใช่การละทิ้งร้าง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2512/2518; 2962/2526; 4093/2528) หรือเป็นการตกลงแยกกันอยู่ต่อมาจะกล่าวอ้างว่าเป็นการละทิ้งร้างเพื่อฟ้องหย่าไม่ได้ เช่น ต่างสมัครใจแยกกันอยู่ แต่กลับมาฟ้องอีกฝ่ายหนึ่งว่ามีเจตนาจงใจละทิ้งร้างคนไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 780/2502) หรือสามีภริยาทำบันทึกต่อกันมีข้อความว่า "สามีภริยาประสงค์แยกกันอยู่ โดยไม่ได้จดทะเบียนหย่าขาดจากกัน" และ "ประสงค์จะแยกกันอยู่ เว้นใจการหย่ายังไม่พูดถึง" จะถือว่าเป็นการละทิ้งร้างกันไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1435/2527) เป็นต้น หรือถ้ายังมีลักษณะสนใจไยดีแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่สนใจไยดีไม่ต้องการอยู่กับด้วย เช่นนี้ฝ่ายที่ไม่ต้องการอยู่กับด้วยจะกล่าวอ้างว่าเป็นการละทิ้งร้างไม่ได้ เช่น สามีแยกไปอยู่กับหญิงอื่นเกินกว่าหนึ่งปีแต่ยังไปมาที่บ้านภริยาทั้ง ๆ ที่ภริยาไม่ประสงค์จะให้มาบ้าน และสามียังหวังเหน็บสนใจว่าใครไปมาหาภริยาบ้าง ไม่ใช่การละทิ้งร้าง (คำพิพากษาฎีกาที่

สวนของโจทก์โดยไม่ยอมกลับไปหาจำเลย แม้โจทก์จะมีวันหยุดในวันอาทิตย์ว่างอยู่แต่ก็อ้างว่าจะต้องซักผ้าและทำธุระส่วนตัว หากโจทก์จะไปพบจำเลยบ้างในวันธรรมดาเป็นบางครั้ง โจทก์ก็อาจกระทำได้เพราะ โจทก์เคยอยู่บ้านจำเลย และเคยไปทำงานโดยไปกลับมาแล้ว แต่โจทก์ก็มีได้ ขวนขวายที่จะกระทำดังกล่าวหรือชักชวนให้จำเลยไปอยู่กับโจทก์ ข้อเท็จจริงจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยจงใจละทิ้งโจทก์ โจทก์จึงไม่มีเหตุที่จะฟ้องหย่า (คำพิพากษาฎีกาที่ 83/2542) หรือโจทก์เป็นฝ่ายขอย้ายไปรับราชการที่ต่างจังหวัดตามความประสงค์ของโจทก์โดยมิได้แจ้งให้จำเลยทราบ จำเลยยังคงอยู่ที่บ้านที่เป็นของโจทก์และจำเลยปลูกสร้างตามเดิมจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยจงใจละทิ้งร้างโจทก์ไปเกินกว่าหนึ่งปี อันจะเป็นเหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4) (คำพิพากษาฎีกาที่ 1581/2542) เป็นต้น

5. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4/1 "สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความคิด หรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความคิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้" เหตุฟ้องหย่านี้เป็นเรื่องที่สามีหรือภริยาต้องโทษจำคุกทำให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องดำเนินชีวิตโดยโดดเดี่ยวในสังคมซึ่งอาจประสบกับปัญหาและความยากลำบากต่าง ๆ กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้คู่สมรสนั้นสามารถฟ้องหย่าเพื่อทำการสมรสใหม่จะได้มีเพื่อนที่ใช้ชีวิตร่วมกันช่วยเหลือจนเจอกันและกันต่อไปได้ มิฉะนั้นก็อาจจะไปใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น โดยยังมีคู่สมรสอยู่ทำให้เกิดปัญหาตามมาต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมในที่สุดได้

เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4/1 ได้เน้นถึงการที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดอิสรภาพที่จะอยู่กินร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างสามีภริยา ทำให้ไม่อาจช่วยเหลืออุปการะดูแลซึ่งกันและกันได้โดยเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นจากการกระทำความคิดต่อกฎหมายจนได้รับโทษจำคุก ซึ่งเหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4/1 นี้จะต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีส่วนและได้รับผลกระทบจากความเป็นสามีภริยากันต่อไปด้วยโดยประการแรก คือ "สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก" ถ้ายังอยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาดำเนินการตามขบวนการยุติธรรม หรือกระทำความคิดแต่ได้รับการลดหย่อนผ่อนโทษรอการลงอาญาไว้ก่อนอยู่ในการคุมความประพฤติต่าง ๆ หรืออยู่ในขบวนการยุติธรรมอื่น ๆ โดยที่ไม่ได้ต้องโทษอยู่ในคุกแล้วก็ย่อมไม่ใช่เหตุฟ้องหย่าตามข้อนี้ ประการที่สอง คือ "และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปี" เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วจะต้องได้

รับโทษถูกจำคุกเกินหนึ่งปีด้วย ไม่ว่าโทษจำคุกนั้นจะเกิดจากคดีที่คดีก็ตามถ้านับระยะเวลาที่จะต้องถูกลงโทษจำคุกแล้วเกินหนึ่งปีก็ถือว่าเป็นเหตุแล้ว ประการที่สาม คือ เป็นการถูกจำคุกเกินหนึ่งปี "ในความคิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย" การจะเป็นเหตุฟ้องหย่าได้นั้นการถูกจำคุกเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องไม่มีส่วนร่วมด้วยคือ จะต้องไม่มีส่วนก่อให้เกิดหรือได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้น เพราะถ้ามีส่วนร่วมด้วยแล้วนำมาเป็นสาเหตุในการฟ้องหย่าก็ดูจะไม่เป็นการถูกต้อง เช่นภริยาให้ความคิดเห็นและช่วยสนับสนุนให้สามีขโมยของโดยปลุกสามีให้ตื่นกลางดึกเพื่อไปขโมยของ เช่นนี้ภริยาจะนำเหตุที่สามีถูกจำคุกเกินหนึ่งปีมาฟ้องหย่าไม่ได้ เป็นต้น และประการสุดท้ายคือ "การเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร" นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถนำมากล่าวอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เพราะถ้ายังเป็นสามีภริยากันอยู่ต่อไปก็จะได้รับผลกระทบจากความเป็นสามีภริยานั้น เช่นทำให้ขาดคุณสมบัติในการช่วยเหลือทำมาหาเลี้ยงชีพทำให้ได้รับความเดือดร้อนแก่ครอบครัว หรืออาจจะได้รับความเสียหายต่อหน้าที่การงานที่อาจจะไม่สามารถทำงานต่อไปได้ เพราะคู่สมรสกระทำความผิดถูกจำคุกจนทำให้ตนเองเป็นที่ไม่น่าไว้วางใจหรือเหมาะสมที่จะทำงานในตำแหน่งหน้าที่ต่อไป เป็นต้น

6. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 4/2 "สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่ เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" ปกติชายหญิงเมื่อตัดสินใจเป็นสามีภริยากันก็ต้องใช้ชีวิตร่วมกัน อยู่กินร่วมกันอย่างสามีภริยา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ดีก็อาจแยกกันอยู่ได้ตามเหตุผลในแต่ละกรณีทั้งนี้เพราะสามีภริยาเมื่อมาอยู่ด้วยกันแล้ว อาจไม่ชอบชีวิตคู่ร่วมกันตลอดเวลาจึงอาจเป็นได้ที่แยกกันอยู่คนละห้องนอนหรือมีที่อยู่คนละแห่ง แต่ยังคงความเป็นสามีภริยากันอยู่ หรือมีความจำเป็นบางประการที่ไม่ควรอยู่ร่วมกันในบางช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพราะอาจไม่สบาย หรือมีความไม่เข้าใจกันถ้าอยู่ร่วมกันอาจมีปัญหาระหว่างกันได้ ดังนั้น แม้ว่าสามีภริยาจะต้องอยู่ร่วมกันแต่ก็อาจแยกกันอยู่ได้เช่นกัน

การแยกกันอยู่ของสามีกับภริยาอาจเกิดขึ้นได้เป็นสองลักษณะคือ การสมัครใจแยกกันอยู่เองระหว่างสามีภริยา และการแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาล ซึ่งไม่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงแต่อย่างใด การสมัครใจแยกกันอยู่ระหว่างสามีภริยานั้นเป็นเรื่องภายในครอบครัวของคู่สมรส

นั่นเอง ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ตามถ้าสามีและภริยาทั้งสองฝ่ายตกลงใจที่จะแยกกันอยู่
เองแล้วก็เป็นเสรีภาพของบุคคลทั้งสองนั้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของคู่สามีภรรยาเป็นเรื่องภายใน
ครอบครัว ไม่ใช่เรื่องของบุคคลอื่นที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว สำหรับการแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลอาจ
เกิดขึ้นได้ตามมาตรา 1462 อันเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาที่กฎหมายกำหนดให้
สามีหรือภริยาสามารถร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ถ้ามีเหตุ
ต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 1462 นั้น แน่แน่นอนว่าคงไม่ใช่เรื่องการสมัครใจแยกกันอยู่แต่ถ้ามี
เหตุผลอันสมควรตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วก็สามารถให้ศาลเป็นผู้สั่งให้สามีภริยานั้นแยกกันอยู่
ได้ ดังนั้นการแยกกันอยู่ระหว่างสามีภริยาจึงสามารถทำได้ดังเหตุผลที่กล่าวมา

แต่แม้ว่าการแยกกันอยู่จะสามารถทำได้ก็จริงแต่ก็อาจเป็นการไม่ถูกต้อง
ถ้าการแยกกันอยู่นั้นเกินกว่าความเหมาะสมจนทำให้สถานะความสัมพันธ์ในฐานะสามีภริยาไม่
อาจดำเนินไปได้ตามสภาพธรรมชาติที่ควรจะเป็น กล่าวคือ สามีภริยาต้องอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา
ดูแล ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันตามครรลองของชีวิตคู่ ดังนั้น ถ้าการแยกกันอยู่เกินกว่าความเหมาะสม
ที่จะเป็นสามีภริยากันต่อไปแล้วกฎหมายก็เปิดโอกาสให้ฟ้องหย่าได้โดยมาตรา 1516(4/2) ได้
กำหนดเหตุแห่งการฟ้องหย่าเป็น 2 กรณี คือ การสมัครใจแยกกันอยู่ และการแยกกันอยู่ตามคำสั่ง
ของศาล เหตุฟ้องหย่ากรณีแรกคือ "สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมฉัน
สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี" การสมัครใจแยกกันอยู่ของสามีภริยาสามารถทำได้
แต่ถ้าการสมัครใจแยกกันอยู่มีระยะเวลายาวนานเกินสมควรแล้วขอมไม่สอดคล้องกับลักษณะของ
การเป็นสามีภริยากัน ซึ่งกฎหมายกำหนดระยะเวลาของความไม่เหมาะสมนี้ไว้ที่สามปี เพราะฉะนั้น
แม้ว่าจะสมัครใจแยกกันอยู่ก็ตามแต่ถ้าระยะเวลาเนิ่นนานเกินกว่าสามปีแล้วก็ไม่เหมาะสมใน
ลักษณะของความเป็นสามีภริยาที่มีหน้าที่ต่อกันและกัน ดังนั้น ถ้าสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
ต้องการหย่าร้างก็สามารถนำมาเป็นสาเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ เช่น โจทก์ออกจากบ้านที่อยู่กินกับ
จำเลยเพราะต้องการพาบิดา โจทก์ซึ่งเป็นโรคหัวใจไปให้พ้นจากบิดาจำเลยซึ่งชอบดื่มสุราแล้วส่ง
เสียงดัง และโจทก์และจำเลยตกลงจะไปจดทะเบียนหย่าขาดจากกัน แต่หย่าไม่ได้เพราะโจทก์ไม่มี
เงินชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรแก่จำเลย แสดงว่าโจทก์และจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่
อาจอยู่ร่วมฉันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมา และเป็นเวลานับถึงวันฟ้องเกินสามปีแล้ว
โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) (คำพิพากษา
ฎีกาที่ 4815/2539) หรือโจทก์จำเลยได้แยกกันอยู่โดยมิได้อาศัยฉันฉันสามีภริยาตั้งแต่ พ.ศ. 2531

ระหว่างที่โจทก์แยกไปนั้นจำเลยเองก็ทราบดีว่าโจทก์ไปพักอยู่ที่ใดแต่จำเลยก็ได้ช่วยขวยขวยที่จะไปอยู่กินฉันทน์สามภริยา โดยต่างคนต่างอยู่นับถึงวันฟ้องเป็นเวลานานถึง 6 ปี ตามพฤติการณ์ฟังได้ว่าจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันทน์สามภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1771/2540) เป็นต้น การสมัครใจแยกกันอยู่ซึ่งเป็นเหตุฟ้องหย่านี้ จึงควรเป็นการสมัครใจยินยอมแยกกันอยู่ของสามีกับภริยาทั้งสองฝ่าย ระยะเวลาสามปีนี้จะนับระยะเวลาเป็นช่วง ๆ ต่อเนื่องกันไม่ได้จะต้องเป็นระยะเวลาติดต่อกันเกินสามปี หากการที่สามีเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงบวชเป็นพระภิกษุโดยภริยายินยอม คงจะไม่ใช่การแยกกันอยู่ที่จะเป็นเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516(4/2) นี้ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาให้คดีด้วยว่าเป็นการสมัครใจแยกกันอยู่ของทั้งสองฝ่ายหรือไม่ ไม่ใช่เป็นเพียงเจตนาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวซึ่งไม่ใช่เหตุฟ้องหย่าในกรณีนี้อย่างแน่นอน เช่น โจทก์กับจำเลยแยกกันอยู่มากกว่า 3 ปี แต่การแยกกันอยู่นั้นมิใช่ด้วยความสมัครใจของจำเลย เป็นเพียงล้าพังความสมัครใจของโจทก์ฝ่ายเดียว จึงหาทำให้โจทก์เกิดสิทธิฟ้องหย่าจำเลยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) ไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 5196/2538) หรือการที่สามีแยกไปพักตามล้าพังเนื่องจากสามภริยาทะเลาะกัน โดยมีสาเหตุเกิดแต่สามีเป็นสำคัญและภริยามิได้สมัครใจแยกกันอยู่กับสามี เป็นกรณีที่สามีจงใจทิ้งร้างภริยาไปฝ่ายเดียว มิใช่สามภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันทน์สามภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 8059/2538) หรือโจทก์และจำเลยจดทะเบียนสมรสกันแล้วได้อยู่กินด้วยกันที่บ้านเลขที่ 611 แสดงว่าบ้านเลขที่ 611 ดังกล่าวเป็นบ้านที่โจทก์และจำเลยใช้เป็นที่อยู่อาศัยกินอยู่หลับนอนฉันทน์สามภริยา ซึ่งต่อมาก็มีบุตรด้วยกัน 1 คน แม้ในระหว่างอยู่กินด้วยกัน โจทก์ต้องเดินทางไปรับราชการในต่างจังหวัดและบางครั้งโจทก์และจำเลยได้ทะเลาะกันก็ตาม โจทก์ก็ต้องกลับมากินอยู่หลับนอนฉันทน์สามภริยากับจำเลยเช่นปกติที่สามภริยาพึงต้องปฏิบัติต่อกัน แต่โจทก์กลับไปมีภริยาใหม่และไปอยู่กับภริยาใหม่ ถือว่าโจทก์สมัครใจแยกกันอยู่กับจำเลยแต่ฝ่ายเดียว จำเลยมิได้สมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ การที่โจทก์ได้ส่งเงินให้บุตรและจำเลยไม่ได้ไปมาหาสู่ร่วมอยู่กินหลับนอนกับโจทก์ฉันทน์สามภริยามิใช่พฤติการณ์ที่แสดงว่าจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ จึงไม่ถือว่าเป็นกรณีที่สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันทน์สามภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกิน 3 ปี อันเป็นเหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) (คำพิพากษาฎีกาที่ 7004/2539) เป็นต้น

หรือบันทึกข้อตกลงระหว่างโจทก์และจำเลยเป็นข้อตกลง มีวัตถุประสงค์เป็นการระงับข้อพิพาทในเรื่องการหย่าโดยตรงโดยเฉพาะข้อตกลงซึ่งระบุว่าโจทก์และจำเลยตกลงที่จะไม่ทำการจดทะเบียนหย่าซึ่งกันและกัน และโจทก์ยอมจ่ายเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูและเงินบำเหน็จหรือบำนาญให้แก่จำเลย ถือได้ว่าเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 850 ย่อมทำให้ประเด็นเรื่องการหย่าซึ่งทั้ง โจทก์และจำเลยยอมสละระงับสิ้นไป ตามมาตรา 852 ดังเช่นในสัญญาประนีประนอมยอมความไม่มีข้อความใดระบุว่าจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ จึงไม่อาจแปลสัญญาประนีประนอมยอมความนี้เป็นเรื่องจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ แต่กรณีเป็นเรื่องจำเลยมีสิทธิที่จะหย่าโจทก์ได้ เนื่องจากโจทก์มีภริยาอีกคนหนึ่งและทิ้งร้างจำเลยไป การที่โจทก์ยินยอมทำสัญญาประนีประนอมยอมความจึงเป็นเรื่องที่โจทก์ไม่ยินยอมหย่ากับจำเลย และจำเลยสละสิทธิที่จะขอหย่ากับโจทก์โดยจำเลยขอรับค่าอุปการะเลี้ยงดูแทนเท่านั้น แม้จำเลยทราบดีว่าเมื่อทำสัญญาประนีประนอมยอมความแล้วโจทก์จำเลยก็ต้องแยกกันไปทำมาหากินเช่นเดิมก็ตาม ก็ไม่อาจถือได้ว่าจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ แต่พฤติการณ์ที่โจทก์ปฏิบัติต่อจำเลยนับแต่โจทก์ทิ้งร้างจำเลย จนกระทั่งทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ย่อมเป็นที่เข้าใจว่าโจทก์สมัครใจแยกกันอยู่กับจำเลยฝ่ายเดียวเท่านั้น ซึ่งพฤติการณ์ดังกล่าวนี้ ย่อมไม่เปิดโอกาสให้จำเลยไปอยู่กับโจทก์ได้ ก็ไซ้เป็นเรื่องที่จำเลยมีความสมัครใจที่จะแยกกันอยู่กับโจทก์ นอกจากนั้นก็ไม่มีปรากฏว่าภายหลังทำสัญญาประนีประนอมยอมความ โจทก์จำเลยได้ตกลงกันนอกเหนือจากข้อสัญญาในสัญญาประนีประนอมยอมความว่าจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์ เหตุที่โจทก์จำเลยแยกกันอยู่มาเกิน 3 ปี นับแต่วันทำสัญญาประนีประนอมยอมความจึงมิได้เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของจำเลยเพราะเหตุไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขแต่เป็นความสมัครใจของโจทก์ฝ่ายเดียวเท่านั้น โจทก์จึงไม่มีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยโดยอาศัยเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 4135/2541) หรือการที่จำเลยไม่ได้อยู่กับโจทก์ฉันสามีภริยาที่ต่างประเทศ เนื่องจากโจทก์ไม่ให้ความยินยอมในการทำหนังสืออนุญาตเข้าประเทศ (วีซ่า) แก่จำเลย ต่อมาเมื่อโจทก์กลับมารับราชการภายในประเทศไทย โจทก์เป็นฝ่ายแยกไปอยู่ต่างหากกับน้องสาวของโจทก์เอง ถือว่าโจทก์สมัครใจแยกกันอยู่กับจำเลยแต่ฝ่ายเดียว แต่จำเลยไม่ได้สมัครใจแยกกันอยู่กับโจทก์หาใช่เป็นกรณีที่โจทก์จำเลยสมัครใจแยกกันอยู่ เพราะเหตุไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกิน 3 ปี อันเป็นเหตุให้โจทก์ฟ้องหย่าตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) แต่อย่างไรไม่

(คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1762/2542) เป็นต้น

สำหรับเหตุฟ้องหย่าอีกกรณีคือ “สามีและภริยาแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี” การแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลสามารถทำได้เมื่อมีสาเหตุตามที่กำหนดไว้ใน มาตรา 1462 ไม่ถือว่าเป็นการละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งแม้จะเกินกว่าหนึ่งปี และไม่ถือว่าเป็นความผิดที่จะเป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ แต่การแยกกันอยู่ถ้ายาวนานเกินกว่าความเหมาะสมทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยาได้ตามความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาแล้ว กฎหมายก็เปิดโอกาสให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ถ้าการแยกกันอยู่ตาม คำสั่งของศาลนั้นมีระยะเวลาอันยาวนานเกินกว่าสามปี ทั้งนี้เพราะการแยกกันอยู่นานเกินสมควรอาจทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับความลำบากในการใช้ชีวิตสมรส จึงควรเปิดโอกาสให้ฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากเหตุดังกล่าวไปใช้ชีวิตสมรสกับบุคคลอื่นแทน

7. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 5 คือ “สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญหรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้” สามีภริยาจะต้องใช้ชีวิตอยู่กินร่วมกันต้องช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน หากสามีหรือภริยาไม่ยินยอมใช้ชีวิตร่วมกันช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันยังอาจเป็นสาเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ และหากว่าสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหายตัวไปไม่รู้ความเป็นมาว่าอยู่ที่ไหนเป็นตายร้ายดีอย่างไรแล้ว ยิ่งเป็นสาระสำคัญของชีวิตสมรสที่อีกฝ่ายหนึ่งจะใช้ชีวิตร่วมกันจะช่วยเหลือกันและกันได้ได้อย่างไร ในกรณีดังกล่าวอาจจะเกิดปัญหาขึ้นได้ 2 กรณี คือ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นคนสาบสูญ และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหายไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี

เหตุฟ้องหย่ากรณีหนึ่งคือ สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ การที่บุคคลใดจะเป็นคนสาบสูญนั้นได้มีบัญญัติไว้ใน มาตรา 61 วรรคแรกว่า “ถ้าบุคคลใดได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่และไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาห้าปี เมื่อมีผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้” บุคคลใดจะเป็นคนสาบสูญจึงต้องอยู่ในเงื่อนไขของมาตรา 61 นี้ คือ ประการแรก เป็นบุคคลที่หายไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่และไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาห้าปี ดังนั้นถ้าสามีหรือภริยาหายตัวไปโดยไม่มีข่าวคราวไม่มีผู้พบเห็นเลยไม่ว่า ณ ที่แห่งใดแล้วนับเป็นระยะเวลาได้ถึงห้าปีแล้วก็อยู่ในองค์ประกอบของมาตรา 61 ที่จะสามารถร้องขอต่อศาลให้เป็นคนสาบสูญได้ต่อไป ประการที่สอง ถ้ามีผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาลแล้ว ศาลก็จะสั่งให้

บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญ ดังนั้นเมื่อสามีหรือภริยาของกลุ่มสมรสที่หายไปซึ่งถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ได้ร้องขอต่อศาลแล้วศาลก็จะสั่งให้สามีหรือภริยาที่หายไปนั้นเป็นคนสาบสูญ และมาตรา 62 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลซึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ ให้ถือว่าถึงแก่ความตายเมื่อครบกำหนด ระยะเวลาตามที่ระบุไว้ในมาตรา 61” เมื่อศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญแล้ว ก็ให้ถือว่าได้ถึงแก่ ความตายนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดีที่มาตรา 62 ให้ถือว่าได้ถึงแก่ความตายนั้นเป็นการถึงแก่ความตาย ตามกฎหมายเท่านั้น มิใช่เป็นการถึงแก่ความตายจริง ๆ ที่จะทำให้การสมรสสิ้นสุดลงเหมือนดังที่ บัญญัติไว้ในมาตรา 1501 ว่า “การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่าหรือศาลพิพากษาให้ เพิกถอน” ดังนั้น สามีหรือภริยาที่กลายเป็นคนสาบสูญจึงไม่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงสาเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516(5) เท่านั้น

เหตุฟ้องหย่ากรณีที่สองคือ สามีหรือภริยาไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็น ระยะเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร กรณีนี้สามีหรือภริยายังไม่ได้เป็นคน สาบสูญแต่สามีหรือภริยาได้หายไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่โดยไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดี ใดๆเป็นเวลากว่าสามปี จะเห็นได้ว่าเหตุฟ้องหย่าในกรณีนี้ได้มุ่งเน้นที่สามีภริยาจะต้องอยู่ ร่วมกันแต่เมื่อได้หายไปจนเป็นเวลานานเกินกว่าปกติแล้วกฎหมายก็เปิดโอกาสให้ฟ้องหย่าได้ ข้อสังเกตประการหนึ่งในเรื่องกำหนดระยะเวลาของการหายไปนี้ เหตุฟ้องหย่าได้กำหนดไว้ให้มี ระยะเวลาสามปี ซึ่งแตกต่างจากในหลักการเรื่องการสาบสูญตามมาตรา 61 ซึ่งกำหนดไว้ห้าปี สำหรับการสาบสูญในกรณีธรรมดาทั่วไปและกำหนดไว้สองปีสำหรับการสาบสูญในกรณีพิเศษ จึงเห็นได้ว่า เหตุฟ้องหย่าในกรณีสามีหรือภริยาที่หายไปนั้นได้กำหนดระยะเวลาไว้ที่สามปี โดย ควรจะคำนึงถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาที่จะต้องใช้ชีวิตร่วมกัน เพราะฉะนั้นถ้าฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งหายไปเป็นเวลากว่าสามปีแล้วจึงน่าจะเป็นเวลาอันสมควรที่จะเปิดโอกาสให้อีกฝ่าย หนึ่งได้ไปมีชีวิตสมรสใหม่ได้ มาตรา 1516 (5) จึงกำหนดให้เป็นเหตุฟ้องหย่าได้

8. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 6 คือ “สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู อีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสุขภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้” ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง สามีภริยาตามหมวด 3 นั้น สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา และต้องช่วยเหลืออุปการะ เลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน ตามมาตรา 1461 สามีภริยาจึงมีหน้าที่และความรับ

ผิดต่อกันในฐานะสามีภริยาที่จะต้องอยู่กินด้วยกันและต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันด้วย ถ้าไม่ปฏิบัติตามภาระหน้าที่แล้วก็ย่อมไม่เป็นการถูกต้องอาจถูกอีกฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างเป็นสาเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ มาตรา 1516(6) ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้ 2 กรณีคือ การไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง และการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง

เหตุฟ้องหย่ากรณีหนึ่งคือ สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ ชายหญิงเมื่อเป็นสามีภริยากัน จะมีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันและกันตามความสามารถและฐานะของตน แต่ถ้าสามีหรือภริยาไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ฝ่ายที่มีสิทธิยอมเรียกจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ถ้าไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับแต่ไม่เพียงพอแก่อัธยาศัยตามมาตรา 1598/38 จะเห็นได้ว่าค่าอุปการะเลี้ยงดู กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสามีหรือภริยาที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งแต่ถ้าจะนำเหตุที่ไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูมาเป็นเหตุฟ้องหย่านั้นจะต้องถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 2692/2524 โจทก์จำเลยแต่งงานจดทะเบียนสมรสเป็นสามีภริยากัน จำเลยออกจากบ้านโจทก์ไปอยู่กับมารดา ไม่ยอมอยู่กินฉันสามีภริยากับโจทก์ เป็นการไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน และเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ซึ่งเมื่อคำนึงถึงสภาพ ฐานะความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาแล้ว เป็นที่เห็นได้ว่าโจทก์เดือดร้อนเกินควรเข้าเหตุหย่าตาม ป.พ.พ. มาตรา 1516(6) แล้ว หรือ คำพิพากษาฎีกาที่ 3608/2531 จำเลยเป็นฝ่ายก่อเหตุให้เกิดความระหองระแหงในครอบครัวด้วยการไปรับบุตรสาวซึ่งเกิดจากภริยาเดิมมาเลี้ยงดูในบ้านเดียวกัน อันเป็นการผิดอัยคำพูดที่จำเลยเคยให้ไว้แก่โจทก์ว่าไม่เคยมีภริยาและบุตรมาก่อน หลังจากนั้นจำเลยก็ไม่จ่ายเงินเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูโจทก์และครอบครัวเช่นที่เคยปฏิบัติ เป็นเหตุให้โจทก์ต้องนำเงินเดือนของตนมาใช้จ่ายเลี้ยงดูครอบครัวจนเกือบหมด ทั้งปรากฏว่าจำเลยยังติดต่อกับภริยาเก่าและแสดงกริยาวาจาเหยียดหยามมารดาโจทก์ จนกระทั่งโจทก์ไม่สามารถอยู่ร่วมกับจำเลยต่อไปได้ เช่นนี้ถือได้ว่าจำเลยไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูโจทก์ตามสมควรอันประกอบด้วยเหตุอื่น ๆ ถึงขนาดที่โจทก์เดือดร้อนเกินสมควรที่จะอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยากับจำเลยแล้ว โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1516(6) เป็นต้น

การไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูที่เป็นเหตุฟ้องหย่านี้จะต้องมีสาระสำคัญ คือเป็นความผิดที่เกิดขึ้นจากฝ่ายที่จะถูกฟ้องหย่ามิเช่นนั้นก็จะฟ้องหย่าด้วยเหตุนี้ไม่ได้ เช่นสามีถูกคนร้ายยิงถูกเข้างานพิการงอไม่ได้ ต้องพักรักษาตัวอยู่กับบ้านไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร จึงไม่อาจอุปการะเลี้ยงดูภริยาได้ ภริยาจะฟ้องหย่าไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3461/2524) แต่ในทางกลับกันภริยามีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูสามีด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะสามีภริยามีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตนตามมาตรา 1461 วรรคสอง และถ้าเหตุฟ้องหย่านี้สามีหรือภริยาที่จะฟ้องหย่ามีส่วนร่วมด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งในการก่อให้เกิดเหตุนั้นก็ก็นำมากล่าวอ้างฟ้องหย่าไม่ได้ เช่น สามีทำร้ายภริยาไม่ถึงบาดเจ็บ ภริยาไม่ยอมอยู่กับสามี สามีส่งเงินไปให้ทางธนาคาร ภริยาไม่ยอมรับ ภริยาจะฟ้องหาว่าสามีไม่อุปการะเลี้ยงดูไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 668/2501) หรือภริยาแยกจากสามีไปเองโดยความสมัครใจมิใช่เพราะสามีขับไล่ สามีไม่เลี้ยงดูในระหว่างนั้นมิใช่ความผิดของสามีที่ภริยาจะอ้างว่าสามีไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูภริยามาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2927/2519) เป็นต้น สำหรับการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู สามีหรือภริยาอาจให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูแก่คู่สมรสของตนโดยตรง หรืออาจให้ผ่านบุคคลอื่น เช่น ให้ลูก หรือคนใช้ไว้เพื่อใช้จ่ายในบ้านก็ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 853/2520) เป็นต้น

เหตุฟ้องหย่ากรณีที่สองคือ สามีหรือภริยาทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ เมื่อเป็นสามีภริยากันก็ควรจะต้องรักใคร่ปรองดองซื่อสัตย์ต่อกัน จะต้องอยู่กินด้วยกัน แต่การอยู่ร่วมกันนั้นก็อาจมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างตามสภาพของปุถุชนที่อาจจะมีการกระทำที่ไม่ถูกต้องบ้าง ไม่เหมาะสมบ้าง กระทบกระแทกกันบ้างเปรียบเสมือนลิ้นกับฟันที่อาจจะกระทบกระแทกกันบ้าง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมไม่ใช่เรื่องสำคัญหรือรุนแรงที่จะนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ อย่างไรก็ตาม สามีภริยาก็อาจมีการกระทำที่ไม่เหมาะสมถูกต้องระหว่างกันได้ และแน่นอนว่าถ้าการกระทำนั้นเป็นเรื่องร้ายแรงในชีวิตครอบครัวแล้ว ก็ย่อมถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรงที่นำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ การกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันนั้นอาจมีลักษณะที่กว้างซึ่งอาจไปเข้าเหตุฟ้องหย่าในกรณีอื่น ๆ ด้วยก็เป็นได้ เช่น สามีไม่เลี้ยงดูเลี้ยงภริยาและยังเที่ยวพูดว่าเป็นเพียงนางบำเรอและมีชู้ ถือเอาฐานะของภริยาเป็นเพียงนางบำเรอชื่อมาใช้สอย (คำ

พิพากษาฎีกาที่ 1814/2492) หรือสามีตีกริยาขาดเจ็บ คำว่าโคตรพ่อโคตรแม่เป็นการคำกริยากับ
บุพการี และมีสัมพันธ์ทางชู้สาวกับหญิงอื่น (คำพิพากษาฎีกาที่ 1637/2520) เช่นนี้เป็นการทำการ
เป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือกริยากันอย่างร้ายแรง เป็นต้น หรือการที่สามีมีกริยาอื่นอีก
ไม่ว่าจะมีการจดทะเบียนใหม่หรือไม่ก็ตาม ก็ถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เช่น ชายพากริยาใหม่ไปจด
ทะเบียนสมรสและไม่ถือว่ากริยาเป็นกริยา (คำพิพากษาฎีกาที่ 574/2495; 1321/2498) หรือสามีนำ
หญิงอื่นเข้ามาอยู่ในบ้านและยังอยู่ร่วมกันตลอดมา (คำพิพากษาฎีกาที่ 63/2520) หรือกริยาไปมี
สามีใหม่และอยู่กินกับสามีใหม่ตลอดมา (คำพิพากษาฎีกาที่ 761/2523) หรือโจทก์จำเลยจด
ทะเบียนสมรสกัน ต่อมาจำเลยไปได้ ม. เป็นกริยา โจทก์ได้ฟ้องหย่าจำเลยศาลใกล้เคียง โจทก์
จำเลยตกลงกันว่า จำเลยจะต้องกลับมากำอยู่บ้านหลังเดียวกับโจทก์ ห้ามเกี่ยวข้องกับหญิงอื่นต่อ
ไป โจทก์จึงได้ถอนฟ้องไป ปรากฏว่าหลังจากถอนฟ้องแล้ว จำเลยยังคงอยู่ร่วมกับ ม. ฉะนั้นสามี
กริยาต่อมา การที่โจทก์ยอมถอนฟ้องไป ก็เพราะจำเลยตกลงเงื่อนไขกับโจทก์ไว้ เมื่อจำเลยไม่
ปฏิบัติตามเงื่อนไขจึงมิใช่กรณีที่โจทก์ยอมให้อภัยจำเลย การกระทำของจำเลยถือได้ว่าเป็นปฏิปักษ์
ต่อการที่เป็นสามีหรือกริยากันอย่างร้ายแรงอันเป็นเหตุฟ้องหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ มาตรา 1516(6) (คำพิพากษาฎีกาที่ 173/2540) เป็นต้น หรือถ้าสามีกริยาได้แสดงเจตนา
ทำร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่งอันเป็นการร้ายแรงก็เป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เช่น สามีเอากริยาหลวงและบุตรที่
เกิดจากกริยาหลวงมาอยู่ร่วมกับกริยาน้อย และได้มีการทะเลาะกันโดยสามี กริยาหลวงและบุตร
กริยาหลวงกลุ่มรวมทำร้ายกริยาน้อย ถึงขั้นกริยาตีระฆะแตก (คำพิพากษาฎีกาที่ 904/2495) หรือ
กริยาทำร้าย คำ ขับไล่ และใช้ปีสสาวะสาตสามี (คำพิพากษาฎีกาที่ 261/2497) หรือกริยาเขียน
จดหมายขู่สามีว่าจะจ้างคนเอาน้ำกรดสาคน้ำสามี (คำพิพากษาฎีกาที่ 539/2511) หรือสามีทำ
ร้ายกริยาหลายครั้งและทำร้ายอย่างไม่ปรานีแม้ในที่สาธารณะ อีกทั้งยังย้ายถ่ายทรัพย์สินร่วมกัน
ไปเป็นของสามี เป็นการผิดวิสัยที่สามีกริยาปฏิบัติต่อกัน ถือว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีกริยา
กันอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1398/2520) หรือหากว่าทำการแต่งงานจดทะเบียนสมรสแล้ว
กริยาไม่ยอมอยู่กินกับสามีกลับไปอยู่กับมารดาแทน ย่อมเป็นการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือ
กริยากันอย่างร้ายแรงด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 2692/2524) เป็นต้น

สามีหรือกริยาที่จะอ้างเหตุฟ้องหย่าว่าอีกฝ่ายทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็น
สามีกริยากันอย่างร้ายแรงนี้จะต้องไม่มีส่วนร่วมที่จะต้องรับผิดชอบในการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ดังกล่าว
นั้นด้วย มิฉะนั้นจะนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เช่นสามีกริยาอยู่กินกันที่ร้านของ

ภริยา สามีกลับไปอยู่บ้านของสามี ส่วนภริยาจึงอยู่ที่ร้านของตนต่อไป และสามีเป็นฝ่ายไม่ไปหา
สู่ภริยาเอง จะถือว่าภริยาทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรงไม่ได้ (คำ
พิพากษาฎีกาที่ 2040/2519) หรือภริยาไม่ไปอยู่กับสามีต่างอำเภอ สามีก็มาหาภริยาเดือนละ 2 ครั้ง
ภริยาก็ยอมให้สามีอยู่กินหลับนอนด้วย ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง (คำ
พิพากษาฎีกาที่ 2224/2522) หรือภริยาร้องเรียนกล่าวโทษสามีต่อ ผู้บังคับบัญชา เป็นการกระทำ
ด้วยอารมณ์หึงหวง อันเนื่องมาจากถูกทอดทิ้งแล้วสามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น ไม่เป็นการ
ทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1976/2524;
766/2526) หรือจำเลยร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชาของโจทก์ขอแบ่งเงินเดือน เนื่องจากโจทก์ไม่ส่ง
เงินค่าเลี้ยงดูบุตรให้จำเลยนั้น การกระทำดังกล่าวเพื่อ คุ้มครองสิทธิที่จำเลยคิดว่าควรจะได้รับ
ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่
4065/2532) หรือโจทก์กับจำเลยแยกกันอยู่เพราะ โจทก์ยกย่องหญิงอื่นเป็นภริยาขอมเป็นสิทธิของ
จำเลยที่จะหึงหวงและป้องกันมิให้โจทก์ทอดทิ้งตนและบุตร จำเลยร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชาของ
โจทก์ให้โอนย้ายโจทก์เพื่อให้โจทก์เลิกยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่น และให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว
แล้ว แต่โจทก์มิได้ปฏิบัติตัวดีขึ้น จำเลยจึงต้องร้องเรียนต่อ ผู้บังคับบัญชาของโจทก์อีกหลายครั้ง
เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาว่ากล่าวตักเตือนโจทก์ แต่โจทก์ไม่นำพาจนถูกผู้บังคับบัญชาสั่งลงทัณฑ์ทาง
วินัย และการที่โจทก์ยกย่องหญิงอื่นเป็นภริยา ทั้งเห็นดีเห็นชอบให้หญิงอื่นแสดงตนเทียบฐานะ
เสมอจำเลย โดยใช้สรรพนามแทนตนว่า “แม่” ต่อบุตรทั้งสองของโจทก์จำเลย ย่อมเกินกว่าที่
จำเลยจะยอมรับได้ ที่จำเลยคิดกัน หลบเลี่ยง มิให้โจทก์พบปะบุตร จึงมีเหตุผลที่จะกระทำได้
โจทก์จะอ้างว่าเป็นกรณีที่จำเลยกระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรงไม่ได้
(คำพิพากษาฎีกาที่ 5289/2538) หรือการกระทำของจำเลยเป็นการทำหนังสือถึง ผู้บังคับบัญชาของ
โจทก์ โดยเล่าเหตุการณ์ตามความเป็นจริง เป็นการกล่าวป้องกันส่วนได้เสียของจำเลยมิให้โจทก์
แสดงต่อบุคคลภายนอกว่าจำเลยมิใช่ภริยาโจทก์ดังที่แล้มาแล้ว ไม่เป็นการใส่ความโจทก์และไม่เป็น
ปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง (คำพิพากษาฎีกาที่ 5347/2538) เป็นต้น หรือใน
กรณีอื่น ๆ ที่สามีหรือภริยาได้กระทำการต่าง ๆ ไปด้วยเหตุผลความจำเป็นของตน เช่นคำพิพากษา
ฎีกาที่ 3548/2528 โจทก์ประพฤตินอกใจจำเลยไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น จำเลยจึงได้ทำ
บันทึกลงแยกทางให้โจทก์ลงชื่อรับทราบไว้ แต่ข้อความในบันทึกลงเป็นเพียงปฏิกริยาตอบได้ที่
จำเลยแสดงต่อโจทก์ มิได้มีความหมายเลยไปว่าโจทก์จำเลยตกลงจะหย่าขาดจากความเป็นสามี

ภริยากัน แม้จำเลยจะปฏิบัติตามข้อความในบันทึกก็เป็นเพียงการแสดงออกซึ่งความไม่พึงพอใจอย่างหนึ่งเท่านั้น ยังถือไม่ได้ว่าจำเลยกระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากัน โจทก์จึงอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้ หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 577/2529 โจทก์ผู้เป็นสามีแยกไปอยู่กับมารดา คงปล่อยให้จำเลยอยู่บ้านพร้อมกับบุตรตามลำพังโดยไม่ปรากฏว่าโจทก์ได้เคยส่งเสียอุปการะเลี้ยงดูจำเลยและบุตรแต่อย่างใด การที่จำเลยขายบ้านซึ่งปลูกอยู่ในที่ดินของผู้อื่นไปโดยพลการไม่ได้ปรึกษาหารือโจทก์เพราะเหตุที่ผู้เป็นเจ้าของที่ดินต้องการเอาที่ดินคืนและบ้านก็เป็นทรัพย์สินที่โจทก์ยกให้แก่จำเลยแล้ว เช่นนี้จึงถือไม่ได้ว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำตนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง โจทก์จะยกเอาเป็นข้ออ้างเป็นเหตุในการฟ้องหย่าจำเลยหาได้ไม่ เป็นต้น

9. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 7 คือ "สามีหรือภริยามีวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" ชายหญิงเมื่อเป็นสามีภริยากันก็จะใช้ชีวิตร่วมกันร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อฝ่ายใดเจ็บป่วยอีกฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นผู้ดูแลดังเช่นมาตรา 1463 ที่กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถอีกฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นผู้อนุบาล หรือถ้าเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถอีกฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ โดยหลักแล้วสามีกับภริยาจะต้องดูแลซึ่งกันและกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์ แต่กฎหมายเปิดโอกาสให้ทำการฟ้องหย่าได้ ถ้าสามีหรือภริยาถึงขั้นวิกลจริตเกินกว่าจะเยียวยารักษาให้หายได้

เหตุฟ้องหย่านั้นสามีหรือภริยาจะต้องวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยากันต่อไปไม่ได้ จะเห็นได้ว่าถ้าเพียงแต่สามีหรือภริยาป่วยเป็นคนวิกลจริตจะฟ้องหย่าเลยทันทีไม่ได้ แต่ถ้าการวิกลจริตนั้นเป็นอยู่เกินกว่าที่จะสามารถกลับมามีชีวิตครอบครัวได้ตามปกติสุขแล้วกฎหมายก็เปิดโอกาสให้สามารถฟ้องหย่าได้ เหตุฟ้องหย่าในกรณีนี้จึงต้องพิจารณาว่าเป็นเรื่องร้ายแรงเกินกว่าที่จะอยู่กินเป็นสามีภริยากันต่อไปได้คือ หนึ่ง จะต้องวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี การป่วยเป็นคนวิกลจริตนี้มีระยะเวลายาวนานเกินกว่าความเหมาะสมซึ่งกฎหมายกำหนดเวลาไว้ที่สามปี สอง ความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ แสดงว่าจะต้องเป็นการป่วยที่มีอาการของโรคที่ยากจะรักษาให้หายได้ เพราะถ้าสามารถจะรักษาให้หายได้แล้วก็จะไม่สามารถอ้างเป็นเหตุ

ฟ้องหย่าได้ และสาม ความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ ความวิกลจริตนี้คงจะต้องเป็นอาการที่ร้ายแรงทำให้มีผลต่อคู่สมรสที่ไม่อาจอดทนที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันต่อไปได้

10. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 8 คือ "สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" คำว่า "ทัณฑ์บน" มีความหมายว่า ถ้อยคำหรือหนังสือสัญญาว่าจะไม่ประพฤติละเมิดตามเงื่อนไขที่ได้ให้ไว้ ในความเป็นจริงนั้นสามีกับภริยาสามารถที่จะทำสัญญาระหว่างกันได้โดยอาจทำสัญญาระหว่างกันในเรื่องของทรัพย์สินซึ่งจะต้องพิจารณาดมหมวด 4 เรื่อง ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ขณะเดียวกันสามีกับภริยาก็สามารถทำสัญญาระหว่างกันในเรื่องของความประพฤติได้เช่นกัน ซึ่งถ้าฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามที่ตกลงกันไว้ก็อาจเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516(8) เช่น สามีทำสัญญากับภริยาว่าจะเลิกเล่นการพนัน เป็นต้น การทำสัญญาในเรื่องความประพฤตินี้จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ หนึ่ง ต้องทำเป็นหนังสือ การทำการตกลงกันไว้ด้วยวาจาจึงไม่มีผลที่จะนำมากล่าวอ้างฟ้องหย่าได้ สอง ต้องทำเป็นทัณฑ์บนคือ เป็นสัญญากันว่าจะไม่ประพฤติละเมิดตามเงื่อนไขที่ได้ให้ไว้ จะต้องทำตามสัญญาถ้าฝ่าฝืนสัญญาก็จะเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ และสาม การทำทัณฑ์บนจะต้องเป็นเรื่องความประพฤติ ถ้าเป็นเรื่องอื่นจะไม่เข้าเหตุหย่าตามมาตรา 1516(8)

ดังตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 344/2479 สัญญาทัณฑ์บนที่ชายทำให้ไว้แก่หญิงว่าจะยอมเลิกกับอนุภริยา เมื่อชายทำผิดทัณฑ์บน หญิงถือเอาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2553/2526 ก่อนจดทะเบียนสมรส โจทก์กับจำเลยทำสัญญากันว่า ฝ่ายภริยาจะไม่ประพฤติชั่วให้ผิดจารีตประเพณีและให้อยู่กินปรนนิบัติในฐานะเป็นสามีภริยาอยู่กินร่วมกันตลอดไป และจะไม่ประพฤติปฏิบัตินอกใจสามีอีกต่อไป เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้กระทำผิดพลาดเงื่อนไขดังกล่าวยินยอมให้ปรับจำนวนเงิน 50,000 บาท เป็นสัญญาอย่างหนึ่งมีลักษณะเป็นทัณฑ์บนในเรื่องความประพฤติของภริยาดังที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1516(8) ซึ่งเป็นเหตุให้สามีฟ้องหย่าภริยาได้หากผิดทัณฑ์บนที่ทำกันเป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ และไม่เป็นการฝ่าฝืนศีลธรรมอันดีหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพในส่วนบุคคล ไม่มีวัตถุประสงค์เป็นที่ต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมายใด ๆ อีกทั้งมิได้เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ต่อมาโจทก์และจำเลยได้จดทะเบียนสมรส ก็ได้ยอมรับสัญญาฉบับนี้ให้มีผลผูกพันบังคับระหว่างกันได้ สัญญาฉบับนี้จึงมีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมายไม่เป็นโมฆะ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 5161/2538

หลังจากทำทัณฑ์บนแล้วโจทก์ยังมีความสัมพันธ์ทางคู่สาวกับหญิงอื่น จำเลยจึงคู่ค่าและทำร้าย โจทก์อีก การกระทำของจำเลยมีสาเหตุจากการกระทำของโจทก์ จึงยังไม่ถือว่าเป็นการประพฤติก ผิดทัณฑ์บนที่ให้ไว้ อันจะเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(8) เป็นต้น

ถ้ามีการทำทัณฑ์บนในเรื่องอื่นที่ไม่ใช่ความประพฤติของสามีหรือภริยาแล้วจะ ยกเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้ เช่น สามีสัญญาว่าจะคืนดีกับน้องสาวภริยา หรือภริยาทำทัณฑ์บนว่าจะ อยู่ร่วมบ้านกับสามีนั้น ไม่ใช่ทัณฑ์บนในเรื่องความประพฤติ จึงไม่เป็นเหตุหย่า (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2040/2519) เป็นต้น นอกจากนี้การทำทัณฑ์บนจะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรม อันดีของประชาชนก็ไม่ได้เช่นกัน เช่น ภริยาให้สามีทำทัณฑ์บนว่าจะไม่รับเลี้ยงบุตรที่เกิดจาก ภริยาเดิม หรือไม่รับเลี้ยงบุตรที่ซวราภาพแล้ว เป็นต้น

11. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 9 คือ “สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจ เป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้” สามีกับภริยานั้นย่อมต้องช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน แต่ถ้าการอยู่ร่วมกันอาจจะเป็นอันตรายหรือ ได้รับอันตรายจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแล้วกฎหมายก็เปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งสามารถร้องขอให้ ศาลสั่งอนุญาตให้แยกกันอยู่ได้โดยไม่ถือว่าเป็นการละทิ้ง การที่สามีหรือภริยาป่วยหรือเป็นโรคติด ต่อก็ถือว่าเป็นการป่วยที่อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน แต่ถ้าการป่วยนั้นเป็นโรค ติดต่ออย่างร้ายแรงที่ยากจะรักษาให้หายได้ และอาจเป็นอันตรายแก่อีกฝ่ายหนึ่ง เช่นเป็นโรคติดต่อ กันได้และเป็นอันตราย เป็นต้น เช่นนี้กฎหมายเปิดโอกาสให้สามารถอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าได้

แต่ในความเป็นจริงแล้วการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้ามากทำให้โรคภัยไข้ เจ็บต่าง ๆ สามารถดูแลรักษาให้หายได้ แม้ว่าจะเป็นโรคติดต่อร้ายแรงก็สามารถทำการควบคุม รักษาได้แล้ว ที่จะปัญหาจริง ๆ และยังไม่สามารถรักษาได้ก็คือโรคเอดส์ที่เป็นอันตรายอยู่ซึ่ง เป็นปัญหาสำคัญต่อการมีครอบครัวที่ไม่อาจมีความสัมพันธ์กันฉันสามีภริยาได้ตามปกติ

12. เหตุฟ้องหย่าตามอนุ 10 คือ “สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือ ภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้” การสมรสโดยธรรมชาติชาย หญิงจะต้องมีเพศสัมพันธ์กันและมีบุตรหลานสืบไป มิเช่นนั้นแล้วสังคมของมนุษยชาติก็คงไม่อาจ สืบทอดดำรงคงอยู่ได้ต่อไป ดังนั้นชายหญิงที่จะมีครอบครัวก็ต้องมีร่างกายที่เป็นปกติตามสภาพ โดยทั่วไป (แต่ก็มีได้หมายความว่าชายหญิงที่มีสภาพทางร่างกายไม่สมบูรณ์จะทำการสมรสกัน

ไม่ได้ก็หาไม่)

แต่อย่างไรก็ดี ก่อนทำการสมรสก็อาจไม่ทราบว่าคุณสมรสไม่สามารถทำการร่วมประเวณีได้ หรือเมื่อทำการสมรสแล้วต่อมาเกิดคุณสมรสไม่สามารถทำการร่วมประเวณีได้ก็ตาม เช่น ประสบอุบัติเหตุ หรือเกิดจากสภาพร่างกายเกิดปัญหาขึ้นจนไม่สามารถร่วมประเวณีได้ เป็นต้น ถ้าเป็นการเจ็บป่วยสามารถทำการรักษาได้ก็คงจะไม่ใช่เหตุฟ้องหย่า แต่ถ้าสามีหรือภริยามีสภาพร่างกายไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ก็อาจทำให้เกิดปัญหาของความไม่สมบูรณ์ของการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างชายกับหญิงซึ่งโดยธรรมชาติต้องการมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน จึงถือว่าเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เช่น สามีประสบอุบัติเหตุทางร่างกายทำให้อวัยวะเพศไม่สามารถใช้ร่วมประเวณีได้ตลอดกาล เป็นต้น แต่หากว่าสามีหรือภริยามีสภาพร่างกายปกติแต่มีสภาพจิตใจไม่ปกติหรือผิดปกติจึงไม่สามารถร่วมประเวณีด้วยได้ตลอดกาลแล้ว จะใช้เหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516(10) ไม่ได้ ก็ต้องพิจารณาเหตุฟ้องหย่าอื่น ๆ ว่าจะสามารถอ้างเหตุฟ้องหย่าอื่นใดได้ต่อไป

3. ข้อยกวันที่ไม่สามารถฟ้องหย่าได้

แม้จะเกิดเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 อนุ 1 ถึง 10 ขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็อาจจะไม่สามารถนำเหตุฟ้องหย่าที่เกิดขึ้นมาฟ้องหย่าได้ในบางกรณี การที่ไม่สามารถนำเหตุฟ้องหย่าบางสาเหตุมาฟ้องหย่าได้นั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ 3 กรณี คือ

3.1 เกิดจากคู่สมรสมีส่วนร่วมในเหตุฟ้องหย่าด้วย

มาตรา 1517 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า "เหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516(1) และ (2) ถ้าสามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี ได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำที่เป็นเหตุหย่านั้นฝ่ายที่ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจนั้นจะยกเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้" และวรรคสอง บัญญัติไว้ว่า "เหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516(10) ถ้าเกิดเพราะการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะยกเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้" ข้อยกวันที่ไม่สามารถฟ้องหย่าได้ในกรณีแรกนี้อาจเกิดขึ้นได้สองสาเหตุคือ หนึ่ง มีเหตุฟ้องหย่าขึ้นตามมาตรา 1516(1) หรือ (2) ก็ตามที่ แต่สามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำที่เป็นเหตุหย่านั้น ก็ย่อมเป็นการไม่ถูกต้องถ้าสามีหรือภริยาที่มีส่วนร่วมในเหตุฟ้องหย่าโดยได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำนั้นจะนำเหตุฟ้องหย่านั้นมาฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ภริยาคิดต่อหาหญิงอื่นมาให้เป็นภริยาของสามีตนเอง แม้ว่าสามีจะอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นนั้นภริยาอันเป็นเหตุหย่าตามมาตรา 1516(1) ก็ตาม แต่ภริยาไม่สามารถอ้าง

เหตุนี้ฟ้องหย่าสามีได้เพราะภริยาได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำที่เป็นเหตุหย่านั้นตามมาตรา 1517 วรรคแรก เป็นข้อยกเว้นที่ไม่สามารถฟ้องหย่าได้ เป็นต้น หรือจะพิจารณาได้จากตัวอย่างคำพิพากษาศาลต่าง ๆ คือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3288/2527 ระหว่างจำเลยอยู่กินเป็นสามีภริยากับโจทก์ จำเลยมีอาชีพผลิตกฎหมายค้ายาเสพติด โจทก์รู้เห็นและร่วมกระทำด้วย โจทก์ให้ญาติของโจทก์นำเฮโรอีนมาจากภาคเหนือ จนญาติของโจทก์และจำเลยถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุม ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลย 20 ปี ถือได้ว่าโจทก์ได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำของจำเลยที่เป็นเหตุหย่านั้น โจทก์จะยกขึ้นเป็นเหตุฟ้องหย่าจำเลยหาได้ไม่ หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 320/2530 จำเลยและภริยาโจทก์ทำงานอยู่ที่เดียวกัน โดยมีสายงานเกี่ยวข้องกันด้วย แม้หากโจทก์จะเคยเห็นจำเลยและภริยาโจทก์ไปไหนมาไหนด้วยกันสองต่อสองก็ย่อมเข้าใจว่าไปในฐานะเพื่อนร่วมงานอันเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่บุคคลในภาวะเช่นนั้นย่อมมีกันได้ ข้อเท็จจริงจึงฟังไม่ได้ว่าโจทก์รู้เห็นเป็นใจให้ภริยาโจทก์เป็นชู้กับจำเลย หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 764/2534 ก่อนที่โจทก์จะจดทะเบียนสมรสกับจำเลย โจทก์หาได้มีความสัมพันธ์กับจำเลยในฐานะสามีภริยาตามกฎหมายไม่ โจทก์จึงย่อมไม่มีสิทธิใด ๆ ในฐานะภริยาจำเลย แม้โจทก์จะทราบว่าจำเลยมีความสัมพันธ์ฉันทามีภริยากับ ร. และมีบุตรด้วยกัน ก่อนที่โจทก์จดทะเบียนสมรสกับจำเลยก็ตาม ก็ไม่อาจถือได้ว่าโจทก์ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของจำเลย ฉะนั้นเมื่อจำเลยยังคงติดต่อไปมาหาสู่ให้การอุปการะเลี้ยงดูและยกย่อง ร. ฉันทภริยาภายหลังจากจำเลยสมรสกับโจทก์แล้ว โจทก์จึงอ้างเหตุตาม ป.พ.พ. มาตรา 1516(1) ฟ้องหย่าจำเลยได้

อีกสาเหตุหนึ่งคือ สอง ถ้าสามีหรือภริยามีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลเพราะอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำ เช่นนี้จะยกมาตรา 1516(10) มาเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้ กรณีดังกล่าวนี้ก็มีตัวอย่างในชีวิตจริงที่เป็นข่าวคราวอยู่บ่อยครั้ง คือสามีเป็นคนเจ้าชู้ภริยาไม่สามารถทนต่อการกระทำของสามีได้ เมื่อสามีเมามาขหรือนอนหลับภริยาถือโอกาสใช้มีดตัดอวัยวะเพศของสามีขาด ต่อมาสามีไม่สามารถมีเพศสัมพันธ์กับภริยาได้ภริยาจะกล่าวอ้างมาตรา 1516(10) มาเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้เพราะเกิดจากการกระทำของภริยาเอง

3.2 เกิดจากศาลมีดุลยพินิจเห็นว่าเป็นเหตุเล็กน้อยไม่สำคัญ

มาตรา 1517 วรรคสาม บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีฟ้องหย่าโดยอาศัยเหตุแห่งการผิดนัดบนตามมาตรา 1516(8) นั้น ถ้าศาลเห็นว่าความประพฤติของสามีหรือภริยาอันเป็นเหตุให้ทำผิดบนเป็นเหตุเล็กน้อยหรือไม่สำคัญเกี่ยวแก่การอยู่ร่วมกันฉันทามีภริยาโดยปกติสุข ศาลจะไม่พิพากษา

ให้หย่าก็ได้" กรณีนี้เป็นเรื่องสามีหรือภริยากระทำผิดทัศนคติบนในเรื่องความประพฤติที่ทำเป็นหนังสือไว้ ซึ่งโดยหลักแล้วถือว่าเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ แต่อย่างไรก็ดีการทำหนังสือทัศนคติบนในเรื่องความประพฤตินี้เป็นเรื่องระหว่างสามีกับภริยาซึ่งอาจกำหนดเรื่องความประพฤติที่มีความสำคัญหรือไม่มีความสำคัญต่อชีวิตครอบครัวเอาไว้ก็ได้ และถ้าสามีหรือภริยาเกิดทำผิดทัศนคติบนที่ทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าแล้วศาลจะต้องพิพากษาให้หย่าได้แล้ว หากว่าเป็นเรื่องการกระทำผิดที่สำคัญต่อชีวิตครอบครัวก็คงจะเป็นการเหมาะสมที่จะให้หย่าจากกัน แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญอะไรแต่ศาลจะต้องพิพากษาให้หย่าแล้วก็จะเป็นการทำลายชีวิตครอบครัวซึ่งจะไม่เหมาะสมนัก ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้ศาลเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจพิจารณาถึงข้อตกลงในเรื่องความประพฤติที่ทำทัศนคติบนกันไว้ว่ามีความสำคัญมากน้อยประการใด ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญต่อชีวิตครอบครัวแล้วศาลจะไม่พิพากษาให้หย่าก็ได้ จึงเป็นข้อยกเว้นอีกกรณีหนึ่งที่เกิดเหตุฟ้องหย่าแต่ไม่สามารถฟ้องหย่าได้

3.3 เกิดจากคู่สมรสให้อภัย

มาตรา 1518 บัญญัติไว้ว่า "สิทธิฟ้องหย่าย่อมหมดไปในเมื่อฝ่ายที่มีสิทธิฟ้องหย่าได้กระทำการอันแสดงให้เห็นว่าได้ให้อภัยในการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสิทธิฟ้องหย่าไปแล้ว" เมื่อเกิดเหตุฟ้องหย่าขึ้นแล้วถ้าคู่สมรสฝ่ายที่มีสิทธิฟ้องหย่าได้กระทำการอันแสดงให้เห็นว่าได้ให้อภัยในการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสิทธิฟ้องหย่าแล้ว จะถือว่ามีการให้อภัยต่อเหตุฟ้องหย่านั้นทำให้ไม่สามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้อีก การให้อภัยในเหตุฟ้องหย่าที่เกิดขึ้นนี้จะทำได้เฉพาะในเหตุฟ้องหย่าที่เกิดขึ้นจากการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งจึงจะไม่สามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้อีก เช่น สามีอุปการะเลี้ยงดูหญิงอื่นฉันทริยา สามีทำร้ายร่างกายภริยาอย่างร้ายแรง สามีละทิ้งภริยาไปเกินหนึ่งปี เป็นต้น ถ้าเป็นเหตุฟ้องหย่าที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วก็คงจะไม่สามารถให้อภัยได้ เช่น สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ สามีหรือภริยาป่วยเป็นคนวิกลจริตเกินสามปี เป็นต้น

การให้อภัยนี้จะกระทำอย่างไรก็ได้โดยมีการกระทำอันแสดงให้เห็นว่าได้ให้อภัยต่อเหตุฟ้องหย่าที่เกิดขึ้น เช่น เขียนจดหมายให้อภัย พูดให้อภัย ยินยอมอยู่กับกันสามีภริยากันอีกหรือตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 3822/2524 จำเลยใช้มีดแทงโจทก์ซึ่งเป็นสามีตั้งแต่ก่อนโจทก์จำเลยมีบุตรด้วยกัน โจทก์เห็นว่าจำเลยเป็นภริยาและมีบุตรด้วยกันจึงไม่ร้องทุกข์กล่าวโทษจำเลย แสดงว่าโจทก์ได้ให้อภัยแก่จำเลยแต่แรกแล้ว ถือได้ว่าสิทธิฟ้องหย่าในข้อนี้ได้หมดไปตามมาตรา 1518

แล้ว เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เหตุฟ้องหย่าที่มีการให้อภัยตามมาตรา 1518 แล้วนี้อาจกลายเป็นเหตุฟ้องหย่าขึ้นได้อีกถ้ามีการกระทำที่ถือว่าเป็นเหตุฟ้องหย่าขึ้นใหม่ เช่น ภริยาให้อภัยสามีที่อุปการะเลี้ยงดูหญิงอื่นฉันทภริยา ภริยาฟ้องหย่าสามีไม่ได้เพราะให้อภัยแล้วตามมาตรา 1518 แต่สามีไปอุปการะเลี้ยงดูหญิงอื่นฉันทภริยาใหม่อีก เช่นนี้ถือว่าเป็นเหตุฟ้องหย่าขึ้นใหม่ที่ภริยาสามารถฟ้องหย่าสามีได้ตามมาตรา 1516(1) สามีจะกล่าวอ้างว่าภริยาได้ให้อภัยตามมาตรา 1518 แล้วไม่ได้เป็นต้น ในบางกรณีสามีกับภริยาอาจตกลงกันได้ในระหว่างการทะเลาะเบาะแว้งหรือก่อนฟ้อง หรือในระหว่างการฟ้องร้องคดี แล้วฝ่ายที่ฟ้องร้องก็ถอนฟ้องไปเพราะการตกลงกันได้นั้น ย่อมไม่ใช่เป็นการให้อภัย เช่นกรณีที่โจทก์ยอมถอนฟ้องในคดีก่อนที่โจทก์ฟ้องหย่าจำเลยนั้น เป็นเพราะจำเลยตกลงเงื่อนไขกับโจทก์ไว้เมื่อจำเลยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขยังอยู่กินฉันทภริยากับหญิงอื่นจนกระทั่งปัจจุบัน จึงมิใช่กรณีที่โจทก์ยอมให้อภัยจำเลยตลอดไป การกระทำของจำเลยถือได้ว่าเป็นปฏิบัติยกต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง อันเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (6) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 173/2540) เป็นต้น

ข้อสังเกตสำหรับ “การอภัย” นั้นในชีวิตสมรสอาจมีข้อเท็จจริงที่ทำให้สับสนได้ว่าเป็นการอภัยแล้วหรือไม่ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบความเข้าใจจะขออ้างถึง “หมายเหตุในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 173/2540” อันจะทำให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น คือ

“1. การจะให้อภัยในการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งที่ก่อให้เกิดสิทธิฟ้องหย่าได้นั้นต้องมีเหตุที่จะฟ้องหย่าเกิดขึ้นก่อนจึงจะมีการให้อภัยกันได้ ด้วยเหตุนี้ การให้อภัยไว้ล่วงหน้าจึงไม่อาจกระทำได้ นอกจากนี้ที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรานี้ใช้ถ้อยคำว่า “ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสิทธิฟ้องหย่านั้นแล้ว” ย่อมแสดงให้เห็นว่าหากมีเหตุฟ้องหย่าด้วยกันหลายประการการให้อภัยนั้นต้องให้อภัยในทุกเหตุฟ้องหย่าด้วย หากให้อภัยในบางเหตุก็ไม่ตัดสิทธิที่จะฟ้องหย่าในเหตุอื่น

2. แบบของการให้อภัยตามมาตรา 1518 ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าจะต้องทำอะไรจึงไม่ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร การแสดงเจตนาให้อภัยในเหตุหย่านั้น ๆ จึงเป็นการเพียงพอทำให้สิทธิฟ้องหย่าหมดไป พฤติการณ์การกระทำต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการให้อภัยแก่คู่สมรสอีกฝ่ายก็ถือว่าเป็นการให้อภัยได้เช่นกัน ดังเช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3822/2524 ที่วินิจฉัยว่าจำเลยใช้มีดแทงโจทก์ตั้งแต่ก่อนโจทก์และจำเลยจะมีบุตรด้วยกัน โจทก์เห็นว่าจำเลยเป็นภริยาและมีบุตรด้วยกันจึงไม่ร้องทุกข์กล่าวโทษจำเลย แสดงว่าโจทก์ได้ให้อภัยแก่จำเลยแต่แรกแล้ว ถือได้ว่าสิทธิฟ้องหย่าใน

ข้อนี้ย่อมหมดไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1518 เป็นต้น

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว การที่โจทก์มิได้ร้องทุกข์กล่าวโทษจำเลยและอยู่ร่วมกันมาจนมีบุตรด้วยกัน ถือเป็นพฤติการณ์ที่ได้ให้อภัยให้แก่จำเลยแล้ว เทียบกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่หมายเหตุนี้แล้ว การถอนฟ้องคดีหย่าก็น่าจะถือได้ว่าเป็นการให้อภัยแล้วได้เช่นกัน หากการถอนฟ้องนั้นเป็นการถอนฟ้องโดยไม่มีเงื่อนไข แต่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่หมายเหตุนี้ได้ให้ความว่าโจทก์และจำเลยตกลงกันว่าจำเลยต้องกลับมาอยู่ในบ้านหลังเดียวกับโจทก์ห้ามเกี่ยวข้องกับหญิงอื่นต่อไป รวมทั้งห้ามนำหญิงอื่นเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านของโจทก์ การที่โจทก์ฟ้องถอนฟ้องจำเลยจึงไม่อาจถือได้ว่าเป็นการที่โจทก์ได้ให้อภัยแก่จำเลยโดยแท้จริง เมื่อจำเลยประพฤติผิดเงื่อนไข โจทก์จึงอาจนำคดีมาฟ้องหย่าในเหตุเดิมได้อีก⁽¹⁾

4. ผลของการหย่า

การหย่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง (มาตรา 1501) การหย่าไม่ใช่สิ่งที่สามีภริยาปรารถนาเพราะทำให้ครอบครัวแตกแยกจากกัน แต่อย่างไรก็ดีการหย่าก็เป็นสิ่งที่ดีเช่นกันถ้าสามีภริยาคู่ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกันจนยากที่จะใช้ชีวิตร่วมกันอีกต่อไป และหากสามีภริยาใดมีบุตรด้วยกันแล้วก็ไม่ควรหย่าร้างกันเพราะเด็กมีความต้องการบิดาและมารดาต้องการครอบครัวที่อบอุ่น จะได้เจริญเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อสังคมประเทศชาติต่อไป แต่หากบิดามารดาไม่เข้าใจกันทะเลาะเบาะแว้งกันเพราะไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้แล้วก็อาจทำให้บุตรมีปัญหากลายเป็นคนที่เป็นปัญหาของสังคมได้ ดังนั้นบิดาและมารดาจึงควรทำความเข้าใจกันเพื่อให้ครอบครัวอยู่รอดปลอดภัยจากปัญหาครอบครัว แต่หากไม่สามารถทำได้การหย่าร้างก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในกฎหมายครอบครัวที่สามารถทำได้ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสียขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของสามีภริยาแต่ละครอบครัว ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงควรทำความเข้าใจถึงผลของการหย่าว่ามีผลตามมาอย่างไร

การหย่าร้างส่งผลตามมาหลายประการเริ่มตั้งแต่ตัวสามีภริยาเองจะทำให้สถานะของการสมรสสิ้นสุดลง บุตรที่เกิดมาแล้วและบุตรที่กำลังจะเกิดเพราะตั้งครรภ์อยู่นั้นจะถือว่าเป็นบุตรของใคร เหตุผลของการหย่าร้างย่อมมีฝ่ายที่ถูกและฝ่ายที่ผิดจะต้องมีความรับผิดชอบต่อฝ่ายที่ถูกอย่างไรหรือไม่ ก่อนการหย่าร้างสามีภริยาต้องมีความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สิน นอกจากนี้ก็อาจเป็น

⁽¹⁾ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 173/2540 : ศูนย์บริการข้อมูลตุลาการ - กระทรวงยุติธรรม

เรื่องอื่น ๆ ที่อาจจะมีในกระบวนการหย่าร้าง ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปตามลำดับ

4.1 ผลต่อการสมรสของสามีกับภรรยา

การหย่าทำให้การสมรสสิ้นสุดลงตามมาตรา 1501 แต่การหย่าอาจเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ การหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย และการฟ้องหย่า การหย่าแต่ละกรณีจะทำให้การสมรสสิ้นสุดลงแตกต่างกัน โดยจะแบ่งกล่าวเป็น 2 กรณี คือ หนึ่ง การหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย จะมีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนับตั้งแต่เวลาจดทะเบียนการหย่าเป็นต้นไป (มาตรา 1531 วรรคสอง) และสอง การฟ้องหย่า จะมีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนับตั้งแต่เวลาที่คำพิพากษาฎีกาถึงที่สุด (มาตรา 1531 วรรคสอง)

4.2 ผลต่อบุคคลภายนอก

เมื่อชายและหญิงทำการสมรสกันก็มักจะมีการบอกกล่าวแก่บุคคลทั่วไปให้ทราบว่า จะทำการสมรสกัน ในระหว่างสมรสสามีหรือภรรยาอาจทำนิติกรรมต่าง ๆ อันก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันได้ซึ่งถือว่าเป็นหนี้ร่วมกันบุคคลภายนอกจึงสามารถฟ้องร้องทั้งสามีและภรรยาให้รับผิดชอบได้ แต่เมื่อสามีภรรยาหย่าร้างกันก็มักจะทำกัน โดยไม่บอกกล่าวแก่บุคคลอื่นให้ทราบปัญหาจึงอาจเกิดขึ้นได้เพราะการสมรสสิ้นสุดลง สามีภรรยาไม่มีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยาอีกต่อไปแต่บุคคลภายนอกทำนิติกรรมด้วยโดยเข้าใจว่าเป็นสามีภรณิกันอยู่ หากต่อมาเกิดความรับผิดชอบขึ้นจะสามารถฟ้องร้องทั้งสามีและภรรยาได้หรือไม่โดยที่การสมรสสิ้นสุดลงแล้วเพราะการหย่า

โดยหลักแล้วการสมรสสิ้นสุดลงเพราะการหย่าทำให้สามีและภรรยาไม่มีความสัมพันธ์กันสามีภรณิกันอีกต่อไป แต่สำหรับบุคคลภายนอกนั้นอาจไม่ทราบถึงการสิ้นสุดของการสมรสนั้น มาตรา 1531 วรรคสอง จึงกำหนดคุ้มครองบุคคลภายนอกไว้คือ การสมรสสิ้นสุดลงเพราะการหย่านี้จะอ้างให้เป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกที่ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่ว่าการสิ้นสุดของการสมรสเพราะการหย่านั้นได้มีการจดทะเบียนการหย่าไว้แล้ว เพราะฉะนั้นบุคคลภายนอกที่ทำการโดยสุจริตจะได้รับการคุ้มครองให้ดำเนินการกับทั้งสามีภรรยาได้ เพราะถือว่าบุคคลภายนอกไม่ทราบถึงการสิ้นสุดของการสมรส แต่ถ้ามีการจดทะเบียนการหย่านั้นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแม้บุคคลภายนอกจะทำการต่าง ๆ ไปโดยสุจริตไม่ทราบจริง ๆ ก็ไม่สามารถกล่าวอ้างได้

4.3 ผลต่อบุตร

เมื่อทำการสมรสสามีภรณิกันจะมีบุตรตามมาโดยธรรมชาติ ในระหว่างสมรสสามีภรณิกันนั้นก็จะเป็นบิดาและมารดาของบุตรตามกฎหมาย บิดามารดาจะต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้

การศึกษาตามควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ (มาตรา 1564) บิดามารดามีอำนาจปกครองบุตร (มาตรา 1566) ในระหว่างสมรสบิดามารดาเป็นสามีภริยาอยู่กินฉันสามีภริยากัน สามารถดูแลมีความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร แต่ถ้าการสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่าแล้วบิดามารดาจะไม่เป็นสามีภริยากันอีกต่อไป จะไม่ได้อาศัยอยู่กินด้วยกันอีก ในกรณีเช่นนี้ ความเป็นบิดามารดากับบุตรจะมีปัญหาหรือไม่ ฝ่ายใดจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการอุปการะเลี้ยงดูและใช้อำนาจปกครองบุตร เพราะบิดาไม่ได้อยู่อาศัยกับมารดาอีกต่อไป การหย่าร้างจึงมีผลกระทบต่อบุตรซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ต่อไปตามลำดับคือ

4.3.1 ความเป็นบิดามารดากับบุตร

ในระหว่างสมรสบุตรที่เกิดมาเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของสามีกับภริยานั้น สามีภริยานั้นจึงเป็นบิดามารดากับบุตรที่มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามกฎหมาย เช่น มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู มีอำนาจปกครอง เป็นต้น ถ้าการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า ความเป็นบิดามารดากับบุตรก็ยังคงมีอยู่โดยสมบูรณ์เหมือนเดิมทุกประการเพราะบุตรเกิดมาในระหว่างที่การสมรสสมบูรณ์และการสมรสจะมีผลสิ้นสุดนับแต่เวลาจดทะเบียนการหย่า หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด แล้วแต่กรณี ดังนั้น ภายหลังจากการหย่าแม้การสมรสจะสิ้นสุดลงแต่ความเป็นบิดามารดากับบุตรยังคงมีอยู่เหมือนเดิม

ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้คือ ถ้าการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่าแต่ภริยากำลังตั้งครรภ์อยู่ เมื่อบุตรเกิดมาภายหลังใครจะเป็นบิดาของบุตรนี้ซึ่งการสมรสสิ้นสุดลงแล้วถือว่าหญิงไม่มีสามีนั่นเอง ในกรณีนี้มาตรา 1536 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี” การหย่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงตามมาตรา 1501 เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงเพราะการหย่าแล้วหญิงได้คลอดบุตรมาภายในสามร้อยสิบวันให้สันนิษฐานว่าบุตรที่เกิดมาเป็นบุตรของสามีที่ได้หย่ากันนั่นเอง ดังนั้นบุตรที่เกิดมามีบิดาและมารดา มีความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบบิดามารดากับบุตรตามกฎหมายเพียงแต่ว่าบิดากับมารดาไม่ได้อาศัยอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาแล้ว เช่นนี้ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าบิดากับมารดาไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกันจะแบ่งแยกสิทธิและหน้าที่ต่อบุตรระหว่างกันอย่างไรต่อไป

4.3.2 การใช้อำนาจปกครองบุตร

เมื่อมีการหย่าร้างกันการสมรสสิ้นสุดลง สถานะความเป็นสามีภริยากันก็

สิ้นสุดลง แต่ความเป็นบิดามารดากับบุตรหาสิ้นสุดลงไม่เพียงแต่บิดากับมารดาไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าบุตรคนไหนจะอยู่กับใครและบิดามารดาจะใช้อำนาจปกครองบุตรแต่ละคนอย่างไร ในกรณีนี้ก็คงต้องมองข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาว่าเมื่อบิดากับมารดาแยกทางกันแล้ว บุตรก็จะต้องไปอยู่กับบิดาหรือมารดา การใช้อำนาจปกครองก็จะต้องอยู่ที่บิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพราะอาจมีถิ่นที่อยู่ภูมิลำเนาคนละแห่งกัน

เนื่องจากการหย่าอาจเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ การหย่าโดยความยินยอมและการฟ้องหย่า จึงจะขอแยกกล่าวถึงปัญหาดังกล่าวเป็นสองส่วนคือ หนึ่ง กรณีการหย่าโดยความยินยอม มาตรา 1520 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า "ในกรณีหย่าโดยความยินยอม ให้สามีภริยาทำความตกลงเป็นหนังสือว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด ถ้ามิได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด" เมื่อเป็นการหย่าโดยความสมัครใจยินยอมของสามีกับภริยา กฎหมายจึงกำหนดให้สามีกับภริยาตกลงกันเองในเบื้องต้นเป็นหนังสือว่า สามีหรือภริยาจะเป็นผู้ดูแลบุตรคนไหนจะได้เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนนั้น ถ้ามีบุตรคนเดียวจะให้ผู้สามีหรือภริยาเป็นผู้ดูแลใช้อำนาจปกครอง ถ้ามีบุตรหลายคนจะให้บุตรคนไหนอยู่ในการดูแลปกครองของสามีหรือภริยาเมื่อตกลงกันได้อย่างไรก็ให้ทำความตกลงนั้นเป็นหนังสือเพื่อที่จะได้ใช้อำนาจปกครองตามที่ตกลงกันนั้น แต่อย่างไรก็ดีถ้าตกลงกันไม่ได้ก็มีทางแก้โดยให้ศาลเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด เช่น ผู้ร้องที่ 1 และที่ 3 เป็นบิดาและย่าของผู้เยาว์ทั้งสาม ได้ยื่นคำร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้ปกครองผู้เยาว์ทั้งสามเป็นการชั่วคราว ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1585 และ 1586 กำหนดให้บุคคลซึ่งมีกฎหมายระบุไว้อาจยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งตั้งผู้ปกครองให้ผู้เยาว์ได้ เฉพาะกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดาหรือบิดามารดาถูกถอนอำนาจปกครอง แต่ข้อเท็จจริงตามคำร้องก่อนที่ผู้ร้องที่ 1 กับ ค. จดทะเบียนหย่าขาดกัน อำนาจปกครองผู้เยาว์อยู่ที่ผู้ร้องที่ 1 กับ ค. ตามมาตรา 1566 เมื่อคนทั้งสองจดทะเบียนหย่าขาดกัน มาตรา 1520 วรรคหนึ่ง กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ร้องที่ 1 และ ค. ทำความตกลงเป็นหนังสือว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง ถ้ามิได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด แต่ตามบันทึกท้ายทะเบียนหย่า ผู้ร้องที่ 1 กับ ค. เพียงตกลงกันได้ ค. มีภาระหน้าที่ปกครองอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ทั้งสามเท่านั้น ไม่นุ่งหมายถึงการใช้อำนาจปกครองและทั้งไม่มีการร้องขอให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด อำนาจการปกครองผู้เยาว์ทั้งสามคงอยู่กับผู้ร้องที่ 1 และ ค. ซึ่งเป็นบิดามารดาผู้เยาว์ทั้งสาม และเมื่อ ค. ตาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1566 (1) ก็บัญญัติเป็นพิเศษอีกว่า ให้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ตกอยู่กับผู้ร้องที่ 1

โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้ร้องที่ 1 ซึ่งเป็นบิดามีภริยาความประพฤติไม่เหมาะสมเพราะต้องคำพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิตฐานฆ่า ค. และพยายามฆ่า ส. โดยไตร่ตรองไว้ก่อนหรือไม่ ตราบใดที่ไม่มีการเพิกถอนอำนาจปกครองเสียทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่มาตรา 1582 บัญญัติไว้ ผู้ร้องที่ 1 ยังคงมีอำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ทั้งสามอยู่ กรณีจึงไม่อาจจัดให้มีผู้ปกครองผู้เยาว์ทั้งสามตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1585 ขึ้นอีกได้ เนื่องจากผู้ร้องที่ 1 ซึ่งเป็นบิดาของผู้เยาว์ทั้งสามยังมีชีวิตอยู่ ด้วยเหตุดังกล่าวผู้ร้องที่ 1 และที่ 3 จึงไม่มีสิทธิหรืออำนาจตามกฎหมายที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งตั้งผู้ปกครองหรือเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองผู้เยาว์ทั้งสามซ้ำอีก (คำพิพากษาฎีกาที่ 2460/2539) หรือโจทก์จำเลยจดทะเบียนสมรสเป็นสามีภริยากัน ระหว่างอยู่กินด้วยกันมีบุตร 1 คน คือ ส. อายุ 15 ปี 2 เดือน ต่อมาโจทก์จำเลยได้จดทะเบียนหย่ากันและตกลงให้ ส. อยู่ในความปกครองของโจทก์ แม้หลังจากโจทก์จำเลยหย่ากันแล้ว ส. อยู่กับจำเลยและจำเลยเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดู ส. อันเป็นเหตุให้ศาลล่างทั้งสองเพิกถอนอำนาจปกครองของโจทก์เสีย แต่ ส. ได้ยื่นคำร้องว่า ส. ประสงค์จะอยู่ในความปกครองของโจทก์เนื่องจากจำเลยมีสามีใหม่ ศาลฎีกาย่อมที่จะสั่งให้โจทก์มีอำนาจปกครองดั้งเดิมได้ เมื่อข้อเท็จจริงที่ ส. อยู่กับจำเลยและจำเลยเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดู ส. ได้หมดสิ้นไปแล้ว กรณีจึงไม่มีเหตุจะถอนอำนาจปกครองของโจทก์อีกสมควรให้โจทก์เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองของ ส. ต่อไปตลอดจนโจทก์ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรให้แก่จำเลยตามที่ศาลล่างทั้งสองได้พิพากษา (คำพิพากษาฎีกาที่ 6256/2541) เป็นต้น

สอง กรณีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล มาตรา 1520 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า "ในกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ให้ศาลซึ่งพิจารณาคดีฟ้องหย่านั้นชี้ขาดด้วยว่า ฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด ในการพิจารณาชี้ขาด ถ้าศาลเห็นว่าเหตุที่จะถอนอำนาจปกครองของกลุ่มสมรสนั้นได้ตามมาตรา 1582 ศาลจะถอนอำนาจปกครองของกลุ่มสมรสและสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้ ทั้งนี้ ให้ศาลคำนึงถึงความผาสุกและประโยชน์ของบุตรนั้นเป็นสิ่งสำคัญ" ถ้าสามีกับภริยาไม่สามารถตกลงหย่ากันด้วยความยินยอมได้ ก็ต้องพิจารณาว่ามีเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 หรือไม่ ถ้ามีสามีหรือภริยาที่สามารถอ้างเหตุฟ้องหย่านั้นฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งได้ ในกรณีดังกล่าวถ้าศาลจะพิพากษาให้หย่าแล้วกฎหมายกำหนดให้ศาลพิจารณาด้วยว่า สามีหรือภริยาควรจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนไหน และแน่นอนว่าศาลจะต้องพิจารณาพิเคราะห์จากข้อเท็จจริงของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายและพฤติการณ์แวดล้อมทั้งปวง ทั้งนี้ โดยไม่จำเป็นต้องให้ผู้ชนะในคดีฟ้องหย่าเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรเสมอไป นอกจากนี้ มาตรา 1520 วรรคสอง ยังให้

ศาลพิจารณาถึงตัวคู่สมรสด้วยว่าเหมาะสมที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรหรือไม่ ถ้ามีเหตุที่จะถอนอำนาจปกครองได้ก็ให้ศาลถอนอำนาจปกครองของคู่สมรสด้วยคดีที่มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 1582 วรรคแรกว่า "ถ้าผู้ใช้อำนาจปกครองเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ โดยคำสั่งของศาลก็ดี ใช้อำนาจปกครองเกี่ยวแก่ตัวผู้เยาว์โดยมิชอบก็ดี ประพฤติชั่วร้ายก็ดี ในกรณีเหล่านี้ศาลจะสั่งเองหรือจะสั่งเมื่อญาติของผู้เยาว์หรืออัยการร้องขอให้ถอนอำนาจปกครองเสีย บางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้" ดังนั้น ถ้าศาลมีคำสั่งถอนอำนาจปกครองของคู่สมรสแล้ว ศาลจะสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองแทนได้ การที่กฎหมายให้ศาลซึ่งพิจารณาคดีฟ้องหย่านั่นเอง มีอำนาจที่จะพิพากษาให้บุตรอยู่ในอำนาจปกครองของสามีหรือภริยา หรือสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้นั้นก็เพื่อตัดปัญหาในเรื่องอำนาจศาลที่ว่า หากคดีฟ้องหย่าที่ศาลแพ่ง หรือศาลในจังหวัดที่มีศาลคดีเด็กและเยาวชน คู่กรณีจะได้ไม่ต้องนำคดีไปฟ้องร้องยังศาลคดีเด็ก และเยาวชนเรื่องอำนาจปกครองบุตรอีก⁽¹⁾

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการที่ศาลจะชี้ขาดว่าบิดาหรือมารดาจะเป็นผู้ใช้ อำนาจปกครองบุตรคนใด หรือจะให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ตาม ศาลจะต้องคำนึงถึงความ ผิดสุกและประโยชน์ของบุตรนั้นเป็นสำคัญ กรณีดังกล่าวนี้นับว่าทันสมัยและสอดคล้องกับ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ที่บัญญัติไว้ในข้อ 3 ว่า "ในการกระทำทั้งปวงที่เกี่ยวกับเด็ก ไม่ว่าจะ กระทำโดยสถาบันสังคมสงเคราะห์ของรัฐ หรือเอกชน ศาลยุติธรรม หน่วยงานฝ่ายบริหาร หรือ องค์กรนิติบัญญัติ ผลประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นลำดับแรก" ดังนั้น จึง จำต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ เป็นกรณี ๆ ไป จะพิจารณาถึงฐานะแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ บุตรซึ่งเป็นผู้ไม่รู้เดียงสานั้นควรได้มารดาเป็นผู้ปกครองดีกว่าสามีซึ่งมีภริยาใหม่ (คำพิพากษาฎีกา ที่ 303/2488) หรือบุตรผู้เยาว์เป็นหญิงอายุเพียง 4 ปี อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของมารดาซึ่งมีเวลา ดูแลสั่งสอนบุตรได้มากกว่าน่าจะเป็นการเหมาะสม ทั้งมารดาเป็นข้าราชการครูมีรายได้และเงิน ช่วยเหลือต่าง ๆ จนสามารถเก็บเงินฝากธนาคารออมสินให้บุตรได้ทุกเดือน จึงสมควรให้บุตร ผู้เยาว์อยู่ในความปกครองของมารดา (คำพิพากษาฎีกาที่ 4125/2528)

⁽¹⁾ สหัทธ สิงหวิริยะ, "คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 5)" กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2540, หน้า 159.

แม้ว่าจะมีผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรหรือผู้ปกครองบุตรตามที่ได้กล่าวไปแล้ว
นั้นก็ตาม แต่หากว่าต่อมาามีเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ใช้
อำนาจปกครองบุตรหรือผู้ปกครองบุตรได้อีก ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1521 ว่า “ถ้าปรากฏว่าผู้ใช้
อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามมาตรา 1520 ประพฤติตนไม่สมควร หรือภายหลังพฤติการณ์ได้
เปลี่ยนแปลงไป ศาลมีอำนาจสั่งเปลี่ยนตัวผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองโดยคำนึงถึงความ
ผาสุกและประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ” เพราะฉะนั้นถ้าต่อมาผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครอง
ประพฤติดตนไม่สมควร หรือภายหลังพฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป เช่นบิดาเป็นผู้ใช้อำนาจ
ปกครองบุตร แต่ต่อมาติดสุรา เล่นการพนัน หรือมีปัญหาในการทำมาหากินมีรายได้น้อยไม่เพียงพอ
ต่อการเลี้ยงชีพ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 4062/2533 การที่โจทก์ผู้เป็นมารดาแต่งงานมีสามีใหม่
และทำงานกลางคืนไม่สะดวกในการเลี้ยงดูบุตร จึงส่งบุตรให้ไปอยู่ในความดูแลของพี่ชายและพี่
สะใภ้ที่จังหวัดอื่นนั้น เห็นได้ว่า การที่บุตรอยู่กับจำเลยซึ่งเป็นบิดาและมีได้แต่งงานใหม่ย่อมได้รับความ
ความรัก ความอบอุ่นและการดูแลที่ใกล้ชิดดีกว่า เมื่อพฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความผาสุก
และประโยชน์ของบุตร การที่ศาลล่างเพิกถอนอำนาจปกครองของโจทก์ โดยให้อำนาจ ปกครอง
บุตรอยู่กับจำเลยจึงเหมาะสมดีแล้ว เป็นต้น เช่นนี้เพื่อความผาสุกและประโยชน์ของบุตรเป็น
สำคัญ ศาลมีอำนาจสั่งเปลี่ยนตัวผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองได้ จะเห็นได้ว่าระหว่างบิดา
กับมารดานั้น ใครจะเหมาะสมที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรนั้น จะต้องพิจารณาความเหมาะสม
ทุกด้านไม่ใช่จะดูจากฐานะแต่เพียงอย่างเดียว ถ้าฐานะดียกกว่าแต่มีความสามารถที่จะให้แก่
บุตรในสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ได้มากกว่า เช่น การศึกษา สามารถให้เวลาและความเอาใจใส่ซึ่งเป็นความ
อบอุ่นแก่บุตร เป็นต้น ก็น่าจะเหมาะสมกว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีฐานะดีกว่าแต่ไม่มีเวลาให้ความเอาใจ
ใส่ต่อบุตร และในขณะเดียวกันก็ไม่จำเป็นว่ามารดาจะดีกว่าเหมาะสมกว่าบิดาในการใช้อำนาจปก
ครองบุตรเสมอไป แม้ว่าโดยธรรมชาติมารดาจะเป็นผู้ที่เหมาะสมกว่าบิดาก็ตาม ทั้งนี้เพราะสังคม
ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก

4.3.3 คำอุปการะเลี้ยงดูบุตร

ถ้าหากบิดาและมารดาหย่าร้างกันบิดาก็ไม่ได้อยู่ร่วมกันกับมารดา เช่นนี้บิดา
หรือมารดาจะเป็นผู้รับผิดชอบคำอุปการะเลี้ยงดูบุตร และหากบุตรอยู่ในการใช้อำนาจปกครองของ
บิดาหรือมารดา อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อคำอุปการะเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ หรือบิดามารดา
ถูกถอนอำนาจปกครองและศาลให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนแล้วบิดามารดาจะ

ต้องรับผิดชอบต่อค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ ในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรนี้มาตรา 1564 กำหนดไว้ว่า บิดามารดาจะต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์อยู่ ดังนั้น ถ้าหากบุตรเป็นผู้เยาว์แล้วทั้งบิดาและมารดาจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไม่ว่าบิดาหรือมารดาจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือแม้ว่าจะเป็นบุคคลภายนอกที่ศาลสั่งให้เป็นผู้ปกครองแทนก็ตาม ในกรณีของการหย่าร้างกฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 1522 วรรคแรกว่า “ถ้าสามีภริยาหย่าโดยความยินยอม ให้ทำความตกลงกันไว้ในสัญญาหย่าว่า สามีภริยาทั้งสองฝ่าย หรือสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเงินเท่าใด” และวรรคสองว่า “ถ้าหย่าโดยคำพิพากษาของศาลหรือในกรณีที่สัญญาหย่ามิได้กำหนดเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ ให้ศาลเป็นผู้กำหนด” เนื่องจากการหย่าอาจเกิดขึ้นได้สองกรณีกฎหมายจึงแยกเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรในกรณีการหย่าร้างไว้เป็นสองส่วนด้วยดังนี้

หนึ่ง กรณีการหย่าโดยความยินยอม เนื่องจากการสมัคใจยินยอมของสามีและภริยาเองที่ตกลงหย่ากัน กฎหมายจึงกำหนดให้สามีและภริยาตกลงกันเองโดยทำเป็นข้อตกลงเอาไว้ในสัญญาหย่าว่าใครจะเป็นผู้ออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ซึ่งอาจเป็นสามีภริยาทั้งสองฝ่าย หรืออาจเป็นสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่จะต้องเป็นผู้ออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรก็ได้ สำหรับจำนวนเงินอาจออกเท่า ๆ กันทั้งสองฝ่ายหรือไม่ก็แล้วแต่ข้อตกลงที่จะตกลงกันได้ เช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1848/2531 การที่ผู้ตายหย่ากับผู้คัดค้าน โดยได้ตกลงกันให้บุตรผู้เยาว์อยู่ในความอุปการะของผู้ตายตามบันทึกหลังทะเบียนการหย่านั้น ข้อตกลงนี้เป็นแต่เพียงการกำหนดภาระหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรระหว่างผู้ตายกับผู้คัดค้านตาม ป.พ.พ. มาตรา 1522 เท่านั้น หากใช้ข้อตกลงในเรื่องอำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ตามมาตรา 1520 ไม่ อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ภายหลังการหย่าจึงยังอยู่กับผู้ตายและผู้คัดค้านซึ่งเป็นบิดามารดา เป็นต้น และสอง กรณีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล เมื่อไม่สามารถตกลงกันที่จะหย่าโดยความยินยอมได้ก็จะต้องใช้วิธีการฟ้องหย่าแทน ในกรณีที่เป็นการฟ้องหย่ากฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้พิจารณากำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้ให้รวมถึงกรณีการหย่าโดยความยินยอมแต่ไม่ได้ทำความตกลงในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ ก็ให้ศาลเป็นผู้พิจารณากำหนดด้วย ซึ่งแน่นอนว่าศาลจะต้องพิจารณาถึงฐานะความรับผิดชอบของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายว่าควรจะต้องรับผิดชอบอย่างน้อยเพียงใด เช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1637/2520 ภริยาฟ้องหย่าสามีศาลพิพากษาให้หย่า บุตรหญิงอายุ 15 ปี ควรอยู่ในความดูแลของมารดาเพราะเป็นเพศเดียวกัน ทั้งบิดาและมารดามีหน้าที่ต้องอุปการะบุตรด้วยกันศาลกำหนดให้

สามีจ่ายเดือนละ 250 บาท เป็นต้น

4.3.4 สิทธิติดต่อกับบุตร

บุตรต้องการความอบอุ่น ความรักใคร่ทะนุถนอมเลี้ยงดูจากบิดาและมารดา ทั้งคู่ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของครอบครัว แต่เมื่อบิดาและมารดาหย่าร้างกันบุตรต้องตกอยู่ใน การปกครองเลี้ยงดูของบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว เด็กเองก็มีสิทธิที่จะมีความสัมพันธ์และติดต่อกับบิดาและมารดาได้ตลอดเวลาตามที่กำหนดไว้ใน อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 9 อนุ 3 ว่า “รัฐภาคีจะเคารพต่อสิทธิของเด็กที่ถูกแยกจากบิดาหรือ มารดา หรือจากทั้งคู่ในอันที่จะรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัว และการติดต่อโดยตรงทั้งกับบิดา และ มารดาอย่างสม่ำเสมอ เว้นแต่เป็นการขัดต่อผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก” และตามข้อ 1. ได้ให้คำ นิยามของคำว่า เด็ก ว่าหมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านั้นตามกฎหมายที่ใช้บังคับแก่เด็กนั้น ดังนั้นบุตรที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปีมีสิทธิที่จะรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวและการติดต่อโดยตรงทั้งกับบิดาและมารดาอย่างสม่ำเสมอ

แต่อย่างไรก็ตาม บิดาและมารดาอาจจะไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกันอีกต่อไปได้ จึงจำต้องหย่าร้างกัน บุตรจึงจำต้องถูกแยกจากบิดาหรือมารดาไปอยู่ในการปกครองดูแลของบิดา หรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้มาตรา 1584/1 จึงได้บัญญัติไว้ว่า “บิดา หรือมารดาย่อมมีสิทธิที่จะติดต่อกับบุตรของตนได้ตามควรแก่พฤติการณ์ ไม่ว่าบุคคลใดจะเป็น ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองก็ตาม” ดังนั้น บิดาหรือมารดาที่ไม่ได้เป็นผู้ปกครองดูแลบุตรจึง มีสิทธิที่จะติดต่อกับบุตรได้ตามความเหมาะสม เช่น ได้พบปะกับบุตรในวันหยุดต่าง ๆ ตามความ เหมาะสม หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3035/2537 โจทก์และจำเลยซึ่งเป็นบิดาและมารดาของผู้เยาว์ต่าง สามารถเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ได้ แต่การให้บุตรผู้เยาว์อยู่กับมารดาจะได้รับความอบอุ่นมากกว่า ศาลให้ จำเลยเป็นผู้ปกครองบุตรผู้เยาว์และแม้อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์จะตกแก่จำเลยก็ตาม โจทก์มีสิทธิ จะติดต่อกับบุตรผู้เยาว์ได้ตามสมควรแล้วแต่พฤติการณ์ เป็นต้น

4.4 ค่าทดแทนและค่าเลี้ยงชีพ

ในการหย่าถ้าสามีและภริยาสมัครใจยินยอมหย่ากันก็เป็นเรื่องที่ดีเพราะทั้งสองฝ่าย สามารถเข้าใจกันและตกลงแก้ปัญหาการสมรสได้ แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะต้องพึ่ง กระบวนการทางศาล โดยการฟ้องหย่าแทนซึ่งในการฟ้องหย่าจะต้องมีสาเหตุในการฟ้องหย่าตามที่ กำหนดไว้ในมาตรา 1516 ถ้าศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าย่อมหมายความว่าผู้ถูกฟ้องหย่ามีเหตุ

ที่ไม่เหมาะสมที่จะใช้ชีวิตร่วมกับผู้ฟ้องหย่าอีกต่อไป เมื่อเหตุฟ้องหย่าเกิดจากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สามีหรือภริยานั้นก็สมควรจะต้องรับผิดชอบต่ออีกฝ่ายหนึ่งด้วยการชดใช้เป็นค่าทดแทนหรือค่าเลี้ยงชีพ แล้วแต่กรณี ซึ่งจะขอแยกกล่าวตามลำดับ

4.4.1 ค่าทดแทน

การรายนั้นเป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาชีวิตสมรสซึ่งไม่มีบุคคลใดปรารถนาการหย่าร้างกันอย่างแน่นอน ถ้าสามีหรือภริยาผู้ใดเลือกเอาการหย่าเป็นทางแก้ปัญหาก็แล้ว หากการหย่านั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลย่อมเป็นการดีแก่ทุกฝ่าย แต่ในบางกรณีถ้าเหตุแห่งการหย่าเกิดขึ้นจากความผิดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งย่อมที่จะเรียกค่าทดแทนได้ การเรียกค่าทดแทนดังกล่าวนี้มีอยู่ 2 กรณี คือ หนึ่ง การเรียกค่าทดแทนจากเหตุที่สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยาหรือภริยามีชู้ และสอง การเรียกค่าทดแทนจากเหตุหย่าบางกรณีที่สามีหรือภริยาประสงค์ให้เกิดขึ้นเพื่อให้มีการฟ้องหย่า นอกจากนี้จะได้กล่าวถึงการกำหนดค่าทดแทนด้วยว่าจะต้องทำอะไร

4.4.1.1 ค่าทดแทนจากเหตุที่สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยาหรือภริยามีชู้

มาตรา 1523 บัญญัติว่า “เมื่อศาลพิพากษาให้หย่ากันเพราะเหตุตามมาตรา 1516 (1) ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยาและจากหญิงอื่นหรือชู้แล้วแต่กรณี

สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาวก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้

ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการตามมาตรา 1516 (1) หรือให้ผู้อื่นกระทำการตามวรรคสอง สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้”

ในการเรียกค่าทดแทนนี้กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขที่จะเรียกค่าทดแทนจากใครได้บ้างไว้เป็น 2 กรณี แต่ก็มีข้อยกเว้นด้วยที่อาจจะไม่สามารถเรียกค่าทดแทนได้ คือ หนึ่ง กรณีการเรียกร้องค่าทดแทนจากสามีหรือภริยาและจากหญิงอื่นหรือชู้ ถ้าสามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทริยา หรือภริยามีชู้ สามีหรือภริยานั้น

สามารถฟ้องหย่าได้ นอกจากนี้ยังสามารถเรียกร้องค่าทดแทนจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ และยังเรียกจากหญิงอื่นที่มีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องฉันภริยา หรือจากชู้ของภริยาได้อีกด้วย กรณีนี้เป็นการเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดเหตุหย่าตามมาตรา 1516 (1) ซึ่งผู้เรียกร้องค่าทดแทนนั้นจะต้องฟ้องหย่าและศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุนั้นด้วย ดังนั้นสามีหรือภริยาจะไม่ฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งแล้วมาเรียกร้องค่าทดแทนจากหญิงอื่นหรือชายชู้ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะสามีหรือภริยานั้นได้เป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุหย่าร่วมกับหญิงอื่นหรือชายชู้ เพราะฉะนั้นถ้าสามีหรือภริยาไม่ฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสที่ก่อให้เกิดเหตุหย่าแล้วแต่กลับไปเรียกร้องค่าทดแทนจากหญิงอื่นหรือชายชู้ ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อให้เกิดเหตุหย่าเท่านั้นก็จะไม่เป็นการถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วอาจจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระทำที่ผิดศีลธรรมและใช้วิธีการนี้ข่มขู่เรียกร้องจากชายหญิงอื่นที่ไม่รู้เท่าทันก็เป็นได้ การเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1523 วรรคแรกนี้ จึงต้องมีการฟ้องหย่าและศาลพิพากษาให้หย่ากันเพราะเหตุตามมาตรา 1516 (1) เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 467/2525 เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่า จำเลยที่ 1 ยกย่องเลี้ยงดูจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นหญิงอื่นฉันสามีภริยา โจทก์ที่ 1 ข่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1523 วรรคแรก ศาลล่างกำหนดให้จำเลยที่ 1 ชดใช้เงินในส่วนนี้ให้โจทก์ที่ 1 เป็นจำนวน 200,000 บาท เป็นการเหมาะสมแล้ว เป็นต้น

ถ้ามีเหตุหย่าตามมาตรา 1516 (1) แต่ไม่ฟ้องหย่าแล้วจะมาเรียกร้องค่าทดแทนข่อมทำไม่ได้ เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 2791/2515 ถ้าสามีไม่ได้ฟ้องหย่าภริยา สามีไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนจากชายชู้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1505 วรรคแรก (มาตรา 1523 วรรคแรก ปัจจุบัน) เป็นต้น ถ้าหากมีเหตุหย่าตามมาตรา 1516 (1) แต่ไม่ฟ้องหย่าต่อศาลแต่ได้ทำการตกลงหย่าโดยความยินยอม เช่นนี้ก็จะต้องเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นหรือชายชู้ไม่ได้ด้วยเช่นกัน เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 3120/2530 ค่าทดแทนตาม ป.พ.พ. มาตรา 1523 วรรคแรก จะมีได้ต่อเมื่อศาลพิพากษาให้หย่ากัน เพราะเหตุที่สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา หรือภริยามีชู้ตาม มาตรา 1516 (1) เท่านั้น ฉะนั้นเมื่อโจทก์และจำเลยจดทะเบียนหย่ากันโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว โจทก์จึงไม่มีสิทธิฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนจากจำเลยที่อุปการะเลี้ยงดูและยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าการเรียกร้องค่าทดแทนจากหญิงอื่นหรือชายชู้จะทำได้ตามมาตรา 1523 วรรคแรก แต่ก็อาจจะสามารถเรียกร้องค่าทดแทนตามกรณีมาตรา 1523 วรรคสองได้

สอง กรณีการเรียกร้องค่าทดแทนจากหญิงอื่นหรือผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาว มาตรา 1523 วรรคสอง กำหนดถึงการเรียกร้องค่าทดแทนที่สามีจะเรียกจาก

ชายอื่น และที่ภริยาจะเรียกจากหญิงอื่น ในกรณีนี้สามีหรือภริยาไม่อาจที่จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ แต่จะเรียกได้จากบุคคลที่สามที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือ กรณีแรก สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในการทำงานของคู่สาวได้ กรณีนี้จะต้องมีการล่วงเกินในการทำงานของคู่สาวขึ้น ซึ่งข้อสำคัญประการหนึ่งคือจะต้องเป็นผู้ชายที่จะกระทำการดังกล่าว ดังนั้นถ้าเป็นการที่ผู้หญิงกระทำการดังกล่าวนี้กับภริยาผู้อื่นย่อมไม่ใช่การล่วงเกินในการทำงานของคู่สาว หรือถ้าเป็นผู้ชายที่ทำตัวเป็นผู้หญิงแล้วกระทำการดังกล่าว หากว่าการกระทำดังกล่าวมีลักษณะของการล่วงเกินในการทำงานของคู่สาวแล้ว สามีของภரியานั้นย่อมที่จะเรียกค่าทดแทนได้ แต่อย่างไรจึงจะเป็นการล่วงเกินในการทำงานของคู่สาว การล่วงเกินในการทำงานของคู่สาวนี้มีความหมายกว้างกว่าคำว่า มีชู้ ตามมาตรา 1516 (1) คือเป็นการล่วงเกินทางร่างกายของหญิงในลักษณะคู่สาวซึ่งอาจเป็นการ จับ กอด จูบ ร่างกายโดยอาจจะรวมไปถึงการร่วมประเวณีหลับนอนด้วยหรือไม่ก็ได้ เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 2936/2522 นอนกอดกับภริยาผู้อื่นในทางคู่สาว หรือถึงขั้นร่วมประเวณีกับภริยาผู้อื่น ก็ล้วนแต่ต้องถือว่าล่วงเกินภริยาของเขาในการทำงานของคู่สาว สามีเรียกค่าทดแทนได้ตามมาตรา 1523 วรรคสอง หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2847/2523 จำเลยทราบว่า ต. เป็นหญิงมีสามี แต่ก็ยังร่วมหลับนอนด้วย เมื่อจำเลยล่วงเกิน ต. ภริยาโจทก์ในการทำงานของคู่สาว จึงถือว่าจำเลยละเมิดสิทธิต่อโจทก์ ทำให้โจทก์เสียหายต้องใช้ค่าทดแทน เป็นต้น

การล่วงเกินในการทำงานของคู่สาวนี้ ไม่ว่าจะภริยาจะสมัครใจยินยอมหรือไม่สมัครใจยินยอมก็ตามสามีมีสิทธิที่จะเรียกค่าทดแทนได้ เช่น กรณีสมัครใจ คำพิพากษาฎีกาที่ 474/2525 โจทก์จับได้ว่าจำเลยกับ ส. ภริยาโจทก์ร่วมประเวณีกัน โดยจำเลยชอบรับผิดและสาบานต่อหน้าพระพุทธรูป แต่หลังจากนั้นทั้งคู่ ก็ยังร่วมประเวณีกันอีก แม้ตามพฤติการณ์ ส. ร่วมประเวณีกับจำเลยทุกครั้งโดยสมัครใจ โจทก์สามี ส. ก็เรียกค่าทดแทนจากจำเลยได้ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 3483/2528 จำเลยพา บ. ซึ่งรู้อยู่แล้วว่าเป็นภริยาโจทก์ไปร่วมประเวณี แม้ บ. จะยินยอมสมัครใจก็ถือว่าจำเลยกระทำล่วงเกินภริยาโจทก์ไปในการทำงานของคู่สาว จำเลยต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนให้โจทก์ และกรณีไม่สมัครใจ คำพิพากษาฎีกาที่ 339/2509 สามีจะฟ้องเรียกค่าทดแทนจากภริยาและคู่ได้ ต่อเมื่อได้มีคำพิพากษาของศาลให้สามีภரியานั้นหย่ากันเสียก่อน สามีมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในการทำงานของคู่สาวได้โดยไม่จำเป็นต้องให้ศาลพิพากษาให้สามีภริยาหย่าขาดจากกันเสียก่อน เพราะเป็นเรื่องที่ภริยาถูกล่วงเกินโดยไม่สมัครใจ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ภริยามีชู้ จำเลยข่มขืนชำเราภริยาโจทก์อันเป็นการล่วงเกินในทางคู่สาว แม้จะไม่มีคำ

พิพากษาให้หย่าขาดเสียก่อน โจทก์ก็มีอำนาจฟ้องเรียกค่าทดแทนจากจำเลยได้ เป็นต้น สำหรับกรณีที่สอง ภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ กรณีนี้ก็เช่นกันจะต้องมีหญิงอื่นที่มาจากความสัมพันธ์ทำนองชู้สาวกับสามีตนโดยเปิดเผย ถ้าเป็นชายที่แปลงเพศกระทำการดังกล่าวย่อมไม่ใช่กรณีที่ภริยาจะเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1523 วรรคสองนี้ได้ เช่น โจทก์บรรยายฟ้องว่า จำเลยที่ 2 แสดงตนโดยเปิดเผยว่ามีความสัมพันธ์กับจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นสามีโจทก์ในทางชู้สาวตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ตลอดมาจนถึงวันที่โจทก์ฟ้องคดีนี้ ถือว่าจำเลยที่ 2 ประพฤติตนเป็นชู้ของสามีผู้อื่นทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายอย่างมาก เกี่ยวกับเกียรติยศ ชื่อเสียง และความทุกข์ทรมานทางจิตใจ เป็นคำฟ้องที่แสดงโดยชัดแจ้งซึ่งสภาพแห่งข้อหา คำขอบังคับ ทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 172 แล้ว ส่วนความเสียหายแต่ละอย่างเป็นจำนวนเท่าใด เป็นรายละเอียดที่สามารถนำสืบในชั้นพิจารณาได้และคดีไม่ขาดอายุความเพราะจำเลยที่ 2 กระทำละเมิดต่อเนื่องกันมาจึงมิได้หยุดกระทำจนถึงขณะฟ้อง

จำเลยที่ 2 แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่ามีความสัมพันธ์กับจำเลยที่ 1 สามีโจทก์ในทำนองชู้สาว โดยโจทก์มิได้ยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้จำเลยที่ 1 อุบัติกระเลี้ยคุณหรือยกย่องจำเลยที่ 2 ฉะนั้นภริยาโจทก์จึงมีสิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนจากจำเลยที่ 2 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1523 วรรคสองได้ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าโจทก์กับจำเลยที่ 1 ตกลงหย่ากันเองหรือศาลพิพากษาให้หย่ากัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 1620/2538) หรือโจทก์บรรยายฟ้องว่า จำเลยได้แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่ามีความสัมพันธ์กับสามีโจทก์ในทำนองชู้สาวตลอดมา จนถึงวันฟ้อง ลักษณะการกระทำของจำเลยได้กระทำต่อเนื่องกันมาจึงมิได้หยุด การกระทำละเมิดของจำเลยได้เกิดขึ้นและมีอยู่ในขณะฟ้องคดีโจทก์จึงไม่ขาดอายุความ

การเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1523 วรรคสอง ไม่มีเงื่อนไขว่าภริยาต้องฟ้องหย่าสามีเสียก่อนจึงจะฟ้องเรียกค่าทดแทนจากหญิงนั้นได้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้อง (คำพิพากษาฎีกาที่ 2940/2538) หรือสิทธิเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1523 วรรคสอง กฎหมายมิได้มีเงื่อนไขว่าภริยาต้องฟ้องหรือหย่าขาดจากสามีเสียก่อนจึงจะฟ้องได้ จึงไม่ต้องอาศัยเหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (1) (คำ

พิพากษาฎีกาที่ 1094/2539) หรือการที่จำเลยกับ ป. สามิโจทก์ พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันใน
ห้องที่ย่านชุมชนชุมชน โดยเปิดเผย และมีความสัมพันธ์ฉันสามีภริยาจนมีบุตรด้วยกันโดยบุตรก็ใช้
นามสกุลของ ป. ด้วยนั้น เป็นพฤติการณ์ที่แสดงโดยเปิดเผยว่าจำเลยมีความสัมพันธ์กับ ป. ใน
ทำนองชู้สาวแล้วโดยไม่จำเป็นต้องออกงานสังคร่วมกับ ป. แต่อย่างใด ตามปกติภริยาต้องรัก
ใคร่หวงแหนมิให้สามีไปมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับหญิงอื่นเว้นแต่จะมีเหตุผลพิเศษอย่างยิ่ง
โจทก์มีความรักและหวงแหน ป. ผู้เป็นสามีถึงกับต้องย้ายจากจังหวัดนครศรีธรรมราชติดตามมาอยู่
กับ ป. ที่จังหวัดจันทบุรี และยังไปร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชา ป. ให้ว่ากล่าวตักเตือน ป. ให้ยุติความ
สัมพันธ์ฉันชู้สาวกับจำเลยด้วย ไม่ปรากฏว่ามีเหตุผลหรือพฤติการณ์พิเศษอย่างใด ที่โจทก์มีความ
จำเป็นต้องยินยอมให้จำเลยมาเป็นภริยาของ ป. อีกคนหนึ่งเมื่อจำเลยแสดงตนโดยเปิดเผยว่ามีความ
สัมพันธ์กับ ป. ในทำนองชู้สาวโดยโจทก์มิได้ยินยอมเช่นนี้ โจทก์จึงมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจาก
จำเลยได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1523 วรรคสอง

ค่าทดแทนที่ภริยาเรียกจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดง
ว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวนั้น พิจารณาจากความเสียหายที่ภริยาพึงได้รับ
พฤติการณ์แห่งคดีและสถานะของกลุ่มสมรสเป็นหลัก โจทก์สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล
ประกอบอาชีพรับราชการนับว่าเป็นผู้มีเกียรติฐานะในวงสังคม โจทก์กับ ป. สมรสกันมานานถึง
10 ปี มีบุตรด้วยกัน 1 คน สถานะของครอบครัวมีความมั่นคงสมบูรณ์ การกำหนดให้จำเลยใช้ค่า
ทดแทนแก่โจทก์จำนวน 100,000 บาท นับว่าเหมาะสมแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 6558/2542)
เป็นต้น

สาม กรณีข้อยกเว้นที่ไม่สามารถเรียกค่าทดแทนได้ ถ้าการเรียกค่า
ทดแทนเข้าองค์ประกอบตามมาตรา 1523 วรรคแรก และวรรคสอง แต่เหตุหย่าตามมาตรา 1516 (1)
หรือการกระทำในทำนองชู้สาวนั้นเกิดขึ้นจากสามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้
อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการดังกล่าว หรือให้บุคคลอื่นเป็นผู้กระทำการดังกล่าว เช่นนี้แล้วสามีหรือ
ภริยานั้นจะเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1523 ไม่ได้ เช่น ภริยาช่วยแนะนำและเสนอแนะหญิง
อื่นให้แก่สามีตนเพื่อเป็นภริยาอีกคน หรือสามีชักชวนเพื่อนให้เข้ามาสนิทสนมใกล้ชิดและเปิด
โอกาสให้อยู่กับภริยาตนในบ้านสองต่อสองตลอดทั้งคืน สามีหรือภริยานั้นจะถือเป็นเหตุเพื่อฟ้อง
เรียกค่าทดแทนตามมาตรา 1523 วรรคแรก และวรรคสองไม่ได้ เพราะถือว่าได้ยินยอมหรือรู้เห็น
เป็นใจในเหตุที่เกิดขึ้นนั้น ตามมาตรา 1523 วรรคสาม เป็นต้น

4.4.1.2 ค่าทดแทนจากเหตุหย่าบางกรณีที่มีสามีหรือภริยามุ่งประสงค์ให้เกิดขึ้นเพื่อให้มีการฟ้องหย่า

มาตรา 1524 บัญญัติว่า “ถ้าเหตุแห่งการหย่าตามมาตรา 1516 (3) (4) หรือ (6) เกิดขึ้น เพราะฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดขึ้น โดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จึงต้องฟ้องหย่า อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ” ปกติแล้วในชีวิตสมรสอาจเกิดการกระทบกระทั่งระหว่างสามีกับภริยาได้ และถ้าการกระทบกระทั่งกันนั้นไปเข้าสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งในมาตรา 1516 สามีหรือภริยาก็สามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เช่นนี้ถือว่าฝ่ายที่ก่อให้เกิดสาเหตุแห่งการหย่านั้นขึ้นเป็นฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบซึ่งศาลอาจพิพากษาให้หย่าถ้าอีกฝ่ายหนึ่งต้องการฟ้องหย่า โดยอาจเรียกค่าทดแทนหรือค่าเลี้ยงชีพได้ แล้วแต่กรณี

อย่างไรก็ดี อาจมีสามีหรือภริยาที่อยากจะหย่าร้างแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมตกลงหย่าโดยความยินยอมด้วย อาจจะฟ้องหย่าแต่ก็ไม่มีสาเหตุที่จะนำมากล่าวอ้างเพื่อฟ้องหย่าได้ ดังนั้น จึงอาจมีสามีหรือภริยาเจตนาที่จะกระทำการบางอย่างขึ้นเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งทนไม่ได้จะได้ทำการฟ้องหย่าตามที่ต้องการ ถ้าสามีหรือภริยากระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้คือ

1. ทำร้ายหรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรง หรือ
2. ละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี หรือ
3. ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อกรที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง

และอีกฝ่ายหนึ่งทนไม่ได้จึงฟ้องหย่า เช่นนี้กฎหมายให้มีสิทธิในการเรียกค่าทดแทนจากอีกฝ่ายหนึ่งด้วย เพราะอีกฝ่ายหนึ่งมีเจตนาไม่คิดต่อความสัมพันธ์ฉันสามีภริยาทำให้ต้องฟ้องหย่าในที่สุดจึงควรได้รับค่าทดแทนเป็นการชดเชยต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นแม้ว่าฝ่ายที่เรียกค่าทดแทนจะเป็นฝ่ายฟ้องหย่าก็ตาม

สำหรับเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (3) (4) หรือ (6) ถ้าเกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไปในชีวิตสมรสของสามีภริยาทั้งคู่ก็ตาม สามีหรือภริยาก็สามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ แต่ไม่สามารถนำมาเป็นเหตุเพื่อเรียกค่าทดแทนได้ เว้นแต่จะเข้ากรณีตามมาตรา 1524 เท่านั้น

4.4.1.3 การกำหนดค่าทดแทน

มาตรา 1525 บัญญัติว่า “ค่าทดแทนตามมาตรา 1523 และมาตรา 1524 นั้นให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์ โดยศาลจะสั่งให้ชำระครั้งเดียวหรือแบ่งชำระเป็นงวด ๆ มีกำหนดเวลาตามที่ศาลจะเห็นสมควรก็ได้

ในกรณีที่ผู้จะต้องชำระค่าทดแทนเป็นคู่สมรสของอีกฝ่ายหนึ่งให้ศาลคำนึงถึงจำนวนทรัพย์สินที่คู่สมรสนั้นได้รับไปจากการแบ่งสินสมรสเพราะการหย่ากันด้วย” การชำระค่าทดแทนตามมาตรา 1523 และมาตรา 1524 อาจเป็นสามีหรือภริยาหรือหญิงอื่นหรือชายผู้เป็นผู้ชำระก็ได้ แต่จำนวนค่าทดแทนจะเป็นจำนวนเท่าใด มีการชำระกันอย่างไรนั้นมาตรา 1525 กำหนดให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์ ทั้งนี้เพราะข้อเท็จจริงของผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละกรณีนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไป จึงจะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นควบคู่กันไป คือ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลเหล่านั้น อีกทั้งความเสียหายต่อชื่อเสียง ต่อความเป็นอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วย ดังนั้นจำนวนค่าทดแทนจึงอาจจะแตกต่างกันไป จนกระทั่งถึง 200,000 บาท (ค่าพิพาทษาฎีกาที่ 467/2525) เป็นต้น และในการชำระค่าทดแทนนี้ ศาลจะสั่งให้ชำระครั้งเดียวหรือชำระเป็นงวด ๆ ก็ได้ ขึ้นอยู่กับศาลจะเห็นสมควร ทั้งนี้เพราะบางคนอาจมีความลำบากความจำเป็นในการหาเลี้ยงชีพหรือมีรายได้นั้นไม่แน่นอนตายตัวจึงอาจจะต้องให้มีการแบ่งชำระเป็นงวด ๆ ก็ได้ตามความเหมาะสม

แต่ถ้าผู้ที่จะชำระค่าทดแทนเป็นสามีหรือภริยาของอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ศาลต้องคำนึงถึงการแบ่งสินสมรสระหว่างสามีภริยานั้นด้วยว่า ได้มีการแบ่งสินสมรสไปมากน้อยเพียงใด ถ้ามีการแบ่งสินสมรสระหว่างสามีภริยาและได้รับทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมากแล้วศาลอาจกำหนดให้ชำระค่าทดแทนแต่เพียงพอสมควรก็ได้

4.4.2 ค่าเลี้ยงชีพ

ชายกับหญิงเมื่อทำการสมรสเป็นสามีภริยากันก็มีความสัมพันธ์กันที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูกันและกัน ถ้าการสมรสสิ้นสุดลงชายกับหญิงที่ไม่เป็นสามีภริยากันอีกต่อไปจึงไม่ต้องอุปการะเลี้ยงดูกันและกันอีก แต่การหย่าที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนั้นอาจเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ การหย่าโดยความยินยอม ซึ่งสามีกับภริยาเต็มใจที่ยินยอมหย่ากันเอง ความผูกพันฉันสามีภริยาก็นั้นสิ้นสุดลงไม่ต้องอุปการะเลี้ยงดูกันอีกต่อไป ส่วนอีกกรณีหนึ่งคือ การฟ้องหย่า ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสาเหตุจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำให้เป็นเหตุผลที่จะไม่ต้องการเป็นสามีภริยากันอีกต่อไปได้ แต่เหตุการณ์ฟ้องหย่าเกิดขึ้นจากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเปรียบเสมือนเป็นฝ่ายที่ผิด ดังนั้น

ถ้าสามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งใช้เป็นเหตุในการฟ้องหย่าและศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าแล้ว ฝ่ายที่ฟ้องหย่าอาจได้รับความลำบากภายหลังการหย่า ถึงแม้ฝ่ายที่ฟ้องหย่าต้องการหย่าเองก็ตามแต่ ก็เนื่องจากอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ไม่อาจใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปได้ ฝ่ายที่เป็นเหตุ แห่งการฟ้องหย่าจึงควรจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายชีพให้แก่ฝ่ายที่ฟ้องหย่า เพื่อนำไปใช้ ภายหลังการหย่า เพราะไม่มีคู่สมรสที่จะอุปการะเลี้ยงดูกันอีกแล้ว กรณีการเรียกค่าเลี้ยงชีพนี้อาจ เกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ การเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพที่เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียง ฝ่ายเดียว และการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพที่เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุฟ้องหย่าในบางกรณี

4.4.2.1 ค่าเลี้ยงชีพที่เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว

มาตรา 1526 บัญญัติว่า "ในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความ ผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลงเพราะไม่ มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะขอให้ ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้ ค่าเลี้ยงชีพนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึง ความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ และให้นำบทบัญญัติมาตรา 1598/39 มาตรา 1598/40 และมาตรา 1598/41 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุด ถ้ามิได้ฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดี หย่านั้น" การสมรสนั้นเปรียบเสมือนเป็นการสัญญาระหว่างชายและหญิงที่จะมาอยู่กันร่วมกันจน ชีวิตจะหาไม่ ในระหว่างสมรสสามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน ไม่มีสามีภริยาผู้ใด ต้องการให้ชีวิตพังทลายลง เมื่อไม่อาจใช้ชีวิตสมรสร่วมกันต่อไปได้ก็อาจเลือกการหย่าเป็นทางแก้ ปัญหาได้ และเมื่อสามีภริยาหย่ากันแล้วการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันก็ยุติลง เพราะไม่มีความ สัมพันธระหว่างสามีภริยาอีกต่อไป แต่กรณีดังกล่าวนี้จะเป็นการชอบธรรมต่อสามีและภริยานั้น หรือไม่ เพราะก่อนที่จะทำการสมรสกันนั้น ชายและหญิงต่างก็อาจจะมีหน้าที่การงาน มีทรัพย์สิน มีโอกาสและความหวังในชีวิตที่แตกต่างกันไป เมื่อตกลงจะทำการสมรสกันต่างก็อาจจะต้องสละ ละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่ตนมีนั้นเพื่อไปทำการสมรส ดังนั้นเมื่อชีวิตสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า หากว่า เป็นความผิดของทั้งสองฝ่ายก็ควรจะไม่ต้องกล่าวโทษฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ แต่ถ้าเป็นความผิดของสามี หรือภริยาแต่ฝ่ายเดียวแล้วจะให้การหย่ายุติชีวิตสมรสโดยไม่ช่วยเหลือให้ความคุ้มครองอีกฝ่ายหนึ่ง ก็คงจะไม่เป็นการถูกต้องนัก ดังนั้น ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ฝ่ายเดียวแล้วอีกฝ่ายหนึ่งจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้

การเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพกรณีนี้จะต้องมีเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้น ถ้าสามีภริยาตกลงหย่าโดยความยินยอม หรือทั้งสามีและภริยาต่างก็มีส่วนร่วมก่อให้เกิดเหตุหย่า เช่น ภริยาไม่ยอมอยู่กินกับสามีเอง ทำให้สามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น เช่นนี้ภริยาจะขอให้สามีรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ไม่ได้ เพราะภริยาเองก็มีส่วนรับผิดชอบที่ไม่ยอมอยู่กินร่วมกับสามี หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 5672/2530 ในคดีหย่า แม้โจทก์จำเลยตกลงหย่ากันระหว่างพิจารณา แต่การที่จำเลยจะมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์หรือไม่นั้นจะต้องพิจารณาว่ามีเหตุแห่งการหย่าหรือไม่ และเหตุแห่งการหย่านั้นเป็นความผิดของโจทก์หรือไม่ เมื่อโจทก์จำเลยสมครใจแยกกันอยู่ จึงถือไม่ได้ว่าโจทก์จงใจละทิ้งร้างจำเลยอันจะทำให้จำเลยมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 4815/2539 จำเลยซึ่งเป็นภริยาจะเรียกค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 จากโจทก์ได้จะต้องปรากฏว่าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของโจทก์แต่ฝ่ายเดียว เมื่อเหตุแห่งการหย่าเป็นเพราะโจทก์และจำเลยสมครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกิน 3 ปีจำเลยจึงเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์ไม่ได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ถ้าการหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการทำงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส คือแม้ว่าเหตุแห่งการหย่าจะเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ตาม แต่ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ยากจนลง เช่น เคยมีทรัพย์สิน หรือรายได้จากทรัพย์สินอยู่อย่างไรก็ยังคงมีอยู่เหมือนเดิม เมื่อก่อนแต่งงานมีร้านอาหารของตนเองแต่พอแต่งงานแล้วก็จ้างให้บุคคลอื่นดูแลกิจการเรื่อยมา หรือได้ทรัพย์สินมาในระหว่างสมรสและได้รับการแบ่งทรัพย์สินอีกเป็นจำนวนมากเมื่อหย่ากัน เป็นต้น เช่นนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้อีกไม่ได้ เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 1402/2496 ศาลพิพากษาให้หย่าเพราะสามีเป็นฝ่ายผิด ศาลพิพากษาให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ภริยาได้ เพราะสามีต้องรับผิดชอบให้ค่าเลี้ยงดูตาม ป.พ.พ. มาตรา 1506 (มาตรา 1526 ปัจจุบัน) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 539/2511 แม้ศาลพิพากษาให้หย่ากัน เมื่อจำเลยมีรายได้พอจากทรัพย์สินและการทำงานที่เคยทำระหว่างสมรส ศาลก็ไม่พิพากษาให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ เพราะ โจทก์ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้จำเลย ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1506 (มาตรา 1526 ปัจจุบัน) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 1510/2522 สามีแพ้คดีที่ภริยาฟ้องหย่าโดยเหตุที่สามีต้องรับผิดชอบฝ่ายเดียว ภริยาไม่ได้ทำงานไม่มีรายได้สำหรับเลี้ยงชีพ สามีต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูตามฐานะของภริยาและตามความสามารถของ

สามีนกว่าภริยาจะได้สมรสใหม่ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1506 มาตรา 1508 (มาตรา 1526 มาตรา 1528 ปัจจุบัน) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2985/2525 การหย่าทำให้โจทก์ยากจนลง เพราะไม่มีรายได้อาจจากรางานตามที่เคยทำอยู่ในระหว่างสมรส ประกอบกับเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของจำเลย จำเลยจึงต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 4685/2540

มาตรา 1526 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นเพียงบทบัญญัติที่กำหนดให้ศาลสามารถกำหนดค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่หย่าได้ในกรณีหนึ่ง เมื่อปรากฏว่าการหย่านั้นเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง มิได้เป็นบทบัญญัติที่บังคับว่าจะเรียกค่าเลี้ยงชีพได้แต่เฉพาะมีคดีฟ้องหย่าเท่านั้น ดังนั้นเมื่อโจทก์จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันในคดีหย่าว่าจำเลยยอมจดทะเบียนหย่าให้โจทก์และยอมชำระค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์อัตราร้อยละ 35 ของเงินเดือนทุกเดือนตลอดไป ข้อตกลงดังกล่าวเป็นการยัดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปหลังการสมรสสิ้นสุดลง อันเป็นการช่วยเหลือจุนเจือกัน ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนย่อมใช้บังคับได้ และในมาตรา 1526 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติให้นำบทบัญญัติ มาตรา 1598/39 มาตรา 1598/40 และมาตรา 1598/41 เกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูมาใช้บังคับเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพโดยอนุโลมซึ่งเมื่ออนุโลมตามมาตรา 1598/39 วรรคหนึ่ง แล้วจะได้ความว่า เมื่อผู้มีส่วนได้เสียแสดงว่าพฤติการณ์รายได้หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลจะสั่งแก้ไขในเรื่องค่าเลี้ยงชีพโดยให้เพิกถอน ลดเพิ่มหรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพอีกก็ได้ ดังนั้นจำเลยซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นเพื่อแสดงว่าพฤติการณ์รายได้หรือฐานะของโจทก์จำเลยเปลี่ยนแปลงไปจึงขอให้ศาลชั้นต้นเพิกถอนคำสั่งที่ให้จำเลยจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์ได้ เพราะเมื่อพฤติการณ์รายได้หรือฐานะของโจทก์และจำเลยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยปัจจุบันจำเลยกลับอยู่ในสภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าโจทก์ ศาลย่อมมีอำนาจสั่งแก้ไขในเรื่องค่าเลี้ยงชีพ โดยให้จำเลยงดจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์ได้ เป็นต้น

การฟ้องเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพนี้ สามีหรือภริยาจะต้องเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพมาด้วยในคดีฟ้องหย่า หรือฟ้องแย้งมาในคดีฟ้องหย่าเท่านั้น มิฉะนั้นสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพนี้ก็จะต้องสิ้นสุดไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1526 วรรคสอง ดังนั้น ถ้าจะไปฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพเป็นคดีต่างหากหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีอื่นใดที่มีใช้คดีฟ้องหย่าแล้วย่อมไม่ได้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 968/2502 โจทก์ได้รับสิทธิเกี่ยวกับค่าเลี้ยงดูตามสัญญาประนีประนอมยอมความ

ศาลก็ไม่ต้องคำนึงถึงความผิดความถูกของฝ่ายใด จำนวนเงินมากหรือน้อยเพียงใด กรณีนี้ได้เป็นไปตามมาตรา 1506 (มาตรา 1526 ปัจจุบัน) เมื่อศาลบังคับคดีให้แก่โจทก์ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวและคดีถึงที่สุดไปแล้ว ข้อพิพาททั้งมวลก็ต้องยุติไปตามนั้น หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 1228/2523 เมื่อหนังสือข่ามีข้อความเพียงว่าเรื่องทรัพย์สินก็ตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนเรื่องอื่น ๆ ไม่มี อันมีความหมายอยู่ในตัวว่าปัญหาเรื่องสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพหลังการหย่าไม่มี จึงไม่มีเหตุที่โจทก์จะมาเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากจำเลยหลังการหย่าได้อีก โจทก์ฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพจากจำเลยในคดีที่จำเลยฟ้องแบ่งทรัพย์สินจากโจทก์ กรณีไม่ต้องด้วยมาตรา 1526 สิทธิเรียกร้องของโจทก์เป็นอันสิ้นสุดไปพร้อมกับการหย่าแล้ว เป็นต้น

การเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพตามมาตรา 1526 นี้ เปรียบเสมือนเป็นการลงโทษคู่สมรสฝ่ายที่ผิดที่ก่อให้เกิดเหตุหย่า แต่อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า คู่สมรสฝ่ายที่ผิดที่ก่อให้เกิดเหตุหย่านั้นจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งเสมอไป เพราะมาตรา 1526 วรรคแรกกำหนดไว้ว่า "ค่าเลี้ยงชีพนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ" และยังกำหนด "ให้นำบทบัญญัติมาตรา 1598/39 มาตรา 1598/40 และมาตรา 1598/41 มาใช้บังคับโดยอนุโลม" ด้วย จะเห็นได้ว่าศาลจะสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากน้อยเพียงใดหรือไม่ให้เลยก็ได้ ทั้งนี้โดยให้ศาลคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ กล่าวคือ การจ่ายค่าเลี้ยงชีพนี้เป็นการให้ค่าใช้จ่ายแก่คู่สมรสของตนเพื่อที่จะดำรงชีพอยู่ได้ภายหลังการหย่าจากกัน ทั้งนี้เพราะไม่ใช่ความผิดของคู่สมรสที่ฟ้องหย่า เพราะฉะนั้นถ้าคู่สมรสที่ฟ้องหย่านี้ไม่ได้ยากจนลงและสามารถดำรงชีพอยู่ได้ ศาลจะไม่สั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้ หรือถ้าไม่มีรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงชีพ ศาลจะสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับด้วย กรณีนี้ถ้าคู่สมรสที่ต้องรับผิดชอบมีฐานะดีศาลอาจสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินจำนวนหนึ่งที่เดิยวก็ได้ หรือถ้ามีรายได้ประจำไม่มากนักศาลอาจสั่งให้เป็นรายเดือนไปทุก ๆ เดือนก็ได้ หรือถ้าไม่อยู่ในฐานะที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้ ศาลอาจสั่งไม่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้

เมื่อศาลได้สั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ว่ามากน้อยเพียงใด หรือไม่ให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม ถ้าต่อมามีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปทำให้ฐานะของคู่กรณีดีขึ้นหรือแย่ลงก็ตาม ศาลอาจสั่งแก้ไขให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพอีกก็ได้ (มาตรา 1598/39) เช่นผู้รับค่าเลี้ยงชีพได้รับพินัยกรรมเป็นเงินจำนวนมากจากญาติห่าง ๆ ของตน เช่นนี้ศาลอาจสั่งเพิกถอนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ หรือถ้าฐานะของผู้ให้แย่ลงทำให้ลำบากต่อการดำรงชีพเพราะ

ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูก ๆ หลายคน อีกทั้งมีปัญหาทางการค้าขายขาดทุน ศาลอาจสั่งให้ลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ต้องจ่ายก็ได้ เป็นต้น สำหรับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้น อาจจ่ายเป็นเงินหรือเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่นก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน หรืออาจจะมีการร้องขอในภายหลังถ้ามีเหตุผลพิเศษก็ได้ (มาตรา 1598/40) เช่น ภริยาเป็นผู้รับค่าเลี้ยงชีพจะได้รับเงินค่าเลี้ยงชีพเดือนละ 2,500 บาท และสามีจะต้องจัดส่งอาหารให้ทุกวันเพราะภริยาเป็นคนไม่แข็งแรงไปไหนมาไหนไม่สะดวก เป็นต้น สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพนี้ไม่ใช่เป็นการชดเชยค่าเสียหายเป็นสิทธิในการที่จะได้รับค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพเนื่องจากการที่หย่ากันเพราะเหตุความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง สิทธิในค่าเลี้ยงชีพนี้จึงเป็นสิทธิเฉพาะตัวที่สามีหรือภริยาที่ฟ้องหย่านั้นมีสิทธิที่จะได้รับเรื่อยไปเท่าที่จำเป็น คือเท่าที่มีความต้องการเพื่อการดำรงชีพอยู่ได้แต่ถ้ามีฐานะดีขึ้นสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ศาลก็อาจจะเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพนี้ได้ หรือถ้าได้ไปทำการสมรสใหม่ สิทธิรับค่าเลี้ยงชีพก็หมดไปเช่นกัน (มาตรา 1528) ดังนั้น สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพนี้ จะสละหรือโอนไม่ได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดีด้วย (มาตรา 1598/41)

4.4.2.2 ค่าเลี้ยงชีพที่เกิดจากเหตุหย่าบางกรณี

มาตรา 1527 บัญญัติว่า "ถ้าหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริตตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเหตุเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงตามมาตรา 1516 (9) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อนั้น โดยคำนวณค่าเลี้ยงชีพอนุโลมตามมาตรา 1526" ค่าเลี้ยงชีพในกรณีนี้ไม่ได้ยึดหลักว่าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด ดังเช่นมาตรา 1526 แต่ยึดหลักความมีเมตตาธรรมที่สามีหรือภริยาที่ฟ้องหย่าจะต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นการผิดของใครหรือจะยากจนลงหรือไม่เมื่อหย่ากัน สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพตามมาตรา 1527 นี้เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมายถ้ามีการฟ้องหย่าใน 2 กรณี คือ เพราะเหตุวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) และเพราะเหตุเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงตามมาตรา 1516 (9) จะเห็นได้ว่าเหตุฟ้องหย่าทั้งสองกรณีนี้ถ้าเกิดขึ้นกับคู่สมรสฝ่ายใดแล้วย่อมไม่ใช่สิ่งที่คู่สมรสนั้นพึงปรารถนาอย่างแน่นอน และคงจะเป็นเคราะห์กรรมของผู้ที่เป็นคนวิกลจริต และเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงซึ่งควรจะให้ความเห็นใจช่วยเหลือรักษา แต่ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าแล้วก็ไม่ควรที่จะละทิ้งคู่ครองของตน ไปโดยไม่เหลียวแลช่วยเหลือ กฎหมายจึงกำหนดให้คู่สมรสที่ฟ้องหย่าต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งด้วย เพราะยังใส่ใจเสียในระหว่างเป็นสามีภริยากันก็ช่วยเหลืออุปการะกันอยู่เมื่อจะหย่ากันไปโดยอ้าง

เหตุที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตหรือเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงแล้วก็ควรที่จะช่วยเหลือให้ค่าเลี้ยงชีพต่อไป เพราะเมื่อหย่ากันไปคู่สมรสที่เป็นคนวิกลจริตหรือเป็นโรคติดต่อย่างร้ายแรงก็จะต้องมีค่าใช้จ่ายไว้ดำรงชีพต่อไป อีกทั้งจะต้องทำการรักษาพยาบาลตนเอง และในระหว่างนั้นจะทำการงานเพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองก็คงจะทำได้ด้วย

ดังนั้น มาตรา 1527 จึงกำหนดให้สามีหรือภริยาที่ฟ้องหย่าต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้โดยคำนวณค่าเลี้ยงชีพอนุโลมตามมาตรา 1526 คือต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ แล้วจึงจะสามารถกำหนดค่าเลี้ยงชีพว่าจะให้เพียงใด อย่างไร คือให้ชำระเป็นเงินจำนวนหนึ่งทีเดียว หรือเป็นครั้งคราวตามที่กำหนดกัน หรือจะให้จ่ายเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่นก็ได้ (มาตรา 1598/40) แต่ถ้าไม่อยู่ในฐานะที่จะให้ได้ในขณะนั้นศาลก็อาจไม่พิพากษาให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้ คือถ้าตัวเองยังจะเอาตัวไม่รอดแล้วจะไปช่วยคนอื่นได้อย่างไร แต่อย่างไรก็ดี ถ้าต่อมาเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปศาลอาจจะสั่งแก้ไขให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพก็ได้ (มาตรา 1598/39) และเช่นกันสิทธิที่จะได้ค่าเลี้ยงชีพนี้ เป็นสิทธิเฉพาะตัวที่จะสละหรือโอนมิได้ และค่าเลี้ยงชีพนี้เป็นค่าใช้จ่ายที่จะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่อัธยาศัย จึงไม่อยู่ในข่ายที่จะบังคับคดีได้ด้วย (มาตรา 1598/41)

สิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพนี้ย่อมหมดไปได้ ถ้าต่อมาผู้ได้รับค่าเลี้ยงชีพมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ศาลจะสั่งให้เพิกถอนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้ (มาตรา 1598/39) หรือถ้าฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ สิทธิรับค่าเลี้ยงชีพย่อมหมดไป (มาตรา 1528) ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการสมรสใหม่สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน คู่สมรสเก่าจึงหมดความผูกพันที่จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป

4.5 ผลต่อทรัพย์สิน

การหย่าทำให้การสมรสสิ้นสุดลงตั้งแต่จดทะเบียนการหย่าหรือเมื่อมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าแล้วแต่กรณี ก่อนการหย่าจะทำให้การสมรสสิ้นสุดลงการสมรสก่อนหน้านั้นจึงเป็นการสมรสที่สมบูรณ์อยู่ภายใต้กฎหมายครอบครัวมีความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สิน แต่เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงก็จะไม่อยู่ภายใต้กฎหมายครอบครัวในเรื่องทรัพย์สินอีกต่อไป ดังนั้น จึงต้องจัดการแบ่งแยกในเรื่องทรัพย์สินว่า ทรัพย์สินใดเป็นของสามีและทรัพย์สินใดเป็นของภริยา และหากมีหนี้สินก็ต้องรับผิดชอบแบ่งแยกหนี้สินระหว่างกันด้วยเพื่อความเป็นธรรมแก่

ทั้งสามีและภรรยา

4.5.1 การแบ่งทรัพย์สิน

ทรัพย์สินระหว่างสามีกับภรรยา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สิ้นส่วนตัวและสินสมรส สิ้นส่วนตัวเป็นของฝ่ายใดเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงก็ตกเป็นของฝ่ายนั้นไม่เป็นปัญหาที่จะต้องแบ่งแยกทรัพย์สินในส่วนนี้ สำหรับสินสมรสนั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินของสามีและภริยาร่วมกัน ในระหว่างสมรสแต่เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงจึงต้องแบ่งแยกทรัพย์สินส่วนนี้ออกจากกันให้สามีและภริยาได้รับ โดยถูกต้องและเป็นธรรม แต่เราจะพิจารณาว่า ณ เวลาใดเป็นจุดเริ่มต้นที่จะแบ่งแยกทรัพย์สินของสามีภริยา และหากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีเจตนาไม่สุจริตทำให้ทรัพย์สินเสียหายจะดำเนินการอย่างไร คั้งนั้น จึงจะแบ่งพิจารณาเป็น 2 ส่วนคือ

4.5.1.1 การจัดการแบ่งทรัพย์สิน

การแบ่งทรัพย์สินเนื่องจากการสมรสสิ้นสุดลงเพราะการหย่าเราจะแบ่งพิจารณาเป็นสองส่วนคือ หนึ่ง จะเริ่มต้นแบ่งทรัพย์สินเมื่อใด ซึ่งโดยหลักแล้วก็จะแบ่งทรัพย์สินเมื่อการสมรสสิ้นสุดลง สำหรับการสิ้นสุดลงของการสมรสเพราะการหย่าอาจทำได้สองวิธีซึ่งจะได้อธิบายต่อไป และสอง จะแบ่งทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างไร

ประการที่หนึ่ง การดำเนินการจัดแบ่งทรัพย์สิน

มาตรา 1532 บัญญัติว่า “เมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา

แต่ในระหว่างสามีภริยา

ก. ถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า

ข. ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาส่วนที่บังคับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยานั้น มีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่า”

กฎหมายกำหนดว่าเมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา แต่การหย่าสามารถทำได้สองวิธีจึงขอแบ่งกล่าวเป็น 2 ส่วนคือ

กรณีการหย่าโดยความยินยอม เนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมมีผลนับตั้งแต่เวลาจดทะเบียนการหย่าเป็นต้นไป (มาตรา 1531) การดำเนินการจัดแบ่งทรัพย์สินจึงให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า นั้น (มาตรา 1532 (ก))

การจัดการแบ่งทรัพย์สินจะต้องทำอย่างไรนั้น ไม่มีการกำหนดรายละเอียดไว้ชัดเจนจึงอาจทำได้ในลักษณะต่าง ๆ คือ มีการหย่าและแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่าเรียบร้อยแล้ว ภายหลังจะมากล่าวอ้างว่าไม่ได้แบ่งทรัพย์สินกันนั้นไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ตนเองได้ทำหนังสือและแสดงเจตนาเมื่อจดทะเบียนหย่าขึ้นชั้นศาลสิทธิในทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาโดยกล่าวว่าไม่มีอะไรจะแบ่งกันแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 763/2597) หรือมีการทำบันทึกหลังจดทะเบียนหย่าไว้เป็นสัญญาแบ่งทรัพย์สิน (คำพิพากษาฎีกาที่ 212/2505) หรือมีการระบุไว้ในบันทึกหลังจดทะเบียนหย่าว่าทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันเรียบร้อยแล้วในเรื่องทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างการสมรสก่อนมาจดทะเบียนหย่าแล้ว ซึ่งตีความได้ว่าได้ตกลงแบ่งทรัพย์สินกันตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่าแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 902/2508) หรือแม้ว่าข้อตกลงในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างกันจะไม่ปรากฏอยู่ในทะเบียนหย่า ก็ถือได้ว่าการแบ่งปันทรัพย์สินกันเรียบร้อยแล้วนับแต่วันจดทะเบียนหย่า (คำพิพากษาฎีกาที่ 1726/2513) หรือบันทึกข้อตกลงต่อท้ายทะเบียนการหย่าซึ่งระบุว่ามีจำนวนที่ 1 ในฐานะภริยาคนที่พิพาทให้แก่ ม. ซึ่งเป็นสามีเป็นสัญญาแบ่งทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 จึงรับฟังได้ว่า ได้มีการแบ่งทรัพย์สินกันเรียบร้อยแล้วที่พิพาทจึงตกเป็นสิทธิของ ม. นับแต่เวลาจดทะเบียนการหย่า (คำพิพากษาฎีกาที่ 359/2538) การจัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาดังกล่าวนี สามารถใช้ยื่นกับบุคคลอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 935/2499 เจ้าหนี้ของสามีจะยึดทรัพย์สินส่วนของภริยาซึ่งเดิมเป็นสินสมรส แต่ได้แบ่งให้ภริยาตามหนังสือหย่าแล้วไม่ได้ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 841/2509 จำเลยผู้เป็นสามีกับผู้ร้องยึดทรัพย์สินซึ่งเป็นภริยาได้หย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน โดยจดทะเบียนการหย่าโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ย่อมมีผลใช้ยื่นบุคคลภายนอกได้ด้วย เป็นต้น

กรณีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล การฟ้องหย่าจะมีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุด ส่วนการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยานี้เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าคำพิพากษาจะมีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่าในเรื่องการจัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา ทั้งนี้เพราะในขณะที่มีการยื่นฟ้องมีทรัพย์สินของสามีภริยาอยู่อย่างไรก็จะเป็นข้อพิพาทที่กล่าวอ้างไว้ในคดีเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาวินิจฉัย ดังนั้น เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดคำพิพากษาก็จะมีผลย้อนหลังผูกพันทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้มีการยื่นฟ้องไว้ในคดี ณ วันฟ้องหย่าเท่านั้น หากว่าภายหลังวันฟ้องหย่ามีทรัพย์สินต่าง ๆ อื่นใดเพิ่มเติมก็จะต้องพิจารณากันไปตามลักษณะของทรัพย์สิน และแบ่งแยกทรัพย์สินตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้

ประการที่สอง ทรัพย์สินที่ต้องจัดแบ่ง

มาตรา 1533 บัญญัติว่า “เมื่อหย่ากันให้แบ่งสินสมรสให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่ากัน” ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สินส่วนตัว และสินสมรส เมื่อหย่ากันการสมรสสิ้นสุดลง สินส่วนตัวเป็นทรัพย์สินของฝ่ายใดฝ่ายนั้นเป็นผู้จัดการทรัพย์สินนั้นจึงเป็นของฝ่ายนั้นเมื่อการสมรสสิ้นสุดลง สำหรับสินสมรสเป็นทรัพย์สินร่วมกันของสามีภริยาเมื่อหย่ากันจึงต้องแบ่งสินสมรสให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่า ๆ กัน

แม้ว่ามาตรา 1533 จะกำหนดให้แบ่งสินสมรสให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่า ๆ กันก็ตาม แต่สามีและภริยาอาจตกลงกันเองในการแบ่งทรัพย์สินก็ได้ ซึ่งอาจตกลงกันเองในการแบ่งสินสมรสทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ได้ เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 3610/2526 โจทก์ฟ้องขอให้ศาลพิพากษาให้โจทก์จำเลยหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากันและขอแบ่งสินสมรสหลายรายการระหว่างพิจารณาของศาลชั้นต้น คู่ความแถลงตกลงกันในการแบ่งทรัพย์สินบางรายการศาลชั้นต้นวินิจฉัยชี้ขาดให้แบ่งทรัพย์สินที่ตกลงกันได้นั้น ไปตามที่อยู่ความตกลงกัน ส่วนรายการที่ตกลงกันไม่ได้ ศาลวินิจฉัยชี้ขาดไปตามพยานหลักฐานของคู่ความ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 333/2538 ในการตกลงหย่ากันนั้น หากโจทก์ไม่ประสงค์จะแบ่งสินสมรสในข้อตกลงหย่าแล้ว โจทก์จำเลยก็ชอบที่จะบันทึกข้อตกลงหย่าว่า โจทก์ไม่ประสงค์จะแบ่งสินสมรสแทนที่จะบันทึกว่า “เรื่องทรัพย์สินไม่มี” การที่โจทก์ลงลายมือชื่อรับทราบข้อตกลงหย่าว่า “เรื่องทรัพย์สินไม่มี” แต่ต่อมาภายหลังจดทะเบียนหย่าแล้ว โจทก์ทราบว่ามีสินสมรสที่โจทก์มีสิทธิจะแบ่งได้ตามกฎหมาย โจทก์ก็ย่อมมีสิทธิฟ้องขอแบ่ง แม้โจทก์จะตั้งสิทธิเรียกร้องในการขอแบ่งว่านิติกรรมหย่าเป็นโมฆียะ และคดีฟังไม่ได้ว่าเป็นโมฆียะก็ตาม แต่เรื่องการแบ่งสินสมรสยังไม่มีข้อตกลงใด ๆ ระหว่างโจทก์จำเลยถือไม่ได้ว่าโจทก์มีเจตนาที่จะสละสิทธิในสินสมรส ศาลจึงมีอำนาจพิพากษาให้จำเลยแบ่งสินสมรสให้โจทก์ได้ เป็นต้น

สำหรับสินสมรสที่จะแบ่งให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่า ๆ กันนั้น จะทำการแบ่งอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของสินสมรสเองว่าเป็นทรัพย์สินประเภทใด คือเป็นทรัพย์สินที่แบ่งได้ในตัวของมันเองหรือไม่ เช่นเป็นเงิน ก็แบ่งไปคนละเท่า ๆ กัน หรือสิทธิตามสัญญาเช่า ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินที่มีราคาและถือเอาได้ จึงสามารถเอามาแบ่งทรัพย์สินระหว่างกันได้ แต่สิทธิตามสัญญาเช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจอ้างว่ามีสิทธิตามสัญญาที่

จะได้รับการชำระหนี้คือ การเข้าอยู่ในห้องเช่า หากจะมีสิทธิเรียกร้องให้แบ่งทรัพย์สินประการใด ก็เป็นปัญหาในการแบ่งทรัพย์สิน (คำพิพากษาฎีกาที่ 888/2511) หรือสินสมรสเป็นหุ้นในบริษัท หลายบริษัท ที่ดินหลายแปลง และสิทธิในการเช่าที่ดิน เมื่อหย่ากันจึงต้องแบ่งสินสมรสให้ชาย และหญิงได้ส่วนเท่า ๆ กันตามมาตรา 1533 ซึ่งจะแบ่งทรัพย์สินต่าง ๆ ระหว่างกันเองก็ได้ หรือ ชายทรัพย์สินนั้นเอาเงินที่ชายได้แบ่งกันก็ได้ หรือชายโดยประมวลราคากันเองระหว่างสามีภริยา หรือชายทอดตลาดก็ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 3875/2525) หรือการแบ่งสินสมรสระหว่างสามีภริยาที่ หย่ากันโดยคำพิพากษาต้องแบ่งตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1533 บัญญัติไว้ คือ แบ่งสินสมรสให้ชายหญิงได้ส่วนเท่ากัน ซึ่งถ้าการแบ่งไม่อาจตกลงกันได้ ก็ให้นำสินสมรส ออกขายทอดตลาดเพื่อนำเงินมาแบ่งกันจะแบ่งโดยกำหนดราคาทรัพย์สินสมรสให้จำเลยต้องแบ่ง แก่โจทก์ หากจำเลยไม่ยอมแบ่งหรือไม่สามารถแบ่งได้ ให้นำสินสมรสออกขายทอดตลาดนำเงิน มาแบ่งให้แก่โจทก์จนครบหาได้ไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 4852/2538) หรือจำเลยเป็นผู้มีชื่อถือ กรรมสิทธิในทรัพย์สินพิพาทแต่ผู้เดียวตั้งแต่ซื้อมาจาก ท. ส่วนผู้ร้องมาลงชื่อเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ร่วม ด้วยในภายหลังในฐานะคู่สมรส แสดงว่าจำเลยเป็นเจ้าของกรรมสิทธิในทรัพย์สินพิพาท ยิ่งกว่านี้ ปรากฏตามทะเบียนสมรสและสารบาญจทะเบียนท้ายสำเนาโฉนดที่ดินอันเป็นเอกสารมหาชนเข้า ข้อสันนิษฐานของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 127 ก็ปรากฏว่า จำเลยชื่อทรัพย์สินพิพาทมาจาก ท. เป็นช่วงเวลาที่จำเลยและผู้ร้องยังเป็นสามีภริยากันอยู่ ทรัพย์สินพิพาท จึงเป็นสินสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1474 (1) เมื่อหย่ากันตามคำ พิพากษาต้องแบ่งทรัพย์สินที่จำเลยและผู้ร้องมีอยู่ในวันฟ้องหย่าคนละส่วนเท่า ๆ กันตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 (ข), 1533 ส่วนบ้านที่ปลูกอยู่บนที่ดินพิพาทเป็นส่วนควบ ของที่ดิน จำเลยซึ่งเป็นเจ้าของร่วมในที่ดินพิพาทย่อมมีกรรมสิทธิ์ร่วมในบ้านที่เป็นส่วนควบของที่ ดินพิพาทด้วย แม้จำเลยกับผู้ร้องทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันโดยจำเลยยกที่ดินและบ้าน ซึ่งเป็นทรัพย์สินพิพาทในส่วนของจำเลยให้แก่บุตรและศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาคายยอมแล้ว แต่ก็มิได้ มีการจดทะเบียนการได้มาต่อพนักงานเจ้าหน้าที่การยกให้จึงไม่บริบูรณ์ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 1299 ทรัพย์สินพิพาทส่วนที่ยกให้บุตรยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยอยู่ (คำพิพากษา ฎีกาที่ 9936/2539) เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดี การจะแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสให้ชายและหญิง ได้นั้นจะต้องมีสินสมรสให้แบ่งด้วย ถ้าสินสมรสมีอยู่ไม่พอใช้หนี้ก็ย่อมไม่มีสิทธิได้แบ่งสินสมรส

(คำพิพากษาฎีกาที่ 587/2487) หากสามีกับภริยาได้หย่าขาดกันแล้วแต่ได้อยู่กินกันต่อมาอีกหากเกิดทรัพย์สินขึ้นในระหว่างนี้อีกก็คงจะไม่สามารถใช้มาตรา 1533 ได้แต่คงจะต้องแบ่งทรัพย์สินกันตามหลักกรรมสิทธิ์ทั่วไปนั่นเอง เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 4381/2539 คดีมีประเด็นเพียงว่าทรัพย์สินที่ได้มาก่อนโจทก์จำเลยจดทะเบียนหย่าเป็นสินสมรสหรือไม่และทรัพย์สินที่จำเลยได้มาหลังโจทก์จดทะเบียนหย่า โจทก์เป็นเจ้าของรวมด้วยหรือไม่ กล่าวคือ โจทก์จำเลยจดทะเบียนหย่ากันแล้วแต่ยังคงอยู่กินกันสามีภริยาตลอดมาโดยยังมีได้แบ่งสินสมรสกัน หลังจากนั้นจำเลยนำที่ดินสินสมรสไปจำหน่ายและซื้อที่ดิน 3 แปลงและร่วมกันทำประโยชน์ จนกระทั่งตกลงเลิกอยู่กินกันสามีภริยากัน โจทก์จำเลยจึงร่วมกันเป็นเจ้าของผู้ครอบครองที่ดินทั้งสามแปลงดังกล่าว ต่อมาจำเลยขายที่ดินทั้งสามแปลงแล้วนำเงินไปซื้อที่ดินใหม่ 2 แปลงและรถยนต์ 2 คันพร้อมด้วยสิทธิการเดินรถ ดังนี้ โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องขอแบ่งทรัพย์สินดังกล่าวพร้อมสินสมรสที่ยังมิได้แบ่งด้วยกึ่งหนึ่งเป็นต้น

ในส่วน of ชายและหญิงที่ทำการสมรสตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ.2519 ได้กำหนดไว้ไม่ให้บทบัญญัติตาม บรรพ 5 ปัจจุบันกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวอันเกิดแต่การสมรสตามกฎหมายลักษณะฉัวเมียดังนั้น ในการแบ่งสินสมรสระหว่างสามีภริยาจึงเป็นเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ต้องแบ่งตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 1052/2509 โจทก์และจำเลยที่ 1 เป็นสามีภริยากันก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 สิทธิในสินสมรสระหว่างโจทก์และจำเลยที่ 1 ต้องบังคับตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย ซึ่งใช้ก่อนวันประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เมื่อโจทก์ได้จำเลยที่ 1 เป็นสามีโจทก์ไม่มีสินเดิมตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย โจทก์ไม่มีสิทธิจะได้ส่วนแบ่งในสินสมรส (อ้างคำพิพากษาฎีกาที่ 326/2479) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 740/2534 การแบ่งสินสมรสระหว่างสามีภริยาซึ่งสมรสกันก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เดิม ต้องแบ่งตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย บทที่ 68 หาใช่แบ่งให้คนละส่วนเท่ากันตามมาตรา 1533 ไม่ เมื่อไม่ปรากฏว่าสามีและภริยามีสินเดิมจึงฟังว่าทั้งสองฝ่ายต่างไม่มีสินเดิมด้วยกัน สามีถึงแก่กรรมสินสมรสต้องแบ่งเป็นสามส่วนโดยเป็นของสามีสองส่วนอีกส่วนหนึ่งเป็นของภริยา หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2414/2538 ห. กับ จ. เป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมายตามกฎหมายลักษณะฉัวเมีย โดยต่างมีสินเดิมมาด้วยกัน บุคคลทั้งสองได้ทรัพย์สิน

พิพาทมาในระหว่างสมรสจึงเป็นสินสมรสแม้ ห. ถึงแก่ความตายในปี 2532 เมื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ใหม่ ประกาศใช้แล้วก็ตาม การแบ่งสินสมรสก็ต้องแบ่งตามกฎหมายลักษณะล้มเลิก บพทที่ 68 คือ ชายได้ 2 ส่วน หญิงได้ 1 ส่วน จะแบ่งคนละส่วนเท่ากันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1533 หาได้ไม่ เป็นต้น

4.5.1.2 การจัดการทรัพย์สินโดยไม่สุจริต

การแบ่งสินสมรสให้ชายและหญิงได้ส่วนเท่ากันนั้นจะต้องทำการแบ่งสินสมรสที่มีอยู่ในวันเวลาที่กฎหมายได้กำหนดไว้ (มาตรา 1532) เพราะฉะนั้นถ้าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นผลให้สินสมรสขาดหายไปโดยไม่มีเหตุผลที่จะอ้างได้แล้วย่อมเป็นการทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย ฝ่ายที่กระทำการดังกล่าวนั้นก็จะต้องชดเชยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1534 ว่า “สินสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำหน่ายไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวก็ดี จำหน่ายไปโดยเจตนาทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียหายก็ดี จำหน่ายไปโดยมิได้รับความยินยอมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ในกรณีกฎหมายบังคับว่าการจำหน่ายนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยก็ดี จงใจทำลายให้สูญหายไปก็ดี ให้ถือเสมือนว่าทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่เพื่อจัดแบ่งสินสมรสตามมาตรา 1533 และถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับส่วนแบ่งสินสมรสไม่ครบตามจำนวนที่ควรจะได้ ให้คู่สมรสฝ่ายที่ได้จำหน่ายหรือจงใจทำลายสินสมรสนั้นชดเชยจากสินสมรสส่วนของตนหรือสินส่วนตัว” การที่จะต้องชดเชยหรือไม่นั้นจะต้องพิจารณาถึงสาเหตุด้วยว่าเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1534 นี้หรือไม่ ซึ่งพอจะแยกออกได้ คือ

1. คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำหน่ายไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว การจำหน่ายไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวนี้อาจอยู่ในลักษณะต่าง ๆ ได้ คือ อาจเป็นการขาย การให้หนี้ การให้ หรือในลักษณะอื่นใดที่ทำให้สูญเสสินสมรสไป ซึ่งข้อสำคัญประการหนึ่งนั้นจะต้องเป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว คือไม่ใช่กระทำไปเพื่อคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแต่เป็นการทำเพื่อตนเอง คำว่าเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวนี้อาจเป็นการทำประโยชน์ให้ใครอื่นที่ผู้กระทำพึงประสงค์เท่านั้นก็ได้ เช่นทำไปเพื่อญาติพี่น้องหรือคนรักอื่น เป็นต้น

2. คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำหน่ายไปโดยเจตนาทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียหายก็ดี กรณีนี้เป็นเรื่องที่สามีหรือภริยามีเจตนาที่จะจำหน่ายสินสมรสเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย ทั้งนี้ไม่ว่าตนเองจะได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้นโดยตรงหรือไม่ก็ตาม เช่น ภริยาได้รับรถยนต์ราคา 2 ล้านบาทโดยพินัยกรรมระบุว่าเป็นสินสมรส แต่ภริยาโกรธสามีมากที่มี

ภริยาน้อยจึงไม่ต้องการให้ได้รับส่วนแบ่งในสินสมรสที่ได้มานี้ จึงขายไปในราคาเพียง 5 แส่นบาท เป็นต้น

3. คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจำหน่ายไปโดยมิได้รับความยินยอมของ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ในกรณีที่กฎหมายบังคับว่า การจำหน่ายนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของอีก ฝ่ายหนึ่งด้วย กรณีดังกล่าวนี้หมายความว่า การจัดการสินสมรสที่สามีและภริยาต้องจัดการร่วมกัน ตามมาตรา 1476 อนุ 1 ถึง 8 ซึ่งเน้นถึงเฉพาะการจำหน่ายสินสมรสที่สามีหรือภริยาได้จัดการไป โดยไม่ได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง เช่นสามีขายที่ดินสินสมรสให้ญาติของตนโดยไม่ได้ออกกล่าวภริยาแต่อย่างใด เป็นต้น

4. คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจงใจทำลายให้สูญหายไป กรณีนี้สามีหรือ ภริยาจะต้องมีเจตนาคือจงใจทำลายสินสมรสให้สูญหายไป เช่นภริยาโกรธสามีที่มีภริยาใหม่จึงจุด ไฟเผารถยนต์หรือบ้านที่เป็นสินสมรส เป็นต้น แต่ถ้าเกิดขึ้นเพราะอุบัติเหตุหรือความประมาทแล้ว ก็คงจะไม่เข้ากรณีนี้

ถ้าสามีหรือภริยาได้กระทำไปอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กล่าวมาอัน ทำให้สินสมรสสูญหายแล้ว ก็ให้ถือเสมือนว่าทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่เพื่อจัดแบ่งสินสมรสตาม มาตรา 1533 เช่นภริยาขายรถยนต์ที่เป็นสินสมรสราคา 2 ล้านบาทไปในราคาเพียง 5 แส่นบาท ก็ถือเสมือนว่ามีเงินสินสมรสเพื่อจัดแบ่งแก่ชายและหญิงให้ได้ส่วนเท่ากันอยู่เป็นจำนวนเงิน 2 ล้านบาท เป็นต้น เมื่อกฎหมายถือเสมือนว่าสินสมรสที่สูญหายไปนั้นยังคงมีอยู่แต่ในความเป็นจริงไม่มีสินสมรสจำนวนนั้นอยู่ด้วย ในเวลาจัดแบ่งสินสมรสส่วนของชายและหรือหญิงที่ควรจะได้รับ จากการแบ่งสินสมรสก็อาจจะขาดหายไป ในกรณีเช่นนี้มาตรา 1534 ได้กำหนดทางแก้ปัญหานี้ไว้ ว่า "ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับส่วนแบ่งสินสมรสไม่ครบตามจำนวนที่ควรจะได้ ให้คู่สมรสฝ่าย ที่ได้จำหน่ายหรือจงใจทำลายสินสมรสนั้นชดใช้จากสินสมรสส่วนของตนหรือสินส่วนตัว" เห็น ได้ว่ากฎหมายกำหนดเป็นโทษแก่สามีหรือภริยาฝ่ายที่ได้จำหน่ายหรือจงใจทำลายสินสมรสให้ชด ใช้ส่วนแบ่งสินสมรสที่ไม่ครบตามจำนวนที่ควรจะได้รับของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยให้ชดใช้จากสิน สมรสส่วนของตนหรือสินส่วนตัว สำหรับส่วนแบ่งของฝ่ายที่เป็นต้นเหตุนั้นก็ถือว่าได้รับไปแล้ว จากการกระทำของตนเอง เช่น ภริยาโกรธสามีที่มีภริยาน้อยจึงขายรถยนต์สินสมรสราคา 2 ล้านบาทไปในราคาเพียง 5 แส่นบาทเท่านั้น เมื่อมีการแบ่งสินสมรสในส่วนของรถยนต์คันนี้ก็จะต้อง ถือว่ามีอยู่ 2 ล้านบาท เป็นของชายและหญิงคนละ 1 ล้านบาท แต่เมื่อจำนวนเงินสินสมรสมีอยู่จริง

เพียงแค่ 5 แส่นบาทจึงตกเป็นของชาย ที่ขาดอยู่อีก 5 แส่นบาทนั้นหญิงจะต้องชดใช้ให้จากสินสมรสอื่น ๆ ของตน หรือถ้าไม่มีสินสมรสอื่น ๆ ที่จะนำมาชดใช้ได้ก็จะต้องนำสินส่วนตัวของหญิงมาชดใช้แก่ชายแทน เป็นต้น

4.5.2 การแบ่งหนี้สิน

นอกจากจะต้องแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาเมื่อหย่ากันแล้ว หนี้สินของสามีภริยาก็เป็นสิ่งที่จะต้องแบ่งกันเช่นกัน ทั้งนี้เพราะในระหว่างสมรสสามีภริยาหรือสามีหรือภริยาก็อาจจะกระทำนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดหนี้สินขึ้น แต่ก็ไม่ใช่หนี้สินทุกอย่างที่สามีภริยาต้องรับผิดชอบแบ่งกัน ถ้าเป็นหนี้ส่วนตัวแล้วก็เป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างจะต้องรับผิดชอบหนี้ส่วนตัวนั่นเอง แต่ถ้าเป็นหนี้ร่วมสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันในการชำระหนี้ ดังนั้น เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงนอกจากจะต้องแบ่งสินสมรสระหว่างกันแล้ว จึงต้องแบ่งหนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมด้วย ซึ่งมาตรา 1535 บัญญัติว่า "เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ให้แบ่งความรับผิดชอบในหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันตามส่วนเท่ากัน" การสมรสสิ้นสุดลงนี้ก็คงจะไปตามมาตรา 1501 คือ การสมรสที่สิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน เพราะฉะนั้นเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงหากว่ามีหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันอยู่ก็จะต้องแบ่งความรับผิดชอบไปตามส่วนเท่ากัน ซึ่งก็เป็นหลักการเดียวกันกับการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาที่จะต้องแบ่งกันไปในสัดส่วนที่เท่า ๆ กัน

ดังตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1436/2493 ภริยาขอหย่าขาดจากสามีเมื่อมีหนี้อันเกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดู เช่น ต้องไปซื้อเชื้อสิ่งของและกู้ยืมเงินผู้มีชื่อมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นกับการครองชีพของตัวภริยาและบุตรซึ่งสามีมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และเมื่อภริยาเรียกร้องให้สามีชำระสามีก็ไม่ชำระให้ ดังนี้ยอมตกเป็นภาระแก่ภริยา ภริยาขอมขอให้ศาลแสดงว่าสามีมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ดังกล่าวได้ และศาลก็พิพากษาให้สามีมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในหนี้ตามจำนวนที่ภริยาฟ้องมานั้นได้ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2396/2517 ที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1518 (มาตรา 1535 ปัจจุบัน) บัญญัติว่า ในระหว่างสามีภริยา ให้แบ่งความรับผิดชอบในหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันตามส่วนที่จะได้สินสมรสนั้น เป็นเพียงบทบัญญัติยกเว้นของมาตรา 296 ที่ให้ลูกหนี้ร่วมแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบเป็นส่วนเท่า ๆ กัน เว้นแต่จะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นเท่านั้น ส่วนการที่จะให้สามีภริยารับผิดชอบในหนี้ร่วมต่อกันตามมาตรา 1518 นั้น จะต้องรับผิดชอบต่อเมื่อสามีหรือภริยาได้ชำระหนี้ร่วมให้แก่เจ้าหนี้แล้ว หากฝ่ายที่ชำระหนี้ร่วมให้แก่เจ้าหนี้ไปเกินส่วนที่ตนได้สินสมรสไปเท่าใด ก็มีสิทธิเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งชดใช้ให้ มิใช่ว่าเมื่อมีหนี้ร่วม หากสามีหรือภริยาฟ้อง

หย่าและขอแบ่งสินสมรส ถ้ามีเหตุหย่าและต้องแบ่งสินสมรสแล้ว จะต้องหักหนี้ร่วมออกจากสินสมรสให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเก็บรักษาไว้เพื่อชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ก่อนจึงจะแบ่งสินสมรสส่วนที่เหลือกัน จำเลยจะขอหักหนี้ดังกล่าวออกเพื่อจำเลยจะนำไปชำระให้แก่เจ้าหนี้ก่อนแล้วจึงจะแบ่งสินสมรสไม่ได้ หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 2980/2533 จำเลยกู้เงินบุคคลภายนอกมาใช้จ่ายเกี่ยวกับที่ดินและบ้าน ซึ่งเป็นสินสมรส โดยโจทก์มีส่วนรู้เห็นในการกู้เงินดังกล่าว โจทก์จึงต้องร่วมกับจำเลยในการชำระหนี้รายนี้ ฉะนั้น เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้โจทก์จำเลยหย่าขาดจากกัน ศาลย่อมกำหนดให้โจทก์จำเลยร่วมกันรับผิดชอบชำระหนี้รายนี้คนละครึ่งได้ เป็นต้น

4.6 ผลในเรื่องอื่นๆ

การหย่าร้างถ้าสามีกับภริยาสามารถตกลงกันได้ที่จะทำการหย่าด้วยความยินยอมก็เป็นเรื่องที่ดีเป็นการยุติเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจของคู่กรณี แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการทำให้การสมรสสิ้นสุดลงก็ต้องใช้วิธีการฟ้องหย่าเพื่อให้ศาลพิพากษาให้หย่ากัน ในการฟ้องหย่านี้อาจเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นได้ที่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับความลำบากหรือเสียเปรียบเนื่องจากการที่กำลังฟ้องหย่านั้น อาทิ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นคนวิกลจริต จึงไม่มีสติสัมปชัญญะที่จะทราบเรื่องราวต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นและไม่สามารถต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง หรือในระหว่างการดำเนินการฟ้องหย่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจได้รับความลำบาก เพราะอีกฝ่ายหนึ่งต้องการหย่าร้างจึงก่อให้เกิดความลำบากหรือสร้างปัญหาให้ได้รับความลำบากหรือเหตุในการฟ้องหย่าอาจจะเกิดขึ้นนานมาแล้วหรือเพิ่งจะเกิดขึ้น เหตุฟ้องหย่าแต่ละสาเหตุมีขอบเขตอายุความที่จะฟ้องหย่าหรือไม่ ดังนั้น จึงขอกกล่าวถึงผลที่จะตามมาในเรื่องอื่น ๆ นี้ตามลำดับ

4.6.1 กรณีมีเหตุฟ้องหย่าที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริต

เมื่อมีเหตุฟ้องหย่าเกิดขึ้นสามีหรือภริยาขอมที่จะฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งได้ ปกติแล้วสามีหรือภริยาจะต้องเป็นผู้ฟ้องหย่าเองเพราะสิทธิฟ้องหย่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว แต่เดิมเคยมีคำพิพากษาฎีกาตัดสินไว้ว่า มารดาไม่มีอำนาจฟ้องให้ลูกสาวซึ่งวิกลจริตเพื่อหย่าขาดจากสามี (คำพิพากษาฎีกาที่ 476/129) แต่อย่างไรก็ดีต่อมาได้มีการแก้ไขหลักการดังกล่าวโดยได้บัญญัติเพิ่มเติมไว้ในมาตรา 1519 ให้มีการฟ้องแทนได้ในบางกรณี กล่าวคือ กรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นคนวิกลจริต ซึ่งกรณีนี้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (7) แต่คู่สมรส

ฝ่ายที่วิกลจริตเองไม่สามารถฟ้องห่าได้ ดังนั้นมาตรา 1519 จึงบัญญัติให้มีการฟ้องแทนสามีหรือภริยาที่เป็นคนวิกลจริตได้ถ้ามีเหตุฟ้องห่าขึ้น

มาตรา 1519 วรรคแรก บัญญัติว่า “ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตและมีเหตุห่าเกิดขึ้น ไม่ว่าเหตุนั้นจะเกิดขึ้นก่อนหรือภายหลังการเป็นคนวิกลจริต ให้บุคคลซึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถตามมาตรา 29 มีอำนาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งขอให้ศาลพิพากษาให้ห่าขาดจากกันและแบ่งทรัพย์สินได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้ายังมีค้ำสั่งของศาลแสดงว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถก็ให้บุคคลดังกล่าวร้องขอต่อศาลในคดีเดียวกันนั้น ให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ”

ข้อสำคัญประการแรก คือ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเป็นคนวิกลจริตและมีเหตุห่าเกิดขึ้นด้วย จึงจะมีการฟ้องห่าแทนได้ สำหรับเหตุห่านั้นจะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ กล่าวคือ อาจเกิดขึ้นก่อนเป็นคนวิกลจริตหรือเกิดขึ้นในระหว่างที่คู่สมรสเป็นคนวิกลจริตก็ได้เช่นกัน เมื่อเกิดเหตุฟ้องห่าขึ้นจึงจะมีการฟ้องห่าได้ แต่เมื่อคู่สมรสฝ่ายที่จะฟ้องห่ากลายเป็นคนวิกลจริตจึงไม่สามารถฟ้องห่าเองได้ มาตรา 1519 นี้จึงกำหนดให้บุคคลซึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถตามมาตรา 29 มีอำนาจฟ้องแทนได้ คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด ลูก หลาน หลาน หลาน ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์หรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี นอกจากนี้ในมาตรา 1519 วรรคแรก ยังได้บัญญัติไว้อีกว่า ถ้าคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตยังไม่ได้มีคำสั่งศาลแสดงว่าเป็นคนไร้ความสามารถ เมื่อจะมีการฟ้องห่าแทนก็ให้บุคคลที่จะดำเนินการฟ้องห่าแทนนั้นร้องขอต่อศาลในคดีเดียวกันให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถด้วย ทั้งนี้เพราะบุคคลวิกลจริตนั้นไม่สามารถดูแลตนเองได้ ซึ่งปกติแล้วในขณะที่เป็นสามีภริยากันอยู่สามีหรือภริยานั้นเองจะเป็นผู้คอยดูแลเอาใจใส่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และหากเป็นคนไร้ความสามารถคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นผู้อนุบาลตามมาตรา 1463 ดังนั้น ถ้าจะมีการฟ้องห่าแทนสามีหรือภริยาที่เป็นคนวิกลจริตเพื่อให้ศาลพิพากษาให้ห่าขาดจากอีกฝ่ายหนึ่งแล้วจึงจำเป็นต้องร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถด้วย ทั้งนี้เพื่อให้มีการตั้งผู้อนุบาลไว้คอยดูแลจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่สามีหรือภริยาที่เป็นคนไร้ความสามารถนั้น

สำหรับมาตรา 1519 วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อบุคคลดังกล่าวเห็นสมควรจะร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งตามมาตรา 1526 หรือมาตรา 1530 ด้วยก็ได้” วรรคสองนี้ได้กำหนดไว้เป็นพิเศษในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตและฝ่ายที่เป็นคนวิกลจริตนั้นจะฟ้องห่า

กฎหมายกำหนดให้มีสิทธิที่จะร้องขอต่อศาลให้อีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้ตามมาตรา 1526 ซึ่งโดยปกติแล้วคู่สมรสที่เป็นคนวิกลจริตถ้าถูกฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (7) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้ตามมาตรา 1527 มาตรา 1519 วรรคสองนี้เป็นเพียงการกำหนดให้สิทธิแก่บุคคลที่จะร้องขอต่อศาลแทนคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตพิจารณาตามความเหมาะสมว่าจะร้องขอค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตหรือไม่ ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ประกอบ เช่น ฝ่ายที่วิกลจริตจะต้องลำบากยากจนลงหรือไม่ในการดำรงชีวิตต่อไป เป็นต้น นอกจากนี้จะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งชั่วคราวให้จัดการตามที่เห็นสมควรในเรื่องสินสมรส ที่พักอาศัย การอุปการะเลี้ยงดูสามีภริยาและการพิทักษ์อุปการะเลี้ยงดูบุตรด้วยก็ได้ตามมาตรา 1530 เช่นสามีไม่ใส่ใจเลี้ยงดูภริยาซึ่งเป็นคนวิกลจริต บุคคลที่ดำเนินการฟ้องหย่าแทนคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริต ก็อาจจะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งชั่วคราวให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยาและจัดการเรื่องที่พักอาศัยที่เหมาะสมในระหว่างการดำเนินการฟ้องหย่านั้นก็ได้อีก เป็นต้น

เมื่อมีการยื่นฟ้องหย่าแทนคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เป็นคนวิกลจริต และมีการร้องขอต่อศาลในคดีเดียวกันนั้นให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถแล้ว ศาลก็จะมีดุลยพินิจมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1519 วรรคสามที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่คู่สมรสซึ่งถูกอ้างว่าเป็นคนวิกลจริตยังไม่ได้ถูกสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากศาลเห็นว่าคู่สมรสนั้นยังไม่เป็นคนสมควรสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ให้ยกฟ้องคดีนั้นเสีย ถ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่ควรสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่ยังไม่สมควรจะให้มีการหย่าก็ให้ศาลสั่งให้คู่สมรสนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ โดยจะไม่สั่งเรื่องผู้อนุบาลหรือจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลตามมาตรา 1463 ก็ได้ คงพิพากษายกแต่เฉพาะข้อหย่า ในกรณีเช่นนี้ศาลจะสั่งกำหนดค่าเลี้ยงชีพด้วยก็ได้ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าคู่สมรสนั้นวิกลจริตอันควรสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และทั้งมีเหตุควรให้หย่าด้วยก็ให้ศาลสั่งในคำพิพากษาให้คู่สมรสนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ตั้งผู้อนุบาลและให้หย่า” และวรรคสี่ได้บัญญัติว่า “ในกรณีนี้ถ้าศาลเห็นว่าเหตุหย่าที่ยกขึ้นอ้างในการฟ้องร้องนั้น ไม่เหมาะสมแก่สภาพของคู่สมรสซึ่งเป็นคนไร้ความสามารถที่จะหย่าจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็ตีตาม พหุติการณ์ไม่สมควรที่จะให้มีการหย่าขาดจากกันก็ตี ศาลจะพิพากษาไม่ให้หย่าก็ได้” ถ้าบุคคลซึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถตามมาตรา 29 ได้ยื่นฟ้องหย่าแทนคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เป็นคนวิกลจริต และคู่สมรสนั้นศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากศาลเห็นว่าคู่สมรสนั้นยังไม่เป็นคนสมควรสั่งให้เป็นคนไร้

ความสามารถก็ให้ยกฟ้องคดีนั้นเสียได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อคู่สมรสนั้นไม่ได้เป็นคนไร้ความสามารถ แล้วคู่สมรสนั้นก็เป็นผู้ที่มีความสามารถตามกฎหมายที่จะต้องฟ้องหย่าเอง จะให้บุคคลอื่นใดยื่นฟ้องหย่าแทนไม่ได้ แต่ถ้าหากศาลเห็นว่าคู่สมรสนั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถที่ควรสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ให้ศาลสั่งให้คู่สมรสนั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถ โดยจะไม่สั่งเรื่องผู้อนุบาลหรือจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลตามมาตรา 1463 ก็ได้ ซึ่งถ้าศาลไม่สั่งภริยาหรือสามีก็ย่อมเป็นผู้อนุบาลตามมาตรา 1463 นั้นเอง ส่วนเรื่องการฟ้องหย่าถ้าศาลเห็นว่ายังไม่สมควรจะให้มีการหย่า คืออีกฝ่ายหนึ่งยังรักใคร่ดูแลอยู่เพียงแต่บางครั้งก็ดูใจไปเที่ยวเตร่กับบุคคลอื่นบ้างเท่านั้น ศาลจะพิพากษายกเฉพาะข้อหย่าก็ได้

สำหรับกรณีที่ศาลเห็นควรทั้งสองประการคือ เห็นควรว่าคู่สมรสนั้นวิกลจริต จึงควรสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และเห็นว่ามิเหตุควรให้หย่า เช่นนี้ก็ให้ศาลสั่งในคำพิพากษาให้คู่สมรสนั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถ ตั้งผู้อนุบาลและให้หย่าด้วย แต่หากศาลเห็นว่าเหตุหย่าที่ยกขึ้นอ้างในการฟ้องร้องนั้นไม่เหมาะสมแก่สภาพของคู่สมรสซึ่งเป็นผู้ไร้ความสามารถที่จะหย่าจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง หรือถ้าตามพฤติการณ์ไม่สมควรที่จะให้มีการหย่าขาดจากกัน เช่นญาติพี่น้องของคู่สมรสที่เป็นคนไร้ความสามารถเข้ามาวุ่นวายยุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินมากกว่าที่จะเป็นห่วงดูแลคนไร้ความสามารถ พฤติการณ์เช่นนี้ไม่สมควรที่จะให้มีการหย่าขาดจากกัน เป็นต้น เช่นนี้ศาลจะพิพากษาไม่ให้หย่าก็ได้

4.6.2 การขอให้ศาลมีคำสั่งชั่วคราวในระหว่างการพิจารณา

เมื่อมีการฟ้องหย่าและก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นจะต้องใช้ระยะเวลาระยะเวลาหนึ่งในการพิจารณาคดี การที่สามีหรือภริยาจะฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะต้องมีเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่อาจจะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปได้ แต่ในระหว่างการพิจารณาคดีฟ้องหย่าตนเองสามีและภริยาอาจจะมีปัญหาระหว่างกันได้ คืออาจเป็นปัญหาเรื่องการอาศัยอยู่ร่วมกันในห้องนอนในบ้านเดียวกันได้หรือไม่ มีการอุปการะเลี้ยงดูกันในฐานะสามีภริยากันอยู่หรือเปล่า มีปัญหาในเรื่องทรัพย์สินระหว่างกันที่จะต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายขึ้นต่อไปหรือไม่ จนกระทั่งถึงเรื่องบุตรที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูว่ามีปัญหาหรือไม่ ดังนั้นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป สามีหรือภริยาหรือบุตรอาจประสบปัญหาต่าง ๆ ในระหว่างการพิจารณาคดีได้ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวนี้มาตรา 1530 ได้บัญญัติว่า "ขณะคดีฟ้องหย่าอยู่ในระหว่างพิจารณา ถ้าฝ่ายใดร้องขอศาลอาจสั่งชั่วคราวให้จัดการตามที่เห็น

สมควร เช่นในเรื่องสินสมรส ที่พักอาศัย การอุปการะเลี้ยงดูสามีภริยา และการพิทักษ์อุปการะเลี้ยงดูบุตร” เพราะฉะนั้น ถ้ายังอยู่ในระหว่างพิจารณาหากว่าสามีหรือภริยาได้รับการกระทบกระทั่งถึงสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นสามีภริยาระหว่างกันแล้ว เช่น สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา หากว่าภริยาฟ้องหย่าสามี สามีจึงไม่อุปการะเลี้ยงดูภริยาต่อไปหรือไม่ให้อยู่ในบ้าน เป็นต้น สามีหรือภริยาข่อมได้รับความเดือดร้อนจากการฟ้องหย่าอันซึ่งตราบโคที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาก็ยังไม่สิ้นสุดลง ดังนั้น มาตรา 1530 จึงกำหนดทางแก้ไขไว้ให้ฝ่ายใดก็ได้สามารถร้องขอต่อศาลให้สั่งชั่วคราวให้จัดการตามที่เห็นสมควร เช่น สั่งให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยา หรือจัดหาที่พักอาศัยให้แก่ภริยา เป็นต้น

4.6.3 อายุความ

สามีหรือภริยาสามารถฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยอาศัยเหตุหย่าตามมาตรา 1516 แต่อย่างไรก็ตาม มีเหตุหย่าบางอย่างที่กฎหมายกำหนดให้มีสิทธิฟ้องร้องได้ภายในกำหนดหนึ่งปีเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องสถาบันครอบครัวไม่ให้พังทลายลงโดยง่ายเนื่องจากเหตุหย่าบางอย่างอาจจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เช่น การทำร้ายหรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่ถือเป็นเหตุฟ้องหย่าในขณะนั้นแล้ว หากต่อมาภายหลังจะกล่าวอ้างเหตุนั้นขึ้นฟ้องหย่าอีกจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อสถาบันครอบครัว อีกทั้งจะเป็นการยากต่อการนำสืบถึงเหตุฟ้องหย่าด้วยถ้าปล่อยให้ล่วงเลยไปเป็นเวลานาน ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดอายุความในการใช้สิทธิฟ้องหย่าในเหตุหย่าบางอย่างคือ มาตรา 1529 วรรคแรก บัญญัติว่า “ สิทธิฟ้องร้องโดยอาศัยเหตุในมาตรา 1516 (1) (2) (3) หรือ (6) หรือ มาตรา 1523 ข่อมระงับไปเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันผู้กล่าวอ้างรู้หรือควรรู้ความจริงซึ่งคนอาจยกขึ้นกล่าวอ้าง” และมาตรา 1529 วรรคสอง บัญญัติว่า “เหตุอันจะยกขึ้นฟ้องหย่าไม่ได้แล้วนั้น อาจนำสืบสนับสนุนคดีฟ้องหย่าซึ่งอาศัยเหตุอย่างอื่น”

อายุความ 1 ปีในการใช้สิทธิฟ้องหย่านี้ มาตรา 1529 กำหนดไว้เฉพาะเหตุหย่าที่สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา หรือภริยามีชู้ หรือสามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ หรือทำร้ายหรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือ

ภริยากันอย่างร้ายแรง ถ้าสามีหรือภริยาไม่ใช่สิทธิฟ้องร้อง โดยอาศัยเหตุหย่าตามที่กล่าวมานี้ภายในกำหนด 1 ปีนับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ความจริงซึ่งคนอาจยกขึ้นกล่าวอ้าง สิทธิฟ้องร้องนี้ก็จะระงับไป อายุความ 1 ปีนี้จะเริ่มนับแต่ขณะที่จะอาจบังคับสิทธิเรียกร้องได้เป็นต้นไป (มาตรา 193/12) เช่น การที่สามีหรือภริยาทั้งร่างไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งนั้น การนับอายุความในกรณีเช่นนี้ จะต้องตั้งต้นนับเมื่อการทั้งร่างและไม่อุปการะเลี้ยงดูนั้นได้ยุติลง ถ้ายังไม่ยุติ คือยังคงทั้งร่างและไม่อุปการะเลี้ยงดูเรื่อย ๆ มา จะเป็นกี่ปีก็ตาม อายุความก็ยังไม่เริ่มนับ ฉะนั้นข้อมฟ้องหย่าโดยอาศัยเหตุนี้ได้เสมอ ไม่ขาดอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1425/2494, 1456/2495 ; 3682/2521) หรือเหตุหย่าที่อ้างว่าสามีเอาภริยาเดิมมาอยู่ร่วมเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง ในระหว่างที่ยังทำการเป็นปฏิปักษ์อยู่เป็นเหตุต่อเนื่องตลอดมา อายุความจึงยังไม่เริ่มนับ (คำพิพากษาฎีกาที่ 63/2520) หรือภริยามีสามีใหม่และอยู่กินกับสามีใหม่ตลอดมาเป็นเวลากว่า 20 ปีจนถึงขณะฟ้องคดีเป็นการกระทำที่ต่อเนื่องตลอดมาทุกวัน คดีจึงไม่ขาดอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 769/2523) หรือหญิงอื่นได้แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่ามีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2517 ตลอดมาจนถึงวันที่ฟ้องคดี เป็นการกระทำต่อเนื่องกันมายังมีได้หยุดการกระทำ คดีจึงยังไม่ขาดอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2820/2528) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 454/2533 โจทก์นำสืบว่าโจทก์เดินทางไปต่างประเทศครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2526 และโจทก์ได้ทราบเรื่องจำเลยเป็นผู้เมื่อต้นเดือนเมษายน 2527 จำเลยมิได้สืบหักล้างให้เห็นว่าโจทก์ทราบเรื่องตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 2526 จึงรับฟังได้ว่าโจทก์ทราบเรื่องเมื่อเดือนเมษายน 2527 โจทก์ฟ้องคดีนี้เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2527 ยังไม่พ้นกำหนด 1 ปี สิทธิฟ้องของโจทก์ย่อมไม่ระงับไปตาม ป.พ.พ. มาตรา 1529 วรรคแรก เป็นต้น สำหรับกรณีที่ขาดอายุความ เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 329/2511 การกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยานั้น เมื่อพ้นกำหนด 2 ปีแล้วก่อนยื่นฟ้อง สิทธิการฟ้องร้องย่อมระงับไป ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1509 (มาตรา 1529 ปัจจุบัน) หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 3741/2526 จำเลยได้หญิงอื่นและรับเข้ามาอยู่ในบ้าน อันเป็นการเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทภริยาตามมาตรา 1516 (1) และจำเลยหมิ่นประมาทเหยียดหยามโจทก์ซึ่งเป็นภริยาตามมาตรา 1516 (3) ทั้งสองกรณีเหตุเกิดเมื่อ พ.ศ.2519 โจทก์รู้ความจริงในปีเดียวกัน โจทก์ฟ้องคดีเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2523 คดีโจทก์ขาดอายุความตามมาตรา 1529 เป็นต้น

อายุความในการใช้สิทธิฟ้องร้องตามมาตรา 1529 นี้ ไม่อาจมีการชี้ขยอายุความออกไปได้ จะมากล่าวอ้างว่าอีกฝ่ายหนึ่งขอคัดก่อนไต่ก็ไม่เป็นเหตุที่จะกระทำให้อายุความ

ตามกฎหมายในเรื่องนี้ชี้คออกไปได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 412/2501) และถ้าหากการใช้สิทธิฟ้องร้อง
ตามมาตรา 1529 นี้พ้นกำหนดอายุความ 1 ปีแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องยกเอาอายุความขึ้น ต่อสู้ด้วย
มิฉะนั้นแล้วศาลจะไม่วินิจฉัยถึงความระงับแห่งสิทธิในการฟ้องร้องนั้น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่
428/2495; 539/2511)

อย่างไรก็ดี ถ้าสิทธิฟ้องร้องที่อาศัยเหตุหย่าใดขาดอายุความแล้วก็ตาม
กฎหมายก็อนุญาตให้สามารถนำสืบเหตุฟ้องหย่าซึ่งขาดอายุความแล้วนั้น เพื่อสนับสนุนคดีฟ้อง
หย่าซึ่งอาศัยเหตุอย่างอื่นที่ยังไม่ขาดอายุความได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 261/2497; 677/2506)